

Пламен Богданов

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА НА ВОЕННИТЕ КОНФЛИКТИ

ЗА БУКВИТЕ
ЗОПИСМЕТЕХЪ

Пламен Богданов

**ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА
НА ВОЕННИТЕ КОНФЛИКТИ**

УЧЕБНИК

**ЗА БУКВИТЕ
ДО ПИСМЕНОСТЪ**

- © д-р Пламен Богданов, автор, 2020
© проф. д.т.н. Цветан Семерджиев, проф. д-р инж. Евгени Манев,
ген.-майор о.р., научни рецензенти, 2020
© д-р Ралица Йотова, дизайн на корицата, 2020
© Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, 2020

ISBN 978-619-185-427-1 (pdf)
София, 2020

СЪДЪРЖАНИЕ

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ	5
МОДУЛ 1	
ТЕОРИЯ НА ВОЕННИТЕ КОНФЛИКТИ	7
Тема № 1. ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА СИГУРНОСТТА.....	9
Тема № 2. КОНФЛИКТИ И ВЪОРЪЖЕНИ КОНФЛИКТИ	19
Тема № 3. ВОЕННИ КОНФЛИКТИ	40
Тема № 4. РАЗВИТИЕ НА СТРАТЕГИЯТА НА НАТО	64
Тема № 5. СЪЮЗНИ СЪВМЕСТНИ И МНОГОНАЦИОНАЛНИ ОПЕРАЦИИ.....	85
МОДУЛ 2	
ВОЕННИ КОНФЛИКТИ ОТ КРАЯ НА ХХ И НАЧАЛОТО НА ХХІ ВЕК	117
Тема № 1. ВОЕННИЯТ КОНФЛИКТ В ПАНАМА (1989 – 1990)	119
Тема № 2. ВОЕННИЯТ КОНФЛИКТ В ИРАК (1991 г.).....	133
Тема № 3. ВОЕННИЯТ КОНФЛИКТ В СЪЮЗНА РЕПУБЛИКА ЮГОСЛАВИЯ (1999 г.)	160
Тема № 4. ВОЕННИЯТ КОНФЛИКТ В АФГАНИСТАН (2001 – 2014).....	185
БИБЛИОГРАФИЯ	204
БЕЛЕЖКИ НА РЕЦЕНЗЕНТИТЕ	209

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

АК	армейски корпус
АОК	Армия за освобождение на Косово
АУАКС	Система за ранно предупреждение и управление във въздуха
БВП	брутен вътрешен продукт
БЛА	безпилотен летателен апарат
ВВС	Военновъздушни сили
вдд	въздушнодесантна дивизия
ВДК	въздушнодесантен корпус
ВИП	високопоставена личност
ВМС	Военноморски сили
ВНО	въздушна настъпателна операция
ВТО	високоточни оръжия
ГСМ	гориво-смазочни материали
ЕС	Европейски съюз
ЗРК	зенитно-ракетен комплекс
КТО	Кувейтски театър на операцията
МХП	Международно хуманитарно право
НАП	непосредствена авиационна поддръжка
НАТО	Организация на Северноатлантическия договор
НМВК	немеждународен въоръжен конфликт
НПО	неправителствена организация
ОМУ	оръжие за масово унищожение
ООН	Организация на обединените нации
ОССЕ	Организация за сигурност и сътрудничество в Европа
ПАН	преден авионасочвач
ПВО	противовъздушна отбрана
пд	пехотна дивизия
ПСО	Панамски сили за отбрана
РВД	Ръководство на въздушното движение
РЕВ	радиоелектронна война
СВ	Сухопътни войски
СРЮ	Съюзна република Югославия
ЦРУ	Централно разузнавателно управление
ЯХБЗ	ядрена, химическа и биологическа защита
ААР	Allied Administrative Publication
ААР	Allied Joint Publication

ATO	Air Tasking Order
AWACS	Airborne Warning and Control System
BVR	Beyond Visual Range
CAOC	Combined Air Operations Center
CENTCOM	Central Command
CIMIC	Civil-Military Cooperation
CONOP	Concept of Operation
CRO	Crisis Response Operation
C4	Command, Control, Communications, and Computers
C4I	Command, Control, Communications, Computers, and Intelligence
FMD	Flow Management Division
GPS	Global Positioning System
ICAO	International Civil Aviation Organization
ISAF	International Security Assistance Force
ISR	Intelligence, Surveillance and Reconnaissance
JDAMs	Joint Direct Attack Munitions
JFACC	Военновъздушен компонент на съвместните сили
JSTARS	Joint Surveillance and Targeting System
LANTIRN	Low-Altitude Navigation and Targeting Infrared for Night System
MC	Military Committee
NAC	North Atlantic Council
NATMC	NATO Air Traffic Management Center
OPCON	Operational Control (Оперативно управление)
OPLAN	Operation Plan
OPSEC	Operation Security
PSYOPS	Психологически операции
PGM	Precision Guided Munitions
REFORGER	REturn of FORces to GERmany
ROE	Rules of Engagement
SACEUR	Supreme Allied Commander Europe
SACLANT	Supreme Allied Commander Atlantic
SEAL	Sea-Air-Land
SHAPE	Supreme Headquarters Allied Powers Europe
SOF	Special Operations Forces
SOFA	Status of Forces Agreement
StratCom	Strategic Communications
TACP	Tactical Air Control Party
TST	Time Sensitive Targets
USSOUTHCOM	командващ на Южното командване на САЩ
VTC	Video-Tele-Conference

МОДУЛ 1

ТЕОРИЯ НА ВОЕННИТЕ КОНФЛИКТИ

В първия модул – „Теория на военните конфликти“, са направени тематичен обзор и анализ на основните положения от теорията на сигурността, конфликтите, стратегията и операциите.

Модулът е разделен на следните теми:

1. Теоретични основи на сигурността;
2. Конфликти и въоръжени конфликти;
3. Военни конфликти;
4. Развитие на стратегията на НАТО;
5. Съюзни съвместни и многонационални операции.

В резултат на анализ на теорията на международните отношения, концептуални документи и различни изследвания в областта на сигурността са обосновани дефинициите за сигурност, международна сигурност и национална сигурност. Представени са основните доктрини за сигурност, видовете сигурност и обектите и субектите на сигурността. Разгледани са различни възгледи за формите и равнищата на сигурността. Представени са същността и видовете кризи с акцент на военно-политическата криза. Анализирани са същността и е разгледана възприетата понастоящем в България класификация на конфликтите. Представена е класификация на въоръжените конфликти и е анализирана същността на международните (междудържавните) и немеждународните (вътрешнодържавните) въоръжени конфликти. Направен е преглед на вижданията за международните (междудържавните) конфликти в теорията на международните отношения. Последователно и в синтезиран вид са представени различни схващания за същността, взаимовръзката и различни класификации на войните и военните конфликти. Разгледани

са факторите, определящи характера и характерните черти на военните конфликти, и са анализирани етапите на ескалация, водещи до военен конфликт. Направен е преглед на развитието на съюзната стратегия в стратегическите концепции на НАТО и е разгледана съюзната стратегия в последната Стратегическа концепция на НАТО. Представени са характеристиките и принципите на съвместните и многонационалните операции, които НАТО може да провежда. Анализирани са компонентите на бойната мощ на силите на Алианса и са направени изводи от проведените операции. Разгледан е спектърът на конфликтите, в които се развиват различни типове операции, и са представени типовете операции, за чието провеждане НАТО поддържа и развива способности. Схващанията за сигурността, кризите, конфликтите, стратегията и операциите позволяват последователно и задълбочено да се изучава теорията на военните конфликти от края на XX и началото на XXI век. Този изследователски подход е използван при разработването на представения учебник.

Тема № 1

ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА СИГУРНОСТТА

Средата на сигурност в света е динамична, сложна и противоречива. Трудно предвидими предизвикателства, рискове и заплахи за националната и международната сигурност пораждат продължаващата криза в Украйна и развитието на „хибридната война“; дейността на терористичната организация „Ислямска държава“; нерешените проблеми на сигурността в Западните Балкани; замразените конфликти в Черноморския регион; продължаващите конфликти в Афганистан, Близкия изток и Северна Африка; тероризмът; разпространението на оръжия за масово унищожение; нелегалната миграция и трафикът на хора, оръжия и наркотици; проблемите пред енергийната сигурност; кибератаките; организираната престъпност; демографските предизвикателства; екологичните проблеми и др.

Обстановката в Западните Балкани остава относително стабилна. Независимо от положителното влияние, което оказват стремежът към европейска и евро-атлантическа интеграция и ангажиментът на НАТО и ЕС за укрепването на сигурността в региона, все още продължават да се генерират рискове, произтичащи от етническа и религиозна нетърпимост.

Разнопосочни регионални и геостратегически интереси предполагат запазване на конфликтното противопоставяне в черноморско-каспийския регион, като замразените конфликти в него и трудностите за тяхното регулиране остават предизвикателство пред сигурността.

Независимо че все още липсват ясни индикации за появата на пряка конвенционална военна заплаха за територията на НАТО и Република България, налага се изводът, че е налице трайно и дълговременно влошаване на средата на сигурност в непосредствена близост до източния и югоизточния фланг на НАТО. Международният ред в Европа и принципите на изг-

раждане на международните отношения за ненарушимост на международно приетите граници, ненамеса във вътрешните работи на други страни и зачитане на правата на нациите на свободно самоопределение са силно подкопани.

Кризисните процеси в Близкия изток и Северна Африка имат потенциала да предизвикат масови бежански и миграционни потоци, включително към Република България.

В средата на сигурност и по-конкретно в ключовите за българските национални интереси региони се запазват негативните тенденции за задълбочаване на съществуващите и възникване на нови конфликти и кризи, които пряко или косвено влияят върху националната сигурност и изискват развитие на отбранителни способности и поддържането им в готовност.

1. Същност на сигурността

Сигурността е основна потребност на гражданите, обществото и държавата.

Сигурността се разглежда и като всеобща същност и начин на съществуване на материалния и духовния свят и на всички форми на тяхното проявление. Няма явление, отношение, процес или дейност, които да не съдържат в себе си, като свой същностен и градивен елемент, сигурността. Сигурността може да се отнесе към системата от категории като движение, пространство, време, енергия и информация. Сигурността е всеобщо и системно състояние на всичко съществуващо.¹

Теорията на международните отношения разглежда различни аспекти на сигурността. Затова нека видим какво представяват международните отношения.

Въпреки че няма общоприета дефиниция за международните отношения, можем да ги определим като система от икономически, политически, идеологически, юридически, дипломатически, културни, религиозни, военни и други връзки между държавите и системите от държави, както и между основните социални, икономически и политически сили и организа-

---

¹ Денчев, Стоян. Информация и сигурност. София: За буквите – О писменехъ, 2019, с. 153.

ции, които действат на международната сцена.

В теорията на международните отношения съществуват различни определения за сигурността.

Една от първите дефиниции определя **сигурността** като **състояние, в което може да се намира всяка една държава, когато на тази държава не ѝ се налага да жертва своите законни интереси, за да избегне войната, и също така националната сигурност е състояние, в което държавата при необходимост може да защити своите интереси, включително чрез война**. В тази дефиниция акцентът е поставен върху употребата на сила и по-конкретно върху въоръжения аспект на силата. Това е дефиниция на националната сигурност, тъй като в нея се посочва като субект на сигурността само държавата.

По-късно, в средата на 80-те години на XX век, на ниво международна общност е дадена нова дефиниция на сигурността. Според нея **сигурността** се определя като **състояние, в което държавите смятат, че за тях няма опасност от въоръжено нападение, политически натиск или икономическа принуда**. Това определение е по-усъвършенствано, защото то отчита и други възможности и евентуални заплахи за сигурността освен въоръжената сила. Включва се и възможността за политически и икономически натиск. Тази дефиниция е станала възможна поради факта, че десетина години по-рано, през 1973 г., е дадено определение за това що е агресия. До голяма степен проблемът да се даде дефиниция за сигурността, се е свързвал с проблема да се даде дефиниция за агресия.

Агресията се определя като **извършване на въоръжено нападение, с което се нарушават териториалната цялост и суверенитетът на дадена държава**.

По-късно също са правени опити да се даде определение за сигурността, но вече да се посочи какво се разбира под „международна сигурност“. В теорията на международните отношения повечето изследователи се придържат към следното определение за **международна сигурност: състояние на международните отношения на отделните участници в системата, но и на цялата система на международните отношения, при което няма опасности и заплахи за техните инте-**

реси, а ако възникнат такива опасности или заплахи, са налице достатъчно надеждни средства, за да бъдат преодоленни.

Така стигаме и до категорията „национална сигурност“. **Националната сигурност се определя като динамично променящо се състояние на обществото, при което са защитени основните права и свободи на гражданите, държавните граници, териториалната цялост и независимостта на държавата, когато не съществува пряка опасност от въоръжено нападение, насилствена промяна на конституционния ред, политически диктат или икономическа принуда за държавата и гражданите и е гарантирано функционирането на държавните, местните и гражданските институции, в резултат на което обществото и нацията запазват и увеличават своето благосъстояние.**²

Стратегията за национална сигурност на Република България очертава широко разбиране за националната сигурност, като извежда на предно място сигурността на гражданина, обществените и икономическите аспекти, без да подценява измеренията, свързани с отбраната, външната политика, разузнаването, охраната на обществения ред и защитата на законността. Крайният продукт и същински смисъл на понятието „национална сигурност“ са гарантирането на човешката сигурност и защитата на свободата и достойнството на гражданина, както и защитата на суверенитета и териториалната цялост и опазването на държавната граница.³

2. Доктрини за сигурност

В теорията на сигурността и на международните отношения се разглеждат четири подхода (доктрини) към сигурността. Те са:

---

² **Денчев**, Стоян. Информация и сигурност. София: За буквите – О писменехъ, 2019, с. 163.

³ **Актуализирана** стратегия за национална сигурност на Република България, приета с Решение на Народното събрание от 14.03.2018 г., обн. ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г., с. 1.

- пацифизъм;
- милитаризъм;
- изолационизъм;
- интервенционализъм.

Под **пацифизъм** се разбира **абсолютизиране на мира за сметка на войната**. Когато при пацифизма се прави оценка на сигурността, за субектите на международните отношения не представлява интерес и не е критерий военната сила на другите субекти. Критерии за тях са целите и принципите, от които се ръководят другите субекти в международните отношения или които поне заявяват.

При **милитаризма** е точно обратното. **Войната се абсолютизира за сметка на мира** и участниците в системата на международните отношения не се интересуват и не отчитат какви принципи, ценности и цели са декларирали другите участници в международните отношения. Те се интересуват и се ръководят само от военната сила на другите.

Изолационизъм – при него съответният участник в международните отношения **се изолира от системата с идеята да не внася несигурност отвън**, тъй като смята, че системата извън него е източник на несигурност, на заплахи за собствената му сигурност, и за да не си привнеса несигурност, се изолира. При изолационизма това, че доктрината е изолационистична, не означава, че този участник не общува с другите участници в международните отношения, а при общуването си той заявява на другите участници в системата, но не им налага, начините, принципите и средствата, с които могат да си послужат, за да увеличат и те собствената си сигурност.

При **интервенционализма** даденият субект на международните отношения възприема следния подход: не се изолира от останалите, а **се опитва да направи системата извън себе си по-сигурна**, и за да я направи такава, той ѝ изнася, трансплантира ѝ сигурност. При интервенционализма даден участник в международните отношения (държава) се опитва да налага собствените си принципи и разбирания за гарантиране на сигурността.

Различните държави възприемат една или друга от тези доктрини, но възприемането на една доктрина не е константно

във времето. Възможно е една държава в отношенията си с друга държава да практикува една концепция, а в отношенията си с друга държава – друга концепция.

3. Видове сигурност

В теорията на сигурността се говори за различни **видове сигурност**. Едни от най-разпространените класификации са:

- Според източника или посоката, откъдето идват заплахите за сигурността, тя може да бъде:

- *вътрешна*;

- *външна*.

- **Според естеството на въздействие на сигурността** – дали това въздействие е от материален, или от нематериален характер, говорим за:

- *твърда сигурност* – при нея има опит за влияние върху едни субекти от други чрез въоръжена сила;

- *мека сигурност* – при нея се правят опити за нематериално въздействие чрез информация, пропаганда, насърчаване и др.

Тази класификация се свързва с концепцията за „тоягата и моркова“. Тоягата е твърдата сигурност, а морковът е меката сигурност.

4. Обекти и субекти на сигурността

4.1. Обекти на сигурността

Обект на сигурността е всичко това, което външната политика на една държава се опитва да съхрани, промени или ако го няма, да го придобие, тоест това е някаква **ценност за външната политика на държавата**.

За да се превърне съответната ценност в обект на сигурност, съответната държава трябва да има средствата и възможностите да брани тази ценност.

Обектът на сигурността – тази ценност – може да бъде както от материален, така и от нематериален характер. *Материални ценности* може да бъдат териториалната цялост на държавата, опазването, разширяването на границите ѝ. *Ценности*

от нематериален характер са например опазването на юридическата независимост на държавата, защитата на суверенитета ѝ, опазването на единството на нацията.

Когато теорията на сигурността направи връзка с теорията на външната политика, се стига до заключението, че **обект на сигурността са националните интереси на всяка една държава**, тъй като те винаги са абсолютна ценност за съответната държава. Подреждат се приоритетни скали на всяка държава.

Във връзка с националния интерес трябва да се уточни, че той трябва да отговаря на някои условия, за да бъде обект на сигурност. Тези условия са:

– **Националният интерес да е осъзнат.** Неосъзнатият интерес не е ценност, не е обект на сигурност. При него в теорията се приема, че съответната държава обективно има потребност, необходимост от нещо, но към дадения момент не го съзнава, не го формулира и не го превръща в приоритет на външната си политика;

– **Националният интерес да е реален.** Може да има и „лъжлив интерес“ – дадена държава да пропагандира, че даден интерес е национален приоритет за нея, но обективно това да не е истина. Понятията „национален интерес“ и „държавен интерес“ невинаги съвпадат, тъй като е възможно да има многонационална държава като политическа единица, но в рамките на тази държава да има различни етноси, които да имат различни интереси, включително от тези на държавата.

4.2. Субект на сигурността

Всички субекти на международните отношения са субекти и на сигурността. **Субектите на сигурността са:**

- субекти на международното право – най-малката група;
- субекти на международните отношения;
- субекти на сигурността.

Субекти на международното право: първият и основен субект е **държавата**. Тя е с първична международна правосубектност и е с пълния кръг от правомощия, които характеризират международната правосубектност. Освен държавата субект на международното публично право са *международни-*

те организации. Те имат договорна правосубектност, в смисъл че тяхната международна правосубектност произтича от международния договор, който държавите са сключили и с който са създали съответните организации. Субекти на международното право са и **нациите**, *бореци се за национално освобождение.* Спорен е въпросът дали отделните физически лица са субекти на международното право. Приема се, че *са възможни случаи, когато и отделните индивиди могат да станат субекти на международното право.*

Субекти на международните отношения са всички субекти на международното право плюс физическите лица. Субекти могат да бъдат не само международни организации, но и *неправителствени организации.* Субекти на международните отношения могат да бъдат и транснационалните корпорации.

Субект на международната сигурност е най-широкото понятие. Това са всички субекти на международните отношения плюс международната общност като цяло.

5. Форми и равнища на сигурност

Има различни възгледи, но се приема, че **формите на сигурността** са:

- **индивидуална сигурност** – когато се говори за сигурността на всяка отделна държава;
- **колективна сигурност.**

Разглеждат се три **равнища на сигурността**:

- **национално** – тук говорим за националната сигурност, която като форма е индивидуална;
- **равнище на регионалната сигурност** – според този възглед регионалната сигурност съответства на колективната форма;
- **равнище на цялата международна общност** – тук говорим за глобална, универсална сигурност.

Днес все по-популярен и използван става подходът, който предлага пет нива на сигурността:

- 1) сигурност на индивида;
- 2) сигурност на групата от индивиди;

- 3) сигурност на държавата;
- 4) сигурност на общността от държави;
- 5) сигурност на света.⁴

Макар и подредени от първо до пето, тези нива не следва да се възприемат като повече или по-малко важни. Всяко от тях има свое специфично значение.

В теорията на сигурността са въведени понятията „безопасност“ и „гарантирана надеждност“. В теорията на международните отношения се приема, че тези понятия са две различни състояния на международната сигурност, тоест идеята е, че „безопасност“ и „сигурност“ не са синоними, а сигурността обхваща безопасността.

Безопасност е състояние на сигурността, при което няма вероятност да възникнат заплахи за нея, или ако има такава вероятност, тя е минимална.

Под „гарантирана надеждност“ се разбира **състояние на сигурността, когато има вероятност да възникнат заплахи и дори такива заплахи са възникнали, но съответните субекти разполагат с достатъчно средства и потенциал да преодолеят заплахите и да се справят с тях.**

В теорията на сигурността се разграничават *опасност за сигурността* и *заплаха за сигурността*. При опасността надделява обективният елемент. Под „опасност“ се разбира **обективно развитие** на международните отношения. **Заплахата** се свързва със **субективния елемент**, тъй като в теорията на сигурността се смята, че **заплахата за сигурността се свързва с поведението на другите участници, когато те предприемат действия, с които вредят на сигурността на другите.**

В заключение може да кажем, че сигурността е сред основополагащите човешки и обществени потребности. Теорията на международните отношения разглежда различни аспекти на сигурността, идентифицира доктрините за сигурност и дефи-

---

⁴ Слатински, Николай. Петте нива на сигурността. София: Военно издателство, 2010, с. 10.

нира видовете сигурност, обектите и субектите на сигурността, формите и равнищата на сигурност. Стратегията за национална сигурност на Република България извежда като приоритет сигурността на гражданина, на обществените и икономическите отношения с цел защита на свободата и достойнството на гражданина, на суверенитета и териториалната цялост и опазване на държавните граници.

Въпроси и задачи:

1. Какви са основните характеристики на международната сигурност?
2. Какви са основните разлики между международната и националната сигурност?
3. Кои са основните доктрини за сигурност?
4. Какви са формите и равнищата на сигурност?

Дискусия

1. Какви са основните характеристики на изолационистичната доктрина за сигурност? Посочете примери за изолационистична политика.
2. Какви са основните изисквания към националния интерес? Дайте примери за национални интереси.

Използвана литература и допълнителни източници

1. **Актуализирана** стратегия за национална сигурност на Република България, приета с Решение на Народното събрание от 14.03.2018 г., обн. ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.
2. **Денчев**, Стоян. Информация и сигурност. София: За буквите – О писменеъхъ, 2019.
3. **Слатински**, Николай. Петте нива на сигурността. София: Военно издателство, 2010.
4. **Стефанов**, Георги. Теория на международната сигурност. София: Ciela, 2008.
5. **Стефанов**, Георги. Теория на международните отношения. София: Ciela, 2007.

Тема № 2

КОНФЛИКТИ И ВЪОРЪЖЕНИ КОНФЛИКТИ

Тенденциите в стратегическата среда на сигурност показват, че в бъдеще ще продължават да възникват конфликти и кризисни ситуации в различни части на света, включително в близост до територията на Република България.

Военностратегическата среда ще продължава да се развива и влияе от непредвидимите и динамични политически, икономически, социални, научно-технологични и военни процеси. Бъдещите кризи и конфликти ще бъдат по-сложни и трудни за прогнозиране и управление в резултат на нарастващото прилагане на асиметрични и хибридни действия. Това изисква гъвкаво и адекватно развитие на политиката, организацията и планирането на отбраната, на доктриналните документи, концепциите и плановете за операции и преди всичко на отбранителните способности, на бъдещата структура и системата за ръководство, командване и управление на въоръжените сили.

1. Същност и видове кризи

Кризите по своята същност могат да бъдат политически, военно-политически или хуманитарни.¹ Основните причини за тяхното проявяване обикновено са политически противоречия, въоръжени конфликти, промишлени аварии или природни бедствия.

Криза е нестабилност в политическата и обществената сфера, предизвикваща рязка промяна на установеното състояние на икономиката и обществения живот.

---

¹ **Министерство на отбраната.** Доктрина на въоръжените сили на Република България, Издание (А), ноември 2017 г., с. 17.

Всяка криза се характеризира с време на развитие, възможност за нарастване, обхват и елемент на изненада. Тя може да възникне и да се развие много бързо, в остър недостиг на време, за овладяване на възникнали противоречия и за възстановяване на нарушени правила на системата.

Елементът на изненада не може да бъде пренебрегван въпреки възможността за следене на натрупването на кризисните фактори, за тяхното анализиране и прогнозиране. Изненадата се изразява не толкова във възникването на кризата, колкото в характера на нейното протичане. Обикновено събитията се разминават с очакванията и водят до такива, които не може да се предвидят.

Всяка криза е уникална. Тя се проявява в система и по начин, които не би могло да бъдат повторени. От друга страна, кризите си приличат, тъй като имат сходни характеристики, форми, структури и развитие. Кризата съдържа опасност от ескалация и може да доведе до неподлежащи на контрол реакции.

Основен вид криза е военно-политическата. Тя може да бъде с вътрешнодържавен или международен характер. Този вид криза се определя като *състояние на националните или международните отношения, при което в резултат на сериозни икономически, социални и политически противоречия, включително религиозни, междуплеменни и етнически конфликти и бунтове, на демографски диспропорции и миграционни процеси, както и териториални, енергийни и ресурсни спорове, съществува непосредствена заплаха за сигурността, суверенитета, териториалната цялост и независимостта на държавата.*

Военно-политическата криза възпроизвежда противоречие в остра форма, изключващо взаимни отстъпки. Многообразието от интереси, способни да предизвикат криза, и възможните комбинации между тях, проявяващи се във вид на заплахи (конфликт, война), включващи използването и на хибридни форми и методи за водене на война, определят разнообразието на военно-политическите кризи. Те могат да се развият в сферата на глобалните отношения и да засегнат световната политическа система или да протекат в регионални рамки, да са ре-

зултат от активност на една от страните или пък от двустранна (многостранна) агресивна активност.

Хибридните методи за водене на война са свързани с явно или тайно използване в едно и също време и място на широка, комплексна, адаптивна и интегрирана комбинация от конвенционални и неконвенционални заплахи. Успехът в противодействието на този тип война няма да е възможен с използването само на военния инструмент, а ще изисква прилагането на всеобхватен подход с използването на дипломатически, политически, информационни, икономически, финансови, разузнавателни и правни инструменти.

2. Същност и класификация на конфликтите

2.1. Същност на конфликтите

Понятието „**конфликт**“ започва да се използва през XIX век. През XX век то се употребява с много широко значение. Думата има латински произход и буквално означава „стълкновение“. В някои речници се тълкува като „стълкновение, сериозни разногласия или спор“. Понастоящем думата „конфликт“ има много широка област на използване, например семеен конфликт, въоръжен конфликт, конфликт в колектива и т.н. Причините за стълкновението могат да бъдат най-различни проблеми от живота.

Конфликтите обхващат всички сфери от жизнената дейност на хората. Конфликтното взаимодействие предполага противоборство на страните или действия, взаимно насочени един срещу друг.

В основата на конфликта стоят субективно-обективни противоречия, но понятията „противоречие“ и „конфликт“ не бива да се отъждествяват. Противоречията могат да съществуват продължителен период от време и да не прераснат в конфликт. Затова трябва да се има предвид, че в основата на конфликта стоят само тези противоречия, причините за които са несъвместими интереси, потребности и ценности.

Противоречията могат да бъдат повече или по-малко интензивни и повече или по-малко насилствени.

Формата на стълкновение бива насилствена и ненасилствена.

вена и зависи от множество фактори, в това число и от наличните реални условия и възможности за насилствено разрешаване на конфликта и целите, които субектите на противоборството преследват.

През последните десетилетия **с конфликтите се занимава конфликтологията**. В нея се разглеждат вътрешнополитическите конфликти, междуличностните и груповите конфликти, конфликтите в организациите, конфликтите на големи групи, социалните конфликти, политическите конфликти, межкултурните конфликти и междудържавните конфликти.

Може да изведем следното най-общо определение на понятието „конфликт“: *особен вид отношения на противопоставяне на интересите на две или няколко държави, политически и други групировки, в основата на които стоят обективни и субективни противоречия, различни по характер и природа. Всеки конфликт е конкретен по произход, съдържание, структура и етапи на развитие.*

2.2. Класификация на конфликтите

Кризите могат да бъдат с висока, средна и ниска интензивност и различна продължителност. Те се проявяват като **политически, военно-политически или военни (въоръжени) конфликти**, които могат да бъдат **междудържавни** или **вътрешнодържавни**.

Участващи в конфликта могат да бъдат групи, обединени по политически, социален, етнически, религиозен или друг признак, както и държави или групи от държави в коалиционен или съюзнически формат.

Понастоящем в България е възприета следната класификация на конфликтите²:

В зависимост от прилагането на сила конфликтите се делят на:

- *конфликти без прилагане на сила;*

---

² **Министерство на отбраната**. Доктрина на въоръжените сили на Република България, Издание (А), ноември 2017 г., с. 18 – 19.

– *конфликти с прилагане на сила.*

Конфликтите без прилагане на сила са основно политически и са:

– скрит конфликт – налице е, когато една от страните участнички предявява искания и противостоящата страна ги разбира;

– проявен конфликт – налице е, когато са включени всички мерки непосредствено преди етапа на прилагане на въоръжена сила от една от страните в него.

Конфликтите с прилагане на сила са:

– военен конфликт – този, при който военните действия се водят от редовни въоръжени сили;

– въоръжен конфликт – този, при който поне една от страните е въоръжена, но не е представена от редовни въоръжени сили.

Конфликтите с прилагане на сила се подразделят на военни или въоръжени, с:

– ниска интензивност;

– средна интензивност;

– висока интензивност.

Военен или въоръжен конфликт с *ниска интензивност* е военно-политическа конфронтация между страните, участващи в конфликта. Съществува напрегната обстановка, в която поне една от тях отправя заплаха за употреба на сила и/или прилага такава при отделни инциденти за постигане на специфични цели.

Военен или въоръжен конфликт със *средна интензивност* е такъв, при който се използва нееднократно сила по организиран начин.

Военен или въоръжен конфликт с *висока интензивност* се характеризира с това, че при него организирано и систематично се използва сила и страните прилагат широк обхват от мерки в зависимост от конкретната обстановка. Деструктивните резултати при този вид конфликт са с голяма продължителност.

Горепосочената класификация е универсална и се използва от различните международни институти при анализиране на възникващи конфликти в света и техния начин на протичане. Трябва да се има предвид, че участниците в конфликта могат да го определят по различен начин в зависимост от при-

тежаваните и заделените от тях ресурси. Поради тази причина даден военен конфликт може да бъде възприеман от едната от страните като такъв със средна интензивност, а от другата – като конфликт с висока интензивност.

3. Същност и класификация на въоръжените конфликти

При въоръжени конфликти се прилага международното хуманитарно право (МХП), което е клон на международното право.

Най-важната съставка на международното хуманитарно право са Женевските конвенции, целта на които са ограничаване на човешките страдания по време на въоръжен конфликт и предотвратяване на зверствата, варварските изстъпления и деградацията.

На 12 август 1949 г., след продължителна международна дипломатическа конференция в Женева и благодарение на усилията на Червения кръст, стреснатото от ужасите на Втората световна война човечество предприема решителна стъпка към утвърждаването на усъвършенствани и всеобщи норми за хуманност при въоръжен конфликт. **Четирите Женевски конвенции от 1949 г.** представляват *съвкупност от правила за закрила на жертвите на въоръжен конфликт – лицата от състава на въоръжените сили, които са излезли от строя, независимо дали са ранени, болни, претърпели корабкрушение, или военнопленници, както и гражданското население и изобщо всички лица, които не участват или са прекратили участието си във военните действия.*

Днес тези конвенции са универсално признати, а приетите на 8 юни 1977 г. **два Допълнителни протокола** към тях разработват предоставяната закрила на определени категории лица и обекти и регулирането на средствата и методите за водене на сражение както при международни, така и при немеждународни въоръжени конфликти.

МХП и в четирите си Женевски конвенции и в двата Допълнителни протокола не дава дефиниция на понятието „въоръжен конфликт“.

Едно от разпространените определения на **въоръжен конфликт** е: *използване на въоръжена сила между държави или продължително въоръжено насилие между държавните власти и организирани въоръжени групи или между такива групи в рамките на държавата.*

Съгласно международното хуманитарно право съществуват само два типа въоръжени конфликти:

- международни (междудържавни) въоръжени конфликти;
- немеждународни (вътрешнодържавни) въоръжени конфликти.

3.1. Международни (междудържавни) въоръжени конфликти

В международните (междудържавните) въоръжени конфликти са противопоставени две или повече държави с участието на въоръжени сили. Тези конфликти се регулират в Общ член 2 на Женевските конвенции от 1949 г., съгласно който четирите Женевски конвенции и двата Допълнителни протокола се прилагат в своята цялост при международни (междудържавни) въоръжени конфликти.

Съгласно Общ член 2 на Женевските конвенции **международният (междудържавният) въоръжен конфликт е всеки случай на обявена война или какъвто и да е друг въоръжен конфликт, избухнал между две или няколко от договарящите се държави, дори ако положението на война не е признато от една от тях.**

Всяко различие, възникнало между две държави и водещо до използване на въоръжени сили, е въоръжен конфликт по смисъла на Общ член 2 дори когато една от страните отрича съществуването на състояние на война. Няма значение колко дълго продължава конфликтът или колко насилствен е той.

Можем да обобщим, че всяко използване на сила между държави се регулира от МХП дори когато не е наричано война.

Умишлено понятието „война“ е заменено, тъй като често държавите отричат враждебните си действия като такива, използвайки обяснения, като провеждане на полицейски акции, действия в легитимна самоотбрана и др.

Международното хуманитарно право регулира и случаите

на окупация. Съгласно МХП *„конвенцията ще се прилага също и при всички случаи на окупация на цялата територия или на част от територията на някоя от договарящите се страни дори ако тази окупация не среща никаква въоръжена съпротива“*³.

МХП разглежда и войните за национално освобождение като *въоръжени конфликти, при които народите водят борба против колониално господство или чужда окупация и против расистки режим, за осъществяване на правото си на самоопределение, залегнало в Устава на ООН и Декларацията за принципите на международното право относно дружеските отношения и сътрудничеството между държавите в съответствие с Устава на ООН.*⁴

3.2. Немеждународни (вътрешнодържавни) въоръжени конфликти

Немеждународните (вътрешнодържавните) въоръжени конфликти са между правителствени сили и неправителствени въоръжени групи или между еднотипни групи от двата вида. Международното право, регулиращо този вид въоръжени конфликти, е създадено в отговор на ужасяващите граждански войни и заменя понятието „гражданска война“, третирано като чисто вътрешен въпрос на държавите, за който МХП не следва да предвижда уредба.

Международното хуманитарно право разглежда немеждународните въоръжени конфликти в Общ член 3 на Женевските конвенции от 1949 г. (common Article 3 of the Geneva Conventions of 1949) и в Допълнителен протокол II (Art. 1 of Additional Protocol II).

Съгласно Общ член 3 на Женевските конвенции **немеждународният (вътрешнодържавният) въоръжен конфликт е „въоръжен конфликт, който няма международен характер и възниква на територията на една от договарящите се страни“**.

---

³ Общ член 2, ал. 2 на Женевските конвенции от 1949 г.

⁴ Член 1, ал. 4 на Допълнителен протокол I към Женевските конвенции от 1949 г.

Според Допълнителен протокол II **немеждународните (вътрешнодържавните) въоръжени конфликти** са „*въоръжени конфликти, които не попадат под действието на чл. 1 на Допълнителен протокол I и протичат на територията на договарящата страна между нейните въоръжени сили и отцепнически въоръжени сили или други организирани въоръжени групи, които под отговорно командване осъществяват върху част от нейната територия такъв контрол, който да им дава възможност да извършват непрекъснати и съгласувани военни операции и да прилагат този протокол*“⁵.

Освен това в Допълнителен протокол II се казва, че протоколът няма да се прилага в случаи на вътрешни нарушения на реда и напрежения, като размирици, изолирани или спорадични актове на насилие и други действия от подобен характер, тъй като те не са въоръжени конфликти.⁶

При немеждународните (вътрешнодържавните) въоръжени конфликти съгласно Общ член 3 на Женевските конвенции се забелязват определени **характеристики**, като:

- наличие на колективни бойни действия;
- интензивност на въоръжените сблъсъци;
- използване на оръжие и военно оборудване;
- прилагане на военна тактика;
- контрол на територия;
- мерки, наложени от правителството (например масови арести);
- хуманитарни последици – жертви, принудително разселени, избягали от зоните на бойните действия, изчезнали хора;
- материални поражения;
- наличие на командни структури и командни вериги и дисциплинарни правила и механизми в противостоящите страни;

---

⁵ Член 1, ал. 1 от Допълнителен протокол II към Женевските конвенции от 1949 г.

⁶ Член 1, ал. 2 от Допълнителен протокол II към Женевските конвенции от 1949 г.

- капацитет за планиране, координиране и поддържане на бойните действия;
- способност на страните да набират и подготвят бойци и да придобиват оръжие и военно оборудване и екипировка;
- способност за единно участие в преговори и сключване на споразумения.

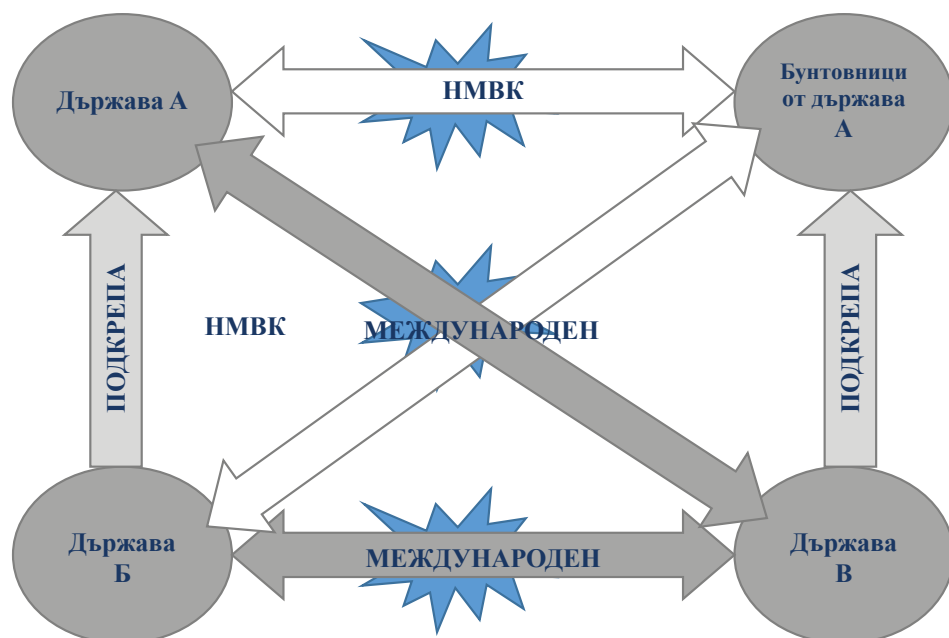
Дефиницията съгласно Допълнителен протокол II въвежда и **други характеристики** на немеждународните (вътрешнодържавните) въоръжени конфликти, като:

- бойните действия са на територията на държава, страна по Допълнителен протокол II;
- въоръжените сили на държавата са страна в конфликта;
- въоръжените групи осъществяват контрол върху територия, имат отговорно командване и капацитет за спазване на МХП.

Съгласно Общ член 3 на Женевските конвенции при немеждународните (вътрешнодържавните) въоръжени конфликти се изискват хуманно отношение към всички хора и полагане на грижи за ранените и болните. Днес съгласно обичайното международно право всички принципи на правото при въоръжени конфликти се прилагат и при немеждународните (вътрешнодържавните) въоръжени конфликти. Въпреки това изискванията за отношението към пленените противникови войници като „военнопленници“ и позволената защита на противникови бойци (комбатанти), които не са извършили криминални престъпления по време на въоръжения конфликт (неприкосновеност при война), не се прилагат при немеждународните (вътрешнодържавните) въоръжени конфликти.

Трябва да се подчертае, че ситуацията може да се развие от един тип въоръжен конфликт към друг в зависимост от обстоятелствата, преобладаващи в определен момент.

Освен това немеждународен (вътрешнодържавен) въоръжен конфликт може да бъде интернационализиран, когато в него се намесят въоръжени сили на най-малко една друга държава (фиг. 1).

Фиг. 1. Интернационализиране на вътрешнодържавен въоръжен конфликт

На основата на посоченото може да бъдат направени следните **изводи за въоръжените конфликти**:

- международното хуманитарно право регулира употребата на сила между държавите, тоест тази употреба на сила не е напълно забранена;
- международното хуманитарно право регулира немеждународните (вътрешнодържавните) въоръжени конфликти, тоест то не ги забранява;
- местното (държавното) право забранява немеждународните (вътрешнодържавните) въоръжени конфликти;
- международното хуманитарно право третира държавите в немеждународните (вътрешнодържавните) въоръжени конфликти еднакво, но не може да изисква и местното (държавното) право да ги третира по същия начин;
- държавите не приемат да третират международните (междудържавните) въоръжени конфликти и немеждународните (вътрешнодържавните) въоръжени конфликти еднакво;

– монопол на държавата е легитимната употреба на сила на нейна територия;

– в последно време МХП на международните (междудържавните) въоръжени конфликти и МХП на немеждународните (вътрешнодържавните) въоръжени конфликти се доближават.

4. Международните (междудържавните) конфликти в теорията на международните отношения

4.1. Същност на международния (междудържавния) конфликт

В теорията на международните отношения се използва понятието „международен конфликт“. Съществуват различни определения на това понятие.

Най-общото определение за **международен конфликт** е *случай на крайно изостряне на отношенията между две държави или групи държави, което може да бъде породено и от вътрешни, радикални проблеми на държавите.*

В теорията на международните отношения се дава друго определение – под „**международен конфликт**“ се разбира *отклонение от нормалното функциониране на системата, което е породено от вътрешни за системата причини поради нарушаване на равновесието в системата между различните структурни равнища.*

В теорията на международните отношения се говори за система на международните отношения. Под „**система на международните отношения**“ се разбира, че международните отношения не са един хаос от връзки между държавите, а че те образуват система. В международните отношения можем да открием участниците в системата. Тези участници в системата в теорията са наречени „елементи на системата“. Отношенията между участниците и елементите се подчиняват на определени зависимости.

Структура на системата

Под „структура на системата“ теорията разбира *начина, по който са организирани елементите в системата*, тоест начина, по който отделните участници в международните отношения си взаимодействат.

Структурни равнища

В теорията на международните отношения се говори за равнища, или подсистеми.

Подсистемите може да бъдат обособени от гледна точка на участниците. От гледна точка на участниците се приема, че най-голямата система, която може да съществува, е глобалната система на международните отношения. В рамките на тази система има организации на държави. Ако глобалната система включва всички участници в международните отношения, подсистемата обхваща само част от участниците. Най-малката възможна подсистема в международните отношения е държавата. Двустранните отношения са най-малкият елемент в системата.

Подсистемите може да бъдат обособени и от гледна точка на характера на отношенията и предмета на отношенията. Например отношенията могат да бъдат политически, икономически, културни, религиозни. Всеки от тези видове отношения може да бъде подсистема. Така имаме равнища, или подсистема, на политически отношения и т.н.

Така **в определението за международен конфликт** говорим за *отклонение, породено от вътрешносистемни причини*, тоест причините за конфликта се дължат на събития, случващи се в международните отношения. Отклонение от нормалното, обичайното развитие на международните отношения, което предполага спазване на нормите, неупотреба на сила и т.н.

В теорията на външната политика под „международен конфликт“ се разбира *остро противопоставяне между външнополитическите интереси на държавите*.

Международният конфликт представлява *политическо отношение между две или повече страни, между два или повече участника в международните отношения, в основата на което лежи противоречие*. Противоречието може

да е от различно естество – политическо, икономическо, религиозно. Това политическо отношение между участниците възпроизвежда в остра форма противоречието, което е в основата.

Понятията „**международен конфликт**“ и „**международна криза**“ не са тъждествени. Разликата е, че международната криза е просто фаза от развитието на един конфликт. Тя е най-острата фаза в развитието на конфликта.

В международните отношения най-често до конфликт водят противоречия в икономическата област. Това не изчерпва източниците на противоречията. На практика източник на международен конфликт могат да бъдат противоречия от всякакво естество.

В новата система на международните отношения зачестяват конфликтите на етническа основа. По време на Студената война източникът на локалните конфликти навсякъде по света е основно от идеологическо естество.

4.2. Структура на международния конфликт

В структурата на международния конфликт се разглеждат **три елемента**:

- участници в конфликта;
- причини за конфликта – какви са историческите корени на конфликта;
- непосредствен повод за конфликта.

Участниците в един конфликт могат да бъдат *непосредствени, косвени и съюзници*.

Най-често **причините** за един международен конфликт са *трайни, традиционно съществуващи*. Може да се проследят за значителен период назад във времето, но е възможно за един международен конфликт да имаме и по-краткотрайни, по-нови предпоставки.

4.3. Ресурси на участниците в международен конфликт

Ресурсите на участниците в един конфликт могат да бъдат няколко вида:

- материални;
- идеологически;

- политически;
- военни.

Под „**материални ресурси**“ се разбират природните ресурси, тоест полезните изкопаеми, с които разполага съответната държава, и оттук – каква е степента на развитие на производството в тази държава.

Идеологически ресурс – равнището на единство на нацията на дадената държава.

Политическите ресурси биват вътрешнополитически и външнополитически.

Вътрешнополитическите ресурси се свързват с характера на режима и доколко самите хора в държавата подкрепят съществуващия режим. Към тези ресурси спадат и държавническите качества на управляващите в тази държава.

Външнополитическите ресурси се определят от това дали и в какви коалиции и военно-политически блокове участва съответната държава и каква е ролята ѝ в тези коалиции. Външнополитическият ресурс се свързва и с това доколко даденият участник има подкрепата на другите участници в международните отношения и на съюзниците си в международния конфликт. Външнополитическият ресурс зависи и от това дали другият участник в конфликта е част от някаква коалиция.

Оценката относно претенциите на участниците в конфликта се определя от нормите на международното право.

Военният ресурс се свързва с оръжието и бойната техника, които притежава участникът, не само с тяхното количество, но и качество.

4.4. Видове международни конфликти

Руски учени смятат, че съществуват 11 фази на ескалация на конфликта:

- **разногласия;**
- **търкания;**
- **напрежение;**
- **спор;**
- **инцидент;**
- **стълкновение;**
- **репресалии** – това е вид ответна мярка. Когато една

държава прави нещо, другите държави имат право на реакция. Репресалиите винаги са в отговор на някакво правонарушение. Те биха били незаконни, ако не бяха в отговор на международно правонарушение;

- **военна демонстрация;**
- **ограничена локална война;**
- **широка локална война;**
- **световна война.**

Известният американски футуролог, военен теоретик и основател на Хъдзъновия институт Херман Кан през 1965 г. в книгата си „За ескалацията“ пише за 44 вида международни конфликти, или фази, на ескалацията, като последната, 44-та фаза е **световна ядрена война**.

Самият Устав на ООН дава идея за това кои са основните видове от правна гледна точка (от гледна точка на правото на ООН). В Устава на ООН се използва **терминът „спор“**, а не „международен конфликт“. **Видовете спорове** според Устава на ООН са:

– **спорове между различни държави, които не заплашват международния мир и сигурност** – най-ниското ниво;

– **спорове, продължителността и интензивността на които заплашват международния мир и сигурност** – при този вид спорове Съветът за сигурност на ООН започва да се намесва, първо, като дава препоръки на участниците в конфликта за това как да го разрешат;

- **заплахи за мира;**
- **нарушения на мира;**
- **актове на агресия.**

В последните три случая Съветът за сигурност на ООН е този, който предприема необходимите действия.

От всичко казано дотук за международните конфликти може да се направят някои **изводи**:

– войната между държавите вече не се възприема като легитимна форма на международните отношения;

– потвърждава се тезата, че употребата на сила между държавите не е напълно забранена.

4.5. Фази в развитието на международния конфликт

Фазите, през които преминава развитието на един международен конфликт, са шест:

– **1. фаза** – в рамките на нея *се оформят политическите отношения на противоречие;*

– **2. фаза** – в нея *всеки от участниците в конфликта определя целите, които ще преследва, и стратегията, която ще прилага в конфликта;*

– **3. фаза** – *въвличане на трети за конфликта страни.* През тази фаза в конфликта вече се въвличат други държави, международни организации, военно-политически съюзи. Това е фазата, в която всеки от участниците задейства съюзниците си;

– **4. фаза** – *оформяне и възникване на международна криза*, като в рамките на тази фаза има крайно изостряне на конфликта, но той все още остава в рамките на политическите отношения;

– **5. фаза** – *поява на военния фактор.* В рамките на тази фаза се правят демонстрации на военната сила, с която разполагат участниците;

– **6. фаза** – фаза на *международния военен конфликт.*

4.6. Разрешаване на международните конфликти

Разрешаването на международните конфликти се свързва с едно понятие, което е навлязло трайно в теорията на международните отношения – „управление на кризи“ (или „управление при кризи“). Конфликтологията дава следното определение на „управление при кризи“: *система или съвкупност от дейности с дипломатически, политически, икономически, военен и хуманитарен характер с цел да се установи контрол върху конфликта, след което този, който управлява конфликта, да го насочи в желаната от него посока.* Обикновено желаната посока е неговото разрешаване. При управлението при кризи има намеса на трети страни, които могат да бъдат както държави, така и (обикновено) международни организации. Те предприемат

всички тези действия, за да контролират и насочат конфликта по посока на неговото разрешаване.

Управлението при кризи включва няколко елемента. Действията, които се предприемат при него, може да бъдат отнесени към четири категории:

• ***предотвратяване (превенция на конфликта).***

Превенцията включва всички възможни дейности, които варират от дипломатически акции до разполагане на войски. Целта е да се пречи на това зараждащият се конфликт да избухне. Примери за превенция са: инициативи за преговори, дипломатически сондажи, инициативи на трети страни за преговори между тези, които имат противоречие, международни комисии за установяване на фактите или за извършване на инспекции на място, инициативи, опити да се проведат консултации, и т.н. Дейностите за превенция могат да са от най-различен характер;

• ***умиротворяване (peace-making).*** При умиротворяването конфликтът вече е започнал, и то, като елемент от управлението при кризи, предполага действия, които могат да бъдат както с мирни, така и с военни средства. Това са действия за прекратяване на вече започналия конфликт. И *мирните, и военните средства* са предвидени в Устава на ООН. ***Мирните средства*** за умиротворяване са: мерките, които са предвидени в член 33, гл. 6 на Устава на ООН. Това са мерки за решаване на споровете, които включват посредничество, преговори, международни анкети, помирения, мирителни процедури и съдебно или арбитражно уреждане на спора. Мерките, предвидени в член 33, се предприемат от страните по спора. Това е последната възможност, която се дава на участниците в спора сами да разрешат конфликта помежду си. На този етап Съветът за сигурност на ООН може да препоръча на страните в конфликта прибегването до някои от мерките, предвидени в член 33. Самите мерки не се предприемат от Съвета за сигурност, а от страните по спора. Мирните средства включват още мерките по член 41, гл. 7, които вече се предприемат от Съвета за сигурност на ООН. Ако страните в конфликта не са успели да разрешат спора, включително след прилагане на член 33, в следващата стъпка Съветът за сигурност се опитва да реши

конфликта, предприемайки мерките по член 41. Тези мерки се наричат „*мерки, несвързани с употреба на въоръжена сила*“. Те могат да се изразят в прекъсване (частично или пълно) на дипломатически отношения с участници в конфликта, на икономически отношения. Тези мерки предвиждат и частично или пълно прекъсване на комуникационни връзки от всякакво естество. Умиротворяването може да се извършва и с **военни средства**. Те също са предвидени в Устава на ООН и се приемат отново от Съвета за сигурност на основание член 42, гл. 7. Член 42 е правната фаза на мерките, свързани с употреба на въоръжена сила. Тези мерки включват военни демонстрации, блокади, за да се стигне до действия със сухопътни, въздушни и военноморски сили на ООН. Това е крайната мярка, която може да се предприеме. ООН не разполага с армия, а когато се наложи изпращане на въоръжени сили, се обръща към държавите членки. След преценка те предоставят на организацията въоръжени контингенти. Така че ООН действа посредством национални въоръжени контингенти, които обаче се приемат за действащи от името на ООН и под негова егида. Когато умиротворяването се осъществява с военни средства, то се нарича „налагане на мир“ (peace-enforcement). Налагането на мир се осъществява без съгласието на участниците в международния конфликт, тъй като съгласно Устава на ООН Съветът за сигурност има изключителни правомощия при агресия да предприема съответните мерки;

• **поддържане на мира (peace-keeping)**. То се осъществява от т.нар. „сини каски“ на ООН. Те са мироопазващите сили на ООН. Основното е, че съставът, функциите и мандатът на „сините каски“ не произтичат пряко от самия Устав на ООН. Мироопазващите операции, които ООН извършва, не са предвидени в самия Устав. Тези операции са регламентирани по-късно с резолюция. Peace-keeping чрез присъствие в зоната на конфликта на представители на ООН („сини каски“) може да е свързано с присъствие и на представители на други международни организации (НАТО, ОССЕ). Когато поддържането на мира се осъществява от представители на регионални организации, това става след съгласуване със Съвета за сигурност. Поддържането на мира се свързва с присъствие в регионите на конфликта на полицейски

части, военни наблюдатели, хуманитарни части. Всички те се грижат за поддържането на мира. Мироопазването става със съгласието на заинтересованите страни, включително със съгласието на непосредствените участници;

• **изграждане на мира (peace-building)**. То включва действия, които се предприемат след приключването на конфликта. Целта на тези действия е да не се допусне връщане към конфликта или повторното му разразяване. Изграждането на мира може да се извършва чрез разоръжаване на участниците в конфликта, оказване на помощ за репатриране на бежанци, за организиране на избори, за формиране на ново правителство и др.

В заключение може да се посочи, че военно-политическата криза има международен или вътрешнодържавен характер. Тя е само фаза от развитието на политическите, военно-политическите или военните/въоръжените конфликти, които могат да бъдат междудържавни или вътрешнодържавни.

От предложената класификация на конфликтите за нас представляват интерес тези с прилагане на сила – въоръжените и военните конфликти, затова е необходимо да познаваме както постановките на международното хуманитарно право за въоръжените конфликти, така и теорията на международните отношения за междудържавните конфликти.

Въпроси и задачи:

1. Кой е основният вид криза, който влияе на междудържавните и вътрешнодържавните конфликти?
2. Коя наука се занимава с конфликтите и какви конфликти се разглеждат в нея?
3. Каква е възприетата понастоящем в България класификация на конфликтите?
4. Кой вид право се занимава с въоръжените конфликти?
5. С кои конфликти се занимава теорията на международните отношения?

Дискусия

1. Прилагат ли се реално нормите на международното хуманитарно право в съвременните въоръжени конфликти? Аргументирайте се с примери.

2. Как се заражда и се развива един международен конфликт? Посочете примери от най-близката световна история.

Използвана литература и допълнителни източници

1. **Актуализирана** стратегия за национална сигурност на Република България, приета с Решение на Народното събрание от 14.03.2018 г., обн. ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.

2. **Бахчеванов**, Георги. Управление на кризи и конфликти. София: Софттрейд, 2005.

3. **Български червен кръст**. Женевските конвенции от 12 август 1949 г., Допълнителните протоколи от 1977 г. София: Медицина и физкултура, 1990.

4. **Допълнителни** протоколи от 1977 г. към Женевските конвенции от 1949 г.

5. **Женевски** конвенции от 1949 г.

6. **Манев**, Евгени. Глобална, регионална и национална сигурност. София: Софттрейд, 2012.

7. **Министерство на отбраната**. Доктрина на въоръжените сили на Република България, Издание (А), ноември 2017 г.

8. **Пашовски**, Слави. Международното хуманитарно право – граница на насилието във въоръжените конфликти. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1990.

9. **Речник** по национална сигурност и отбрана. София: ВА, 2006.

Тема № 3

ВОЕННИ КОНФЛИКТИ

До неотдавна в теорията на военното изкуство традиционно приоритетно значение се отделяше на понятието „война“. Днес широко се използва терминът „военен конфликт“.

Възниква въпросът за взаимовръзката между двете понятия.

За да се изясни същността на военния конфликт, **войната** се разглежда като сложно обществено-политическо явление **в единния спектър на военните конфликти** с различна интензивност.

1. Същност и класификация на войните

1.1. Същност на войната

Войната, както се казва, е стара като света. Това е феномен, познат на всички, който на пръв поглед е съвсем просто нещо. Въпреки това обаче той е комплексен и предполага не едно, а множество определения в зависимост от подхода и нивото на анализ. На въпроса „**Що е война?**“ отговорите може да са различни според гледната точка – юридическа, военна, философска и т.н. Различните речници отразяват изключителното богатство и двойственост на това понятие.

Френските изследователи Жан-Луи Дюфур и Морис Ваис в книгата си „Войната през XX век“ правят задълбочено изследване на същността и различните класификации на войната и военните конфликти.

Както посочват френските автори, *според известната френска енциклопедия „Ларус“* войната е силов сблъсък между народи (външна война) или между две партии от една държава (гражданска война), или между двама противници, които се опитват да завладеят с насилие нещо, което не са могли да постигнат по друг начин, или пък да наложат своите претенции, или да се защитават срещу тези на други.

Подобното издание „Робер“ определя войната като въоръжена борба между социални групи и особено между държави.

Определение на Куинси Райт (набляга на правния аспект): „Войната е законово условие, което разрешава на две или повече групи да участват в конфликт с въоръжени сили“.

Определение на Карл фон Клаузевиц (разглежда намеренията): „Войната е акт на насилие, чиято цел е да принуди противника да изпълнява нашата воля; войната е продължение на политиката с други средства“.

Определение на Гастон Бутул: „Войната е форма на насилие, която има основната характеристика, че е методична и организирана по отношение на групите, които я осъществяват, и на начина, по който я водят. Освен това тя е ограничена във времето и пространството и е подчинена на особени, крайно променливи правила. Последната ѝ характеристика е, че е кървава, защото, ако не включва унищожаване на човешки живот, тя е просто един конфликт или размяна на заплахи. Студената война не е война“¹.

Марксисткото схващане разглежда войната като обществено-политическо явление, продължение на политиката с насилствени средства.

Ленин пише, че „именно такава е била винаги гледната точка на Маркс и Енгелс, които са разглеждали всяка война като продължение на политиката на дадени заинтересовани държави – и различни класи вътре в тях – в дадено време“.

Войната според съветските специалисти засяга цялата страна (държава) и всички сфери на живота и дейността на обществото. Те разглеждат въоръжената борба като специфично съдържание на войната, а главното и решаващо средство за нейното водене са въоръжените сили и други въоръжени формирования. Освен това според тях за постигане на политическите цели на войната в нея следва да се използват икономически, дипломатически, идеологически и други средства и съответстващите им форми на борба.

---

¹ **Дюфур**, Жан-Луи, Морис **Ваис**. Войната през XX век. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1999, с. 6 – 15.

При оценката на войната марксистите, най-общо, изхождат от позициите на класовата борба и интересите на диктатурата на пролетариата. Те смятат, че единствено марксистко-ленинското разбиране за войната, нейните причини, същност и социално-политически характер позволява тя правилно да се оцени от гледна точка на истинската си роля в историята.²

В България в края на 80-те години на миналия век войната беше определяна като „обществено-историческо явление, присъщо на антагонистичното класово общество; въоръжено сблъскване на държави (коалиция от държави) или борещи се антагонистични класи вътре в държавата (гражданска война) за достигане на икономически и политически цели“. Останалите неща са както при оценките на съветските специалисти.

Като се обобщава казаното дотук, може да се подчертае, че **войната** наистина е един феномен в развитието на обществото, *изключително сложно явление, при което се използва въоръжена борба, както и организирано насилие за постигане на поставените цели.*

При **военния конфликт** противоречията между противопоставящите се страни (групировки) се решават със силата на въоръжената борба.

Когато се разглежда въпросът за **взаимовръзката между войната и военния конфликт**, трябва да се има предвид, че те се отнасят както общото към частното. Всяка война представлява военен конфликт, но не всеки военен конфликт е война.

Войната и военният конфликт се различават по:

– *мащабите на участващите сили и средства* – обикновено в една война взема участие цялата армия на дадената държава или въоръжените сили като цяло, докато при военен конфликт може да бъде ангажирана само част от тях;

– *целите, които си поставят противопоставените страни* – в повечето случаи в една война се поставят решителни цели – да се разгроми армията на противостоящата държава, да се овладее цялата или по-голямата част от нейната те-

---

² **Златев**, Марко. Военни конфликти, лекция. Велико Търново: НВУ „Васил Левски“, 2016.

ритория, да се принуди политическото ръководство да капитулира и да подпише унизителен мир. Целите на един военен конфликт са „по-скромни“ – те могат да представляват една малка част от тези на войната или други, които са много по-конкретни;

– *мащабите на разпространение на бойните действия.*

Характерът на войната или военния конфликт се определя от редица **фактори**:

– **политически фактори** – те влияят върху политическите цели на войната (военния конфликт), използваните сили и средства, формите и способите за водене на конфликта;

– **стратегически фактор** – влияе върху стратегическите цели, размаха, строителството на въоръжените сили, формите и способите за започване и водене на войната или военния конфликт, мобилизационната система и изграждането и функционирането на системата за ранно предупреждаване;

– **икономически фактор** – влияе върху способите за водене на войната (военния конфликт), количеството и качеството на използваните средства, равнището на материално-техническото осигуряване, възможните загуби и способите за тяхното възстановяване. Той е определящ за оборудването на територията като театър на военните действия и отбранително-мобилизационната готовност на страната;

– **военнотехнически фактор** – влияе върху съвременните технологии, ефективността на разработките, унификацията, стандартите и максималното използване на възможностите на средствата за поразяване;

– **духовен фактор** – влияе върху ефективното използване на въоръжението и бойната техника, понасянето на големи физически и психически натоварвания и е основа за формулиране на стратегическите цели на войната или военния конфликт;

– **физико-географски фактор** – влияе върху размаха на бойните действия, количеството на използваните сили и средства и способите за водене на войната (военния конфликт). Той е сравнително постоянна величина и позволява да се неутрализира неблагоприятното въздействие;

– **демографски фактор** – от него зависят числото на

участващите във войната или военния конфликт и възможностите за попълване на загубите;

– **военната наука** – важен фактор, който влияе върху научната обосновка и рационалното използване на всички налични ресурси, върху създаването на съвременни средства и способности за отстояване на националните интереси при решаване на съществуващите противоречия.

1.2. Класификация на войните

Съществуват различни класификации на войните. Според една от най-разпространените класификации **войните** биват:

– **война за хегемония** – война за контрол на целия световен ред и господство на международната система като цяло – може да бъде световна война, глобална война, всеобща война или систематична война;

– **тотална война** – характеризира се с пълна мобилизация на хората и ресурсите;

– **ограничена война** – война, водена за постигане на ограничени цели;

– **локална война** – води се в ограничен географски регион;

– **ядрена война** – война с използване на ядрено оръжие;

– **конвенционална война** – война с използване на обикновени (неядрени) оръжия;

– **гражданска война** – води се на територията на една държава;

– **асиметрична война** – въоръжен конфликт, в който противостоящите страни имат много неравностойни (различни) военни способности, например между бунтовнически групи и силни държави;

– **хибридна война** – конфликт, обединяващ конвенционални и неконвенционални действия, кибератаки, психологическо и икономическо въздействие, кампании за дезинформация, инфилтрация на информационната среда, създаване на паника, финансиране на нарочно създадени политически субекти с цел промяна на външнополитическата линия на набеязаните противници и други действия за постигане на поли-

тически и стратегически цели.³

Според друга класификация войните се делят на **справедливи** и **несправедливи**.

В основата на теорията на справедливата война е св. Августин Блажени (св. Аврелий Августин, Aurelius Augustinus, 354 – 430 г.) – гениален мъдрец, философ, богослов, една от най-значимите личности на западното християнство.

Той казва: „Войната е справедлива, когато каузата, за която тя се води, е справедлива“⁴.

Няколко века по-късно богомилството, едно зародило се по българските земи явление, което е сред най-забележителните български приноси в човешката философия, религия и култура, отива по-далеч от св. Августин. За богомилите дори в справедливата война не може да се воюва по несправедлив начин.

На тази основа може да се изведе следното най-общо определение за **справедливата война: война, която се води за справедлива кауза и в нея се воюва по справедлив начин.**

Съвременната теория на справедливата война се базира на **осем фундаментални принципа**, придаващи морално оправдание и инструментален характер на употребата на сила в междучовешките и междудържавните отношения.

Първите шест от тези принципи са т.нар. *Jus ad bellum* – правото на война:

1) **Принцип на справедливата кауза** – Августиновият принцип, че войната е справедлива, когато каузата, за която тя се води, е справедлива (*principle of just cause*).

2) **Принцип на легитимната власт** (*principle of legitimate authority*) – само легитимно облечени с власт лица имат правото да вземат решение да се води или не една война.

3) **Принцип на добрите намерения** (*principle of good intentions*) – война трябва да се започва с намерение да се осъществят добри дела, а не със зла умисъл.

4) **Принцип на вероятността на успеха** (*principle of*

³ Министерски съвет. Национална стратегия за киберсигурност „Киберустойчива България 2020“, София, 2016, с. 1.

⁴ Слатински, Николай. Теория на Справедливата война, личен блог, 14.04.2018 г.

likelihood of success) – трябва да се встъпва във война само ако тя би могла да донесе положителни резултати.

5) Принцип на съразмерността (*principle of proportionality*) – цената на войната, тоест загубите, които ще се понесат, трябва са по-малки от ползите, които войната ще донесе.

6) Принцип на крайното средство (*principle of last resort*) – войната трябва да бъде крайното средство, което се използва в отношенията с другата държава или общност.

Последните два от тези принципи са т.нар. *Jus in bello* – правото **във** война („богомилските разбирания“):

1) Принцип на съразмерността (*principle of proportionality*) – този принцип се прилага тук вече по отношение на загубите и ползите при всяка конкретна военна операция.

2) Принцип на отличаването (или различаването – *principle of discrimination*) – да се прави разлика по време на военните действия между хората и обектите, които участват/се използват или не участват/не се използват пряко във военните действия.⁵

2. Същност на военните конфликти

Военният конфликт представлява всяко въоръжено стълкновение с използване на редовни въоръжени сили като форма за разрешаване на междудържавни противоречия.

От определението се вижда, че по своето социалнополитическо и стратегическо съдържание, както вече беше посочено, **всяка война е вид военен конфликт, но не всеки военен конфликт е война**. Американските, руските и европейските военни специалисти и политолози по принцип разглеждат военния конфликт като по-общо понятие, а войната – като качествено състояние на определени конфликти.

Характерно за съвременните военни конфликти е участието в тях на паравоенни формирования (нередовни си-

---

⁵ Слатински, Николай. Теория на Справедливата война, личен блог, 14.04.2018 г.

ли), което създава проблем както от юридически характер, така и по отношение на влиянието върху такива сили и привличането им за участие в процеса на регулиране на конфликта. В рамките на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) терминът „нередовни сили“ се отнася за сили, които не са подчинени на Командването на редовните въоръжени сили.

Военният конфликт не започва изведнъж, а се извървява известен път, докато той стане факт. С други думи, за да разберем по-добре този общественно-политически, социален и исторически феномен, следва да разгледаме различните **етапи на ескалация**: военна опасност, военна заплаха, конфронтация, непосредствена военна заплаха, военно-политическа криза, военен конфликт. Първите пет не предполагат употребата на сила, но при следващите тези ограничения отпадат.

Военната опасност е състояние на военно-политическата обстановка, когато в еднаква степен са налице потенциална вероятност за избухване на военен конфликт и вероятност за неговото предотвратяване.

Военната заплаха представлява състояние на военно-политическата обстановка и междудържавните отношения, при което намалява възможността за запазване на мира и нараства вероятността за избухване на конфликт. Налице е ясно очертаваща се потенциално агресивна страна.

Конфронтацията е състояние на враждебно противопоставяне на страни и коалиции с използване на невъоръжени форми на противоборство, в което се въвличат обществените и политическите структури на съответната държава.

Непосредствената военна заплаха е ескалиране на военната заплаха при доминираща роля на въоръжените сили в преследване на агресивни цели, опит за диктат и шантаж след провеждане на мероприятия за повишаване на бойната готовност на въоръжените сили.

Военно-политическата криза представлява състояние на военно-политическата обстановка и международните отношения, при което съществува непосредствена заплаха за употреба на въоръжена сила срещу суверенитета, териториалната цялост и независимостта на държавата. **Военно-политическата криза**

се разглежда като един от възможните и постепенно развиващи се етапи от даден конфликт. В някои случаи тя може да прерасне в етап от развитието на конфликта, характеризиращ се с въоръжено противопоставяне. Военно-политическата криза невинаги завършва с конфликт и може да има обратим характер. Една военно-политическа криза може да бъде преодоляна, докато конфликтът като цяло е в състояние да се запази и да придобие скрита форма.

Военно-политическата криза може да бъде преодоляна по различни начини. Ако това не се случи, тя **ескалира във военен конфликт**.

Военият конфликт, както вече стана дума, е форма на разрешаване на съществуващите противоречия с употреба на военна сила от редовни въоръжени сили.

3. Характерни черти на конфликтите

Характерните черти на конфликтите са⁶:

– **напрежение** – състояние, което разстройва действията и прави лесното трудно, а трудното да изглежда невъзможно. Напрежението може да бъде умствено (нерешителност по отношение на това какво да се прави по-нататък) или физическо (ефекти от интензивен обстрел). То може да бъде предизвикано отвън (от действия на противника или времето) и/или отвътре (лош план или междуличностни сблъсъци);

– **неопределеност и хаос** – понеже конфликтът е човешка дейност, той е непостоянен и хаотичен. Непълната, неточна и противоречива информация създава „мъгла на войната“, която ограничава възприятията, може да доведе до неопределеност и причинява объркване. Командирите трябва да използват хаоса, налагайки го на противника, дори въвеждайки подобър ред в своите собствени дейности, очаквайки противникът да направи същото. Разбирането на същността на оперативната среда и на противника (как той мисли и как може да действа и реагира) е предпоставка за създаване на предимство в ха-

---

⁶ **Allied Joint Publication (AJP)-01**, Allied Joint Doctrine, Edition E, Version 1, February 2017, pp. 1 – 15.

оса. Случайността винаги има място в хаоса и точният резултат винаги е неясен. Затова командирите трябва да поемат и задържат инициативата, но никога да не приемат за даденост, че я притежават;

– **опасност** – силата, независимо дали приложена, или като заплаха, е основното средство, чрез което командирът постига желания резултат. Прилагането на сила или заплахата с нея носи опасност (риск от раняване, смърт или плен) и с нея – страх. Повече или по-малко, всеки чувства страх. Командирът има важната роля както да окаже помощ на тези, които командва, да преодолеят своя страх, така и да използва страха на противника, за да постигне успех;

– **стрес** – воюването е стресова дейност. Влиянието на опасността, страха, изтощението, самотата и лишенията в различна степен е неблагоприятно за силата на волята на всички, които воюват. За да се победи противникът, е необходимо да се разруши решителността на противниковите командири и сили едновременно с поддържане на решимостта и духа на собствените сили. Командирът трябва да контролира и намалява стреса на подчинените сили, докато го налага на противника.

4. Класификация на военните конфликти

Класификацията трябва да даде отговор на въпроси като: *как, против кого, по каква причина и с каква цел е възникнал и се води даден военен конфликт*. Другите аспекти на оценката на военните конфликти са *техните мащаби, интензивност, съответствие на националните интереси, използвани средства и др.* От съществено значение в новите условия е да се *отчита правовата страна на военния конфликт*, което дава възможност да се определят агресорът и потърпевщата страна. Това предопределя поемането на отговорността пред международната общност. Освен това при оценката трябва да се имат предвид и фактори като: *решителност, заделени сили, средства и ресурси за водене на военни действия, размер на загубите, екологични и други последици*.

Сред **основните критерии за определяне на типа на даден конфликт** са и: системата от международни връзки, съюзи

и задължения, които страните участнички са поели; противоречията между тях и трети страни; степента на влияние в международните отношения и организации; възможността за получаване на помощ от други страни; икономическият и военният потенциал на страните участнички; ресурси, финанси, транспорт, комуникации и морално-психологическо състояние на населението; мобилизационни възможности; непосредствено въздействие на военния конфликт върху икономиката и политиката; необходимостта от заделяне на сили и средства за други конфликти.

Съществуват различни **класификации на военните конфликти**, като някои от тях съвпадат с вижданията на отделни държави за класификация и на войните. Нека разгледаме някои от класификациите.

4.1. Френска класификация

Съществуват и са били предлагани много класификации на войните и военните конфликти. През 1962 г. **Реймон Арон**, виден френски философ и социолог и професор по социология в Сорбоната, в книгата си „Мир и война“⁷ между другите типологии изтъква една формална типология. Тя се основава на политическия характер. Той различава **следните войни**:

– **междудържавни** – които са избухнали на базата на схватка между политически единици;

– **наддържавни** – които имат за обект, произход или последица елиминирането на някои воюващи единици и създаването на политическа единица от висш порядък;

– **инфрадържавни** – при които залогът е запазването или премахването на една политическа единица.

Жан-Батист Дюрозел анализира войната като историк и в своето произведение „Всяка империя ще загине“ през 1992 г. използва **шест критерия**⁸.

Първият от тях е **интензивността**. В зависимост от нея той различава:

---

⁷ **Aron**, Raymond. Peace & War: A Theory of International Relations. New Brunswick, London, 2003.

⁸ **Дюфур**, Жан-Луи, Морис **Ваис**. Войната през XX век. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1999, с. 10 – 14.

– **тотална война** – обхваща съвкупността от средства на воюващите – не само военни, но и икономически, финансови, демографски, и завършва с разбиването на противника;

– **ограничена война** – представлява конфликт в даден географски регион, в който воюващите използват силата не за да разбият противника или да го накарат да капитулира, а за да постигнат определена цел, която не изисква пускането в действие на всички средства. Следователно тук е налице ограничаване на целите, средствата и пространството.

От своя страна **Жан-Луи Дюфур** в „Истинските войни“ смята интензивността за истински критерий и предлага класификация на конфликтите по седемстепенна скала:

- 1) мирно състезание между държавите;
- 2) тероризъм, наркотици, пропаганда и дезинформация, психологически действия и др.;
- 3) въстание, малка война, контравъстание;
- 4) междудържавен конфликт с малка интензивност;
- 5) междудържавен конфликт с голяма интензивност;
- 6) локализиран ядрен конфликт;
- 7) генерализиран ядрен конфликт.

Вторият критерий според Дюрозел е **вътрешният или външният фактор**. Според него има:

- **гражданска война**;
- **външна война**.

Разликата между междудържавните и вътрешнодържавните конфликти е чисто юридическа и невинаги е ясна. Разбира се, границите между тези войни (граждански войни, традиционни войни, войни за независимост) са трудно определими. По различни причини (вследствие на ядреното възпиране, склонността на потиснатите към бунт и др.) гражданските войни заемат все по-широко място в сферата на конфликтите. От 1900 до 1940 г. 85% от войните са междудържавни. От 1945 до 1985 г. тенденцията е точно обратната – 85% от конфликтите са вътрешнодържавни.

Третият критерий е **продължителността**. Според него войните биват:

- **кратки**;
- **продължителни**.

Типичен пример за *кратка война* е „блицкригът“ (светкавичната война) на Германия през Втората световна война: 21 дни срещу Полша, 46 – срещу Франция, 4 – срещу Холандия. Светкавичната война предполага интензивна подготовка, но без обща мобилизация на силите и на потенциала.

Съществуват и други видове кратки войни с намеса на международно равнище – израело-арабските войни, които продължават съответно 9 дни (1956 г.), 6 дни (1967 г.), 17 дни (1973 г.), и др.

Четвъртият критерий е разпространението. Според него войните могат да бъдат *световни и локални*, а между тях има безкрайно разнообразие от степени на разпространение:

– *световни войни* – Първа (1914 – 1918) и Втора световна война (1939 – 1945);

– *локални войни* – всички останали. Класическият пример за такава е войната между съседни държави.

Петият критерий е модалност. Според този критерий войните могат да бъдат:

– *класическа, или „конвенционална“* – предполага наличие на редовни войски, начин на водене на военните действия и средства, без да се прибегва до ядрено оръжие;

– *за сваляне на законната власт* – води се от вътрешността на дадена територия срещу местната власт, отличава се с използваните средства, в частност с въвличане на масите чрез пропаганда и психологически натиск;

– *революционна* – война, чиято доктрина е изработена от теоретиците на марксизма-ленинизма. Тя има за цел да подтикне масовите движения и да се възползва от тях с намерение да си осигури властта или да постави под контрол дадена територия. Благоприятни за нея са икономическата мизерия и социалната несправедливост. Тя използва начините за водене на войната за сваляне от власт и забавя мащабните военни операции, докато разединението на противника позволи да бъде нанесен смъртоносен удар.

Шестият критерий според френския автор са *необявените войни*. Това са *студената война, войната на нерви, икономическата война*, тоест ситуации на голямо напрежение без насилие.

Изхождайки от тези критерии, френските изследователи Жан-Луи Дюфур и Морис Ваис съставят следната **типология на конфликтите**, която включва шест нива⁹:

1) Инфраконфликти – например китайско-съветското съперничество или антагонизмът „Изток – Запад“. Те се отличават с несъществуваща агресивност (или в латентен вид, необявена), която не стига до смъртоносно политическо насилие.

2) Микроконфликти – такива са партизанските войни и тероризмът. Те могат да бъдат както междудържавни, така и вътрешнодържавни. Отличават се с ниска, ограничена и локализирана, спорадична агресивност, с малки загуби и малък ефект.

3) Медиаконфликти – от типа на въпроса с Ирландия, Чад и Западна Сахара. Те се определят между микроконфликтите и ограничените войни. Белязани са със средна, продължителна агресивност с важен политически ефект и значими загуби.

4) Макроконфликти – местни и ограничени локални войни като тези в Ливан, Залива и Етиопия. Те могат да бъдат както външни и граждански войни, така и смесени. Отличават се с организирано насилие, вилнеещо и добило свещен характер, с мащабни военни операции, високи залози и значителен брой човешки жертви.

5) Хиперконфликти – от типа световна война, като тези от 1914 – 1918 г. и 1939 – 1945 г.

6) Ултраконфликти – от типа войни с използване на ядрено оръжие.

4.2. Съветска (руска) класификация

В епохата на блоковото противопоставяне влияние върху разбирането на съветските изследователи за видовете войни оказват господстващата марксистка теория и провежданата в това отношение практика в другите социалистически страни. Тогава се използват различни критерии за класифициране на войните.¹⁰

⁹ Дюфур, Жан-Луи, Морис Ваис. Войната през XX век. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1999, с. 14.

¹⁰ Златев, Марко. Военни конфликти, лекция. Велико Търново: НВУ „Васил Левски“, 2016.

В зависимост от съдържанието на политиката, която се продължава от дадената война, войните са определяни като;

- *несправедливи и справедливи;*
- *реакционни и прогресивни.*

Друг критерий е мащабът на самата война. Според него войните се делят на:

- *локални;*
- *световни.*

Класификация е направена и по **критерия използвани средства**. В този случай войните биват:

- *войни с използване на оръжия за масово поразяване;*
- *войни с обикновени средства за борба.*

В литературата от онова време може да се намерят и класификации с прилагането на други критерии.

Днес руската класификация в някои отношения е различна, но в други прилича на предишната. **Критериите, които се прилагат днес**, са *цели, мащаби, политически характер, характер на военната техника и способ за водене*.

Така в **зависимост от целите** войните са разделени на:

- *завоевателни;*
- *освободителни.*

Според **мащабите** войните биват:

- *локални;*
- *световни.*

Според **политическия характер** войните се класифицират като:

- *граждански;*
- *междудържавни.*

Според **характера на военната техника** биват:

- *ядрени;*
- *други.*

Според **способа за водене** войните биват:

- *партизански;*
- *фронтони;*
- *тотални.*

За нас определен интерес представляват *локалните войни*. Според руските специалисти **локалната война е въоръжено противопоставяне между държави, политически**

сили или групировки с различна насоченост, което се води на ограничена територия без широкомащабни бойни действия.

В исторически план под „**локални войни**“ обикновено се разбират войните между отделни държави и групи от държави, които се провеждат след Втората световна война, от 50-те до 90-те години на XX век, в различни райони на земното кълбо. През този период има общо над 200 местни военни конфликта и около 20 ограничени войни със средна интензивност.

Най-значителните от тези конфликти са войната в Корея (1950 – 1953), войната във Виетнам (1959 – 1975), войните в Близкия изток между Израел и арабските държави (през 1959, 1973 и 1982 г.), английско-аргентинският конфликт (1982 г.), съветско-афганистанската война (1979 – 1989), войната в Персийския залив (1991 г.) и др.

Според руските специалисти, като правило, всички съвременни локални войни може да се отнесат към един от **трите типа войни**, които се очертават на основата на относителното ниво на икономическо и военно развитие на участващите страни:

– **между развити и изостанали страни** – каквито са колониалната война на Франция в Алжир (1954 – 1962), войната на САЩ във Виетнам (1959 – 1975), операцията на международната коалиция по освобождаването на Кувейт през 1991 г. Развитието и резултатът от войните от този тип зависят в най-голяма степен от политическите фактори и външната помощ, която получава изостаналата страна;

– **между страни с еднакво ниво на развитие** – такива са първата гражданска война в Ангола (1975 – 1991), Ирано-иракската война (1980 – 1988). Често пъти войните от този тип са продължителни;

– **между страни с еднакво, но много ниско ниво на развитие** – такива са гражданската война в Сиера Леоне (1991 – 2000), Грузинско-абхазката война (1992 – 1993). Те се водят с крайно ограничени сили, в условия на остър недостиг на материално-технически ресурси.

4.3. Китайска класификация

Китайските специалисти класифицират войните и въоръжените (военните) конфликти според следните **критерии (параметри)**: *тип на противоречията, мащаб на конфликта, използвани средства на въоръжена борба, характер на политическите цели, географски особености на театъра на военните действия, характер на действията на страните*.¹¹

В зависимост от типа на противоречията в Китай разделят войните и военните конфликти на:

- **класови;**
- **националноосвободителни;**
- **междудържавни.**

Според мащаба класификацията в низходящ ред е, както следва:

- **световна (глобална) война;**
- **локална (регионална) война;**
- **граничен конфликт;**
- **военна акция (операция) или инцидент.**

От своя страна локалните (регионалните) войни се делят на:

– **войни от голям мащаб** – тези, в които от двете страни ще бъдат ангажирани общо над 1 млн. души. Смята се, че в бъдеще едва ли ще има такива войни, в които да участват въоръжените сили на Китай;

– **войни от среден мащаб** – тези, в които участващите войски ще са от 500 хил. до 1 млн. души. Като такава се оценява войната между Китай и Виетнам през 1979 г., в която участват около 700 хил. души;

– **войни от малък мащаб** – общата численост на войските не превишава 500 хил. души. Типичен пример за такава се смята граничен конфликт, подобен на този между Китай и Индия през 1962 г., когато участващите от двете страни са не повече от 70 хил. души.

В зависимост от използваните средства, както и в други държави, в Китай разграничават войни и конфликти:

---

¹¹ **Златев**, Марко. Военни конфликти, лекция. Велико Търново: НВУ „Васил Левски“, 2016.

- с използване на ядрено оръжие (*ядрени войни*);
- с използване на обикновени оръжия (*обикновени войни*).

Според политическите цели войните са:

- *справедливи*;
- *несправедливи*.

По отношение на географските особености на театъра на военните действия в използваните източници не се посочват видовете войни, но може да се предположи, че става дума за класифициране на войните и конфликтите според различните географски фактори – географско положение, климат, хидрография и пр.

Подобно е положението и за класифицирането на войните според характера на действие на страните.

4.4. Американска класификация

Американските специалисти при оценката на войните и военните конфликти използват **различни критерии** – *използвани средства, загуби, причини*.

Според използваните средства те разграничават три групи:

- **конфликти с висока интензивност** – когато се използват всички налични сили и средства, включително ядрено и биологическо оръжие;
- **конфликти със средна интензивност** – с използване на всички сили и средства без оръжия за масово поразяване;
- **конфликти с ниска интензивност** – свеждат се до политически или военни акции с ограничен характер.

Друг **много важен критерий**, който се отчита в САЩ, са **човешките загуби**. На регистрацията там подлежат онези локални военни конфликти, в които в отделни бойни действия са загинали най-малко 25 души и правителствените сили са една от воюващите страни. Според загубите **локалните войни и конфликти** се определят като два типа:

- **второстепенни** – когато жертвите са под 1000 души;
- **първостепенни** – с над 1000 души човешки жертви.

От своя страна **първостепенните военни конфликти** се делят на:

- *междинни конфликти* – при общи загуби над 1000 души;
- *войни* – при загуби над 1000 души годишно.

4.5. Класификация в България

У нас до **90-те години** на ХХ век класификацията на войните и военните конфликти в общи линии се подчинява на общата доктрина, приета в рамките на държавите участнички във Варшавския договор. При избора на **критериите**, естествено, на първо място е класовият фактор, съобразен с наличието на „световната социалистическа система“, както и задачите на класовата борба в капиталистическите страни. Освен това се отчита и крайната цел на борбата за изграждане на безкласово общество – победата на социализма в световен мащаб. Като се изхожда от тези позиции и възможните противоборстващи страни, войните се делят на следните групи:

- *граждански войни между пролетариата и буржоазията* – за такива се определят войните в: Гърция (1946 – 1949), Китай (1946 – 1949), Ливан (1948 г.), Коста Рика (1948 г.), Бирма (1948 г.), Куба (1956 – 1958), Конго (1960 – 1961), Лаос (1960 – 1961);

- *войни между колонизаторите и народите, борещи се за национална независимост* – Индонезия срещу английско-холандските колонизатори (1945 – 1949), Виетнам, Лаос и Камбоджа срещу френските колонизатори (1945 – 1954), народите от Малая срещу англичаните (1948 – 1955), Тунис срещу французите (1952 – 1956), Кения срещу англичаните (1952 – 1956);

- *войни между капиталистически държави* – като войните между Индия и Пакистан (1946 – 1948 г., 1965 – 1966 г. и 1972 г.), израелско-арабските войни (1948 – 1949 г. и 1967 г.), коалицията между англичани, французи и израелци срещу Египет (1956 г.);

- *войни между противоположни обществени системи* – такива като войната в Корея (1950 – 1953), САЩ срещу Виетнам (1959 – 1975), САЩ срещу Куба (1961 г.), войната между Индия и Китай (1952 – 1962).

В зависимост от използваните средства войните се делят на:

- *ядрена война;*
- *война с обикновени средства.*

Според мащаба войните биват:

- *световни;*
- *локални.*

В края на 90-те години на ХХ век в българската военна литература се появява **нова обща класификация** на войните и военните конфликти, която има допирни точки с някои от разглежданите досега, но в същото време включва и нови моменти.

В новата класификация **военните конфликти се разделят на седем групи по различни критерии** – *характер на противоречията, национални интереси, състав на участващите държави, преследвани цели, мащаб, използвани средства и интензитет, както следва:*

А) Според характера на противоречията:

• **Политически конфликти:**

- борба за власт между отделни групировки в дадена страна с налагането на един или друг модел на държавно устройство на управление;
- опит за налагане на определен политически режим в друга страна или група страни и др.

• **Икономически конфликти:**

- за преразпределение на пазари;
- за преразпределение на важни в икономическо отношение райони;
- за разпределение на райони, богати на суровини.

• **Териториални конфликти:**

- за коригиране на съществуващите граници;
- за присъединяване на някои страни, територии и др.

• **Етнически, религиозни или смесени конфликти:**

- стремеж към самоопределение;
- създаване на нова държава от общности, населяващи една или няколко държави;
- отстояване на определени религиозни възгледи или налагане на нова религия.

Тези конфликти най-често са свързани с териториалното разположение. Военните конфликти на етническа основа са особено кръвопролитни, тъй като всяка от враждуващите стра-

ни вижда в другата заплаха за собственото си съществуване и смята, че тази заплаха трябва да бъде премахната, включително чрез т.нар. „етническо прочистване“ и други форми на насилие спрямо гражданското население.

Б) Според националните интереси военните конфликти се класифицират като:

– военни конфликти, които съответстват на националните интереси;

– военни конфликти, които не съответстват на националните интереси;

– военни конфликти, които крият заплаха за националните интереси.

В) Според състава на участващите страни военните конфликти биват:

– междудържавни – между две държави, между една държава и коалиция (например войната в района на Персийския залив), между две коалиции;

– вътрешни – борба за власт, тероризъм, борба за автономия.

Г) Според целите военните конфликти могат да бъдат:

– за завоюване на нови територии;

– за самоопределение (създаване на нова държава);

– за защита на националните интереси.

Д) Според мащаба военните конфликти се дефинират като:

– глобални;

– регионални (локални).

Е) Според използваните средства военните конфликти могат да бъдат:

– конвенционални;

– ядрени;

– комбинирани.

Ж) Според интензивността на протичането военните конфликти се разделят на:

– военни конфликти с висока степен на интензивност;

– военни конфликти със средна степен на интензивност;

– военни конфликти с ниска степен на интензивност.

Съществува и по-подробна класификация на военните конфликти според интензивността и участващите сили и средства, но тя засяга повече военните аспекти, поради което не е

нужно да се разглежда. Само ще отбележим, че военният конфликт с висока степен на интензивност е най-острата форма на решаването на дадено противоречие. По своята същност той е война, в която участват въоръжените сили на дадена държава.

В голяма степен представената по-горе българска класификация на военните конфликти е актуална и понастоящем. След приемането на Република България през 2004 г. за член на НАТО, у нас е възприета терминологията на Алианса и в Доктрината на въоръжените сили на Република България е включена обща класификация на конфликтите¹², която разгледахме в темата „Конфликти и въоръжени конфликти“.

От класификацията на конфликтите в Доктрината ще предложим синтезирано само класификацията на военните конфликти.¹³

Кризите се проявяват като **политически, военно-политически или военни/въоръжени конфликти**, които могат да бъдат **междудържавни** или **вътрешнодържавни**.

В зависимост от прилагането на сила конфликтите се делят на:

- *конфликти без прилагане на сила;*
- *конфликти с прилагане на сила.*

Конфликтите с прилагане на сила са:

- *военен конфликт* – този, при който военните действия се водят от редовни въоръжени сили;
- *въоръжен конфликт* – този, при който поне една от страните е въоръжена, но не е представена от редовни въоръжени сили.

Военните конфликти се подразделят на такива:

- **с ниска интензивност** – военно-политическа конфронтация между страните, участващи в конфликта. Съществува напрегната обстановка, в която поне една от тях отправя заплаха за употреба на сила и/или прилага такава при отделни инциденти с цел постигане на специфични цели;

- **със средна интензивност** – такъв, при който неед-

¹² **Министерство на отбраната.** Доктрина на въоръжените сили на Република България, Издание (А), ноември 2017 г., с. 18 – 19.

¹³ Пак там.

нократно се използва сила по организиран начин;

– **с висока интензивност** – при него сила се използва организирано и системно и страните прилагат широк обхват от мерки в зависимост от конкретната обстановка. Деструктивните резултати при този вид конфликт са с голяма продължителност.

В заключение може да кажем, че войната и военният конфликт са сложни обществени явления за разрешаване на противоречия между отделни държави или групировки с помощта на въоръжена борба. Войната е най-мащабната и организирана форма на военен конфликт. Военният конфликт е форма за разрешаване на съществуващите противоречия с употреба на военна сила от редовни въоръжени сили. Съществуват различни класификации на войните и военните конфликти, които в голяма степен са идентични. През последните десетилетия широка употреба получава понятието „военен конфликт“.

Въпроси и задачи:

1. Какви са основните различия между понятията „война“ и „военен конфликт“?
2. Кои са основните типове войни?
3. Какво представлява военният конфликт?
4. Кои са етапите на ескалация, водещи до военен конфликт?
5. Какви са най-разпространените класификации на военните конфликти?

Дискусия

1. Какви са основните критерии за класифициране на военните конфликти? Направете класификация на военен конфликт от най-близката световна история.
2. Какви са основните разлики между руската и американската класификация на военните конфликти? Аргументирайте се с примери.

Използвана литература и допълнителни източници

1. **Бахчеванов**, Георги. Управление на кризи и конфликти. София: Софттрейд, 2005.
2. **Дюфур**, Жан-Луи, Морис **Ваис**. Войната през XX век.

- София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1999.
3. **Златев**, Марко. Военни конфликти, лекция. Велико Търново: НВУ „Васил Левски“, 2016.
  4. **Манев**, Евгени. Глобална, регионална и национална сигурност. София: Софттрейд, 2012.
  5. **Министерски съвет**. Национална стратегия за киберсигурност „Киберустойчива България 2020“, София, 2016 г.
  6. **Министерство на отбраната**. Доктрина на въоръжените сили на Република България, Издание (А), ноември 2017 г.
  7. **Слатински**, Николай. Теория на Справедливата война, личен блог, 14.04.2018 г.
  8. **Речник** по национална сигурност и отбрана. София: ВА, 2006.
  9. **Allied Joint Publication (AJP)-01**, Allied Joint Doctrine, Edition E, Version 1, February 2017.
  10. **Aron**, Raymond. Peace & War: A Theory of International Relations. New Brunswick, London, 2003.

Тема № 4

РАЗВИТИЕ НА СТРАТЕГИЯТА НА НАТО

През 2019 г. се навършиха 70 години от създаването на НАТО. В своя път Алиансът премина през Студената война с блоковото противопоставяне и участието в първите военни операции. Този път в голяма степен е трасиран от стратегическите концепции на НАТО.

Според някои политолози днес НАТО е единствената международна организация, която може ефективно да отстоява и гарантира индивидуалната и колективната сигурност и колективната отбрана и да разпространява стабилност.

Определено важна цивилизационна характеристика на съвременния свят е глобализацията. Една от значимите стратегически последици от глобализацията е променената същност на заплахите. Но наред с това липсата на синхрон между икономическата и политическата глобализация дефинира съвременната епоха като период на преход в политиката и отношенията от международния към глобалния свят. Този период може да се окаже най-сложният от гледна точка на управлението. Все по-ясно се очертава необходимостта от нов и ефективен модел на политическо управление в глобалната епоха. Предлагат се различни варианти – утвърждаване на еднополюсен или двуполусен свят, развитие на многополюсен свят, реформиране на ООН в „световно правителство“, превръщане на НАТО в наднационална институция за сигурност, способна да се справи с политическите задачи, възникващи на транснационално равнище, или търсене на други алтернативи.

И това в условия, когато американският президент Доналд Тръмп призовава за по-голям принос на европейските съюзници към способностите на Алианса чрез изпълнение на поетите ангажименти за военни разходи като част от brutния вътрешен продукт (БВП), защото, както казва той през 2018 г., съюзниците третират Вашингтон като „касичка за пари“, а през

2019 г. френският президент Еманюел Макрон говори за „мозъчна смърт“ на НАТО.

В състояние ли е НАТО да решава амбициозни цели и задачи? Разполага ли НАТО с политическо единство и с военни средства, необходими, за да се отговори на тези очаквания? В някаква степен може би да, но преди това трябва да реши проблемите със своята идентичност и вижданията за бъдещото си развитие. Всички тези важни въпроси се определят в Стратегическата концепция на Алианса.

1. Развитие на съюзната стратегия

1.1. Роля на Срещите на високо равнище на НАТО за развитие на съюзната стратегия

Ако през първите четири десетилетия от съществуването на Алианса (до 1989 г.) са организирани само 10 срещи на високо равнище, то през следващите 30 години (до 2018 г. включително) са проведени 20 такива, което показва, че лидерите на Съюза се събират почти четири пъти по-често. Сами по себе си числата са доказателство, че ритъмът на промяната се е ускорил, а Срещите на върха дават ясни насоки, много често като реакция на бързо развиващия се стратегически контекст.

Срещата в Лондон през 1990 г. обяви края на Студената война и протегна приятелска ръка към Изтока. В Рим през 1991 г. лидерите на съюзническите държави очертаха контурите на нов Алианс. През 1994 г. в Брюксел НАТО се сдоби с ясен график, включително за евентуално разширяване, и с нови механизми за сътрудничество в целия евро-атлантически регион. На Срещата на върха в Мадрид (1997 г.) са отправени покани за членство към три нови страни, а отношенията НАТО – Русия са положени на нова, здрава основа. Във Вашингтон през 1999 г. е обобщен опитът на НАТО в регулиране на кризи и с оглед на бъдещето е приета нова Стратегическа концепция. На срещата в Прага през 2002 г. нови седем страни (включително България) са поканени да се присъединят към Съюза, и е взето решение за радикална трансформация на НАТО, за да може Съюзът да се справя със заплахите за сигурността през XXI век. През 2004 г. на срещата в Истанбул са очертани политиката и инструментите,

с които НАТО да реагира още по-адекватно в новия контекст за сигурност. В Рига (2006 г.) и Букурещ (2008 г.) са отчетени резултатите от стартирания процес на трансформация на силите, за да се стигне до нови, още по-ясни задачи в среда за сигурност в глобален и регионален план. През 2009 г. в Страсбург и Кел, освен че е отбелязана 60-годишнината на Съюза, е поставена задачата за разработване на нова Стратегическа концепция.

През 2010 г. на Срещата на върха в Лисабон е приета последната Стратегическа концепция на НАТО.

Ключова за Алианса, след фундаменталните промени в стратегическата среда за сигурност след 2014 г. (събитията в Украйна и анексирането на Крим), **е срещата на високо равнище в Уелс през 2014 г.**, където е взето решение разходите за отбрана на страните членки до 2024 г. да възлизат на 2% от БВП, и е приет План за готовност за действие на НАТО.

Основното послание от **срещата във Варшава през 2016 г.** е, че Алиансът запазва своето единство и продължава да бъде основен гарант на сигурност и стабилност в глобален аспект, като мисията на НАТО остава непроменена – да осигури мирно, свободно и сигурно съществуване на гражданите на страните членки. Затова НАТО трябва и ще продължи да изпълнява трите основни задачи, както са заложили в Стратегическата концепция: колективна отбрана, управление при кризи и принос към общата сигурност.

На срещата е отбелязано, че приетият на Срещата на върха в Уелс План за готовност за действие на НАТО е допринесъл съществено за военната адаптация на Алианса, значително е повишил готовността и способностите за отговор на предизвикателствата на променената среда на сигурност.

Отчетено е, че за времето между двете Среци на върха (в Уелс и Полша) са увеличени способностите на Силите за отговор на НАТО, като:

- са повишени тяхната готовност и състав;
- са създадени Сили с много висока степен на готовност, с възможност за разполагане в кризисни райони до два-три дни;
- са формирани Щабни елементи за интегриране на силите на НАТО (NFU's) в източната зона за отговорност;
- са формирани структури за командване и управление,

като за Полша и балтийските държави е създаден Многонационален корпусен щаб „Североизток“, който при необходимост ще управлява Сили с много висока степен на готовност и Щабните елементи за интегриране на силите на НАТО в тези страни. За България и Румъния е формиран Многонационален дивизионен щаб „Югоизток“.

След Срещата в Уелс е стартиран последователен преглед на доктриналната база на Алианса за адаптирането ѝ към променената среда на сигурност и **през 2015 г. е приета Стратегия на НАТО за противодействие на хибридните заплахи**, която е изготвена във взаимодействие с Европейския съюз. Новата стратегия включва три компонента: подготовка, възпиране и отбрана.

Във Варшава са приети и редица нови ангажименти, гарантиращи сигурността на съюзниците и адаптирането на НАТО към предизвикателствата на променената среда на сигурност с прилагането на 360-градусовия подход. Фокусът се поставя върху изграждането на силна колективна отбрана и способности за възпиране.

Във връзка с това в част от страните на Алианса – Литва, Латвия, Естония и Полша, е решено да бъде установено засилено предно присъствие на сили на НАТО. Целта е НАТО да демонстрира солидарността и решителността си, без да се провокира заплаха за сигурността на ответна страна, чрез разполагане на доброволен и ротационен принцип на четири многонационални формирования. В допълнение на тези мерки е прието в региона на Черно море да бъде установено адаптирано предно присъствие.

Друга област, в която са взети важни решения, са провежданите от НАТО операции.

Една от основните мисии на НАТО е Resolute Support в Афганистан. На срещата е решено тя да бъде продължена и след края на 2016 г. с цел да осигури по-нататъшната подготовка, съветване и поддръжка на структурите и силите за сигурност на Афганистан.

Освен това на срещата във **Варшава**, след като е отчетен напредъкът в подобряването на обстановката в Косово като осезаем, но все още нестабилен, е постигнато съгласие да продължи приносът на силите на НАТО за създаване на безопасна и сигурна среда и свобода на придвижването в страната. Пора-

ди това присъствието на KFOR в Косово ще зависи от промяната на обстановката в нея, а не от определен краен срок.

През 2017 г. на Срещата на върха в Брюксел е взето решение за присъединяване на Пакта към коалицията срещу „Ислямска държава“ и увеличаване на военните бюджети на страните членки. Открита е новата централа на НАТО.

Всичко казано дотук показва, че Срещите на върха през последните години се характеризират с богато съдържание и резултати. Те превръщат НАТО в динамичен фактор на промяната. Именно този фактор е основен аргумент, който прави актуален въпроса за познаването на съюзната стратегия.

1.2. Развитие на съюзната стратегия в стратегическите концепции на НАТО

Съюзът не изготвя често стратегически концепции.

Първата Стратегическа концепция на НАТО е „Стратегическа концепция за отбраната на Северноатлантическата зона“ – The Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic area (DC 6/1), утвърдена от Северноатлантическия съвет (НАС) на 6 януари **1950 г.** Тази всеобхватна Стратегическа концепция определя **основната функция на НАТО** – *възпиране на агресия*, и посочва, че силите на НАТО ще участват в бойни действия само когато тази основна функция е изчерпана и е предприето нападение срещу НАТО. Взаимното допълване между страните членки и стандартизирането са ключови елементи на концепцията. Приносът на всяка страна членка към отбраната трябва да бъде пропорционален на нейните способности – икономически, индустриални, географски, военни, а съвместни мерки ще бъдат предприемани от НАТО с цел оптимално използване на ресурсите. В числов вид е подчертано превъзходството на СССР от гледна точка на военните ресурси, както и разчитането на ядрените способности на САЩ. В концепцията се казва, че Алиансът трябва „да осигури способност за извършване на стратегическо бомбардиране незабавно с всички възможни средства и всички типове оръжия без изключения“¹.

Инвазията на севернокорейски войски в Южна Корея на

---

¹ NATO's strategic documents since 1949 (https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm?, 25.10.2019 г., 10,50 ч.).

25 юни 1950 г. въздейства незабавно на НАТО и неговото стратегическо мислене. Става ясно, че Алиансът спешно трябва да се заеме с два фундаментални въпроса: ефективността на военната структура на НАТО и мощта на силите му.

На 26 септември 1950 г. НАС утвърждава създаването на интегрирани военни сили под централизирано командване. На 19 декември 1950 г. НАС иска номинацията на генерал Дуайт Айзенхауер за първи Върховен главнокомандващ на съюзните сили в Европа (Supreme Allied Commander, Europe – SACEUR) и на 2 април 1951 г. е активирано Върховното командване на Съюзните сили в Европа (Supreme Headquarters Allied Powers Europe – SHAPE). Другите структурни промени включват премахване на Европейските регионални планиращи групи и замяната през 1952 г. на Северноатлантическата регионална планираща група със Съюзно командване за Атлантика (Allied Command Atlantic – SACLANT), като остава само Регионална планираща група Канада – САЩ.

Тези структурни промени, заедно с приемането в НАТО на Гърция и Турция, трябва да бъдат отразени в Стратегическа концепция. Така на 3 декември **1952 г.** НАС утвърждава **втората Стратегическа концепция на НАТО** „Стратегическа концепция за отбраната на Северноатлантическата зона“ (МС 3/5). В новата концепция са запазени основните принципи, посочени в първата, и в този смисъл двата документа не се различават фундаментално.

На среща на министрите на отбраната (15 – 18 декември 1952 г.) НАС утвърждава Стратегически указания (МС 14/1). Това е всеобхватен документ, който определя, че **общата стратегическа цел на НАТО** е „да осигури отбраната на зоната на НАТО и да унищожи волята и способността на СССР и неговите сателити да водят война...“. НАТО ще извършва това в началото чрез провеждане на въздушнонастъпателни операции, а след това – на едновременни въздушни, сухопътни и морски операции. В съюзните въздушни удари ще се използват „всички типове оръжия“².

---

² NATO's strategic documents since 1949 (https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm?, 25.10.2019 г., 12,58 ч.).

Войната в Корея предизвиква един друг въпрос, с който обаче съюзниците се заемат години по-късно – необходимостта на НАТО от стратегия за „предно разполагане“ (forward strategy), което означава Алиансът да разположи своите предни линии колкото е възможно по-на изток в Европа, колкото може по-близо до Желязната завеса. Това веднага повдига деликатния въпрос за ролята на Западна Германия в такъв процес. Този въпрос не е решен до 1955 г., когато Западна Германия става членка на НАТО.

Междувременно, докато структурните промени се извършват съгласно плановете, потенциалът на силите на НАТО остава проблем. Използването на ядрените оръжия все още не е включено в стратегията на Алианса.

През 1954 г. НАС утвърждава документа „Най-ефективен модел на военната мощ на НАТО през следващите пет години“ (МС 48). Това е първият официален документа на НАТО, в който изрично се дискутира използването на ядрено оръжие. В него е представена концепцията за „масирано възмездие“ (massive retaliation). През ноември 1955 г. е издадено допълнение към този документ (МС 48/2), в което е посочено, че НАТО вече е ангажиран със стратегията за „предно разполагане“ (forward strategy) дори ако има закъснение в приноса на Германия, за която е планирано да активира изпълнението на стратегията най-рано през 1959 г.

На 23 май 1957 г. е приета третата Стратегическа концепция „Обща стратегическа концепция за отбраната на зоната на НАТО“ – Overall Strategic Concept for the Defence of the NATO Area (МС 14/2), която е съпроводена от издадения същия ден документ „Мерки за изпълнение на Стратегическата концепция“. Това е първата Стратегическа концепция на Алианса, която включва „масираното възмездие“ като ключов елемент от новата стратегия на НАТО.

Някои страни членки приемат „масираното възмездие“, тъй като то има преимуществото да подпомага намаляването на изискванията към силите и оттам – на разходите за отбрана, но други – не. Предлага се определена степен на гъвкавост, в смисъл че се очаква конвенционалните оръжия да се справят с определени по-малки форми на агресия, без задължително да

се налага използване на ядрени оръжия. Въпреки тази гъвкавост, в концепцията е посочено, че **НАТО не приема концепцията за „ограничена война“ със СССР**: „Ако Съветите се включат във враждебно локално действие и се стремят да разширят обхвата или продължителността на такъв инцидент, обстановката може да наложи използване на всички оръжия и сили на НАТО, тъй като в никакъв случай не може да се приложи концепцията на „ограничена война“ със Съветите“.

В допълнение към включването в доктрината на „масираното възмездие“, документите МС 14/2 и МС 48/2 отразяват и други безпокойства, в това число ефекта върху Алианса на съветските политически и икономически действия извън зоната на НАТО. Те са свързани със Суецката криза и потушаването на Унгарското въстание от СССР през 1956 г. Важността на тези събития е отразена в политическа директива СМ(56)138 на НАС до военните командвания на 13 декември 1956 г.: „Въпреки че отбранителното планиране в НАТО е ограничено до отбрана на зоната на Договора, трябва да се отчитат опасностите за НАТО, които може да възникнат поради събитията извън тази зона“.

През 1961 г. новият американски президент Джон Кенеди влиза в Белия дом. Той е загрижен по въпроса за ограничената война и идеята, че ядрена война може да започне случайно или необмислено. Междувременно кризата в Берлин се развива и води до изграждането на Берлинската стена, а през октомври 1962 г. Студената война достига връхна точка с Кубинската ракетна криза. САЩ започват да се застъпват за по-силно неядрено състояние на НАТО и за необходимостта от стратегия за „гъвкаво реагиране“ (flexible response). Между страните членки започват дискусии за промяна на стратегията, но не се стига до консенсус.

Четвъртата Стратегическа концепция на НАТО „Обща Стратегическа концепция за отбраната на зоната на НАТО“ – Overall Strategic Concept for the Defence of the North Atlantic Treaty Organization Area (МС 14/3), е приета на 16 януари 1968 г. Тя е подготвена след излизането на Франция от интегрираната военна структура на НАТО през 1966 г.

Новата стратегия има две ключови характеристики – гъв-

кавост и ескалация. Концепцията за възпиране на Алианса се базира на гъвкавост, която да предотврати действия на потенциалния агресор с очакван специфичен отговор на НАТО на агресията и която да го накара да разбере, че нивото на риск е неприемливо, независимо от характера на неговата атака. Концепцията определя три типа военен отговор на агресия срещу НАТО:

– непосредствена отбрана (Direct defence) – има за цел за срази агресията на нивото, на което противникът воюва;

– преднамерена ескалация (Deliberate escalation) – серия от стъпки за сразяване на агресията чрез постепенно повишаване на заплахата за използване на ядрена мощ с развитието на кризата;

– всеобщ ядрен отговор – разглежда се като способ за крайно възпиране.

Концепцията, наречена още *Концепция за „гъвкаво реагиране“*, е толкова гъвкава, че остава валидна до края на Студената война.

През 1991 г. започва нова ера. Страховитият враг СССР се разпада и Русия, заедно с другите бивши противници, стават партньори на НАТО, а някои от тях – и членове на НАТО. За Алианса този период се характеризира с диалог и сътрудничество, както и с нови начини за съдействие на мира и стабилността, като операции за управление на многонационални кризи.

В периода непосредствено след Студената война са приети две стратегически концепции (1991 и 1999 г.), в които е заложен по-широк подход към сигурността от предходните концепции.

Драматичните промени в стратегическата обстановка след края на Студената война намират отражение в **Стратегическата концепция на НАТО от ноември 1991 г.** Тя се различава коренно от предшествалите я. На първо място, това не е документ на конфронтацията. На второ място, наред с поддържането на сигурността на своите членове като фундаментална цел (колективната отбрана) концепцията е насочена към повишаване и разширяване на сигурността на Европа като цяло чрез партньорство и сътрудничество с бившите противници. Тя намалява използването на ядреното оръжие до минимално ниво, достатъчно за запазване на мира и стабилността. Стратеги-

ческата концепция препотвърждава отбранителния характер на Алианса и решимостта на неговите членове да гарантират своята сигурност, суверенитет и териториална цялост. Политиката за сигурност на Алианса се основава на диалог, сътрудничество и ефективна колективна отбрана. НАТО ще поддържа сигурността чрез възможно най-ниско ниво на силите в съответствие с изискванията на отбраната.

Концепцията от 1991 г. е първата некласифицирана стратегическа концепция на НАТО.

Дълбоките промени в политиката и сигурността в последвалия период налагат на срещата си на високо равнище във Вашингтон **през април 1999 г.** държавните и правителствените ръководители от страните членки на НАТО да приемат **нова Стратегическа концепция на Алианса**. 1999 г. е годината на 50-годишния юбилей на НАТО. В концепцията са декларирани целта и задачите на НАТО, стратегическите перспективи, подходът към сигурността през XXI век, насоките за развитие на силите на Алианса. В нея *регулирането на кризи и партньорството* са прибавени към основните задачи на Съюза в областта на сигурността.

Новата концепция обвързва държавите членки с обща отбрана и мир и стабилност в по-широката Евро-атлантическа зона. Тя е базирана на широка дефиниция на сигурността, която признава важността на политическите, икономическите и социалните фактори и факторите на средата в допълнение към отбранителния аспект.

Концепцията представя новите рискове, които възникват след края на Студената война – тероризъм, етнически конфликти, нарушения на човешките права, политическа нестабилност, икономическа несигурност, разпространение на ядрени, биологически и химически оръжия и средствата за тяхното доставяне.

В новата концепция е посочено, че фундаментални задачи на Алианса са сигурността, консултациите, възпирането и отбраната, като е добавено, че управлението при кризи и партньорството също са важни за повишаване на сигурността и стабилността в Евро-атлантическата зона. Отбелязано е, че НАТО успява да се адаптира и играе важна роля в периода след Сту-

дената война, и се изготвят указания до силите на Алианса, като се трансформират целите и задачите от концепцията в практически инструкции за силите на НАТО и офицерите, планиращи операциите. Стратегията призовава за непрекъснато развитие на военните способности, необходими за пълния спектър от мисии на Алианса, от колективна отбрана до мироподдържащи операции и операции в отговор на кризи. Посочва се, че Алиансът ще поддържа в обозримо бъдеще подходяща комбинация от ядрени и конвенционални сили.

Стратегическата концепция от 1999 г. също е неklasифицирана и се допълва от класифицирани „Указания на Военния комитет за военно прилагане на Съюзната концепция“ (МС 400/2) от 12 февруари 2003 г.

С концепцията от 1999 г. НАТО влезе в XXI век.

Двете концепции (от 1991 и 1999 г.) са новаторски и осигуряват основата за подготовката на НАТО за приемане на нови членове и поемане на нови мисии.

В последвалите години ритъмът на историята и събитията се ускорява. Почти няма проблем за Запада, който да не е наложил и участието на НАТО. Вече нито едно предизвикателство за сигурността в света не е извън обсега на НАТО.

Последната от споменатите концепции обаче е приета през април 1999 г., в хода на операцията на Алианса в Косово – първата война в неговата история. Този важен документ предшества във времето и промяната в стратегическата парадигма след 11 септември 2001 г., и последвалата мисия на НАТО в Афганистан – първата извън Евро-атлантическата зона.

Така се очертава необходимостта от нова Стратегическа концепция, в която съюзниците да стигнат до работещ консенсус за легитимността на употребата на сила в операции извън член 5 (тоест не за самоотбрана) и в краен случай – и без изричен мандат на Съвета за сигурност на ООН. Това донякъде е най-спорният и нерешен проблем в Стратегическата концепция от 1999 г., който става още по-актуален след навлизането на САЩ в Ирак и американската доктрина за превантивни войни.

Промените в средата за сигурност и необходимостта от нов поглед към бъдещето на НАТО потвърждават и думите на министъра на отбраната на САЩ Робърт Гейтс (през 2007 г.): „Али-

ансът, който по време на Студената война не изстреля нито един куршум, днес провежда шест мисии на три континента“.

Така промените в средата за сигурност и необходимостта от нов поглед към бъдещето на НАТО налагат разработването на нова Стратегическа концепция.

2. Съюзната стратегия в последната Стратегическа концепция на НАТО

На Срещата на върха на Алианса през ноември 2010 г. в Лисабон държавните и правителствените ръководители приемат новата *Стратегическа концепция за отбраната и сигурността на държавите членки на Организацията на Северноатлантическия договор „Активно ангажиране, съвременна отбрана“*.

Съдържанието на концепцията включва:

- Предисловие;
- Основни задачи и принципи;
- Среда за сигурност;
- Отбрана и възпиране;
- Сигурност чрез управление на кризи;
- Укрепване на международната сигурност чрез сътрудничество.

За да гарантира сигурността на държавите членки, НАТО ще продължи да изпълнява три жизненоважни **основни задачи**³:

- Колективна отбрана;
- Управление при кризи;
- Кооперативна сигурност.

Новата концепция потвърждава ангажимента на страните членки да се подпомагат взаимно при нападение, включително срещу възникващи предизвикателства пред сигурността, в случаите, когато те застрашават сигурността на отделни съюзници или на Алианса като цяло.

---

³ **Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization**, adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon, 19 – 20 November 2010.

НАТО се ангажира да използва подходяща комбинация от политическите и военните си способности, за да подпомага управлението при развиващи се кризи, които потенциално могат да засегнат сигурността на Алианса, преди те да ескалират в конфликти; да прекратява текущи конфликти; да подпомага консолидирането на стабилността в постконфликтни ситуации в случаите, когато това допринася за евро-атлантическата сигурност.

Алиансът активно ще се ангажира с повишаване на международната сигурност чрез изграждане на партньорства с различни държави и международни организации, активен принос към контрола на въоръженията, разоръжаването и неразпространението на оръжия, както и като продължи да държи вратите отворени за членство за всички европейски демокрации, които отговарят на стандартите на Съюза.

За да изпълняват целия набор мисии на НАТО възможно най-ефективно и ефикасно, Съюзниците се ангажират с постоянен процес на реформи, модернизация и трансформация.

Средата за сигурност в Евро-атлантическата зона е характеризирана с мир и нисък риск от конвенционално нападение, но въпреки това конвенционалната заплаха не може да бъде пренебрегната, се казва в документа. Много региони и страни по света придобиват значителни съвременни военни способности, което може да доведе до трудно предвидими последствия за международната стабилност и евро-атлантическата сигурност. Това включва разпространението на **балистични ракети**, които представляват реална и все по-нарастваща заплаха за Евро-атлантическата зона, и на **ядрени и други оръжия за масово унищожение**.

Тероризмът е определен като директна заплаха за сигурността на гражданите и страните от НАТО и в по-широк аспект – за международната стабилност и просперитет. „Екстремистките групировки продължават да се разпространяват към и в области от стратегическо значение за Алианса, а съвременните технологии увеличават заплахата и потенциалното въздействие на терористичните атаки, особено в случай че терористите придобият ядрени, химически, биологически или радиоактивни способности.“

Нестабилността или конфликтите извън грани-

ците на НАТО са друга заплаха. Те могат пряко да застрашат сигурността на Алианса, включително чрез поощряване на екстремистки, терористични и транснационални незаконни дейности, като трафик на оръжия, наркотици и хора.

Кибератаките са нови заплахи и стават по-чести, по-организирани и по-скъпоструващи по отношение на щетите, които те нанасят върху държавните администрации, бизнеса, икономиките и потенциално върху преносните и снабдителните мрежи и друга критична инфраструктура; те могат да достигнат праг, чието прекрочване ще представлява заплаха за просперитета, сигурността и стабилността на ниво национални държави и евро-атлантическа общност.

Енергийната сигурност е друго ново предизвикателство пред Алианса. „*Някои държави членки ще зависят в по-голяма степен от външни доставчици на енергия... С нарастването на дела от световното потребление, пренасян по земното кълбо, енергийните доставки са изложени на все по-голям риск от прекъсване.*“

Развитието на *нови високотехнологични оръжия* – лазерни, за електронна война и технологии, възпрепятстващи достъпа до космическото пространство, както и ключови *ограничения в областта на околната среда и ресурсите*, включително климатичните промени, недостигът на вода, рисковете за здравето и нарастващите енергийни нужди, се очаква да формират бъдещата среда за сигурност и да носят потенциал да влияят върху военното планиране и операциите на НАТО.

В раздела на концепцията „*Отбрана и възпиране*“ е посочено, че най-голямата отговорност на Алианса е да *защитава и отбранява* нашата територия и население срещу нападение, както е заложено в член 5 на Вашингтонския договор. *Възпирането*, основаващо се на подходяща комбинация от ядрени и конвенционални способности, ще продължи да бъде основен елемент от цялостната стратегия.

За да се гарантира, че НАТО притежава **пълния обхват от способности за възпиране и отбрана** срещу всяка заплаха за сигурността, концепцията подчертава, че страните членки се ангажират:

- да поддържат **подходяща комбинация от ядрени и конвенционални сили**;
- да поддържат **способност за поддържане на едновременно провеждащи се големи съвместни операции и няколко по-малки операции** за колективна отбрана и в отговор на кризи, включително на стратегическо разстояние;
- да развиват и поддържат **силни, мобилни конвенционални сили със способности за развързване**, за изпълнение както на отговорностите по член 5, така и на експедиционни операции, включително със Силите за отговор на НАТО;
- да провеждат необходимата **подготовка, учения, планиране за извънредни ситуации и обмен на информация** за осигуряване на отбраната срещу целия спектър от конвенционални и нововъзникващи предизвикателства за сигурността;
- да развиват **способности за отбрана** на населението и териториите на страните членки **срещу удари с балистични ракети (нова задача)** като основен елемент на колективната отбрана, което е принос към неделимостта на сигурността на Алианса. Активно ще се търси сътрудничество в областта на противоракетната отбрана с Русия и други евро-атлантически партньори;
- да развиват капацитета на НАТО за защита срещу заплахи от **химически, биологически, радиоактивни и ядрени оръжия за масово унищожение**;
- да продължат да развиват съюзните **способности за предотвратяване, разкриване, отбрана и възстановяване от кибератаки**, включително чрез използване на процеса на планиране в НАТО за повишаване и координиране на националните способности за киберотбрана чрез поставяне на всички органи на Алианса под централизирана киберзащита и по-добро интегриране на системите за киберосведоменост, предупреждение и отговор на НАТО с тези на страните членки;
- да повишат капацитета за **откриване на и отбрана срещу международния тероризъм**, включително чрез задълбочен анализ на заплахите, повече консултации с партньорите и развиване на подходящи военни способности, включително подпомагане на подготовката на местните сили за водене на самостоятелна борба с тероризма;

- да развият капацитет за **принос към енергийната сигурност**, включително за защита на критичната енергийна инфраструктура, транзитни зони и линии, сътрудничество с партньорите и консултации между Съюзниците на основата на стратегически оценки и планиране за извънредни ситуации;
- да гарантират, че Алиансът е на предни позиции при **оценката на влиянието на нововъзникващите технологии върху сигурността** и че военното планиране взема предвид потенциалните заплахи;
- да поддържат необходимите **нива на отбранителни разходи**, така че съюзните въоръжени сили да бъдат осигурени в достатъчна степен;
- да продължат да осъществяват **преглед на общото състояние на НАТО за възпиране и отбрана** срещу целия набор от заплахи за Алианса, вземайки предвид развиващата се международна среда за сигурност.

В раздел „Сигурност чрез управление на кризи“ се посочва, че кризите и конфликтите отвъд границите на НАТО могат да представляват директна заплаха за сигурността на населението и територията на страните членки. *„Затова НАТО ще се ангажира, където това е възможно и когато е необходимо, с предотвратяването на кризи, управлението на кризи, стабилизирането на постконфликтни ситуации и подкрепа на възстановяването.“*

Поеките, извлечени от операциите на НАТО, в частност тези в Афганистан и Западните Балкани, дават ясно да се разбере, че е необходим всеобхватен политически, граждански и военен подход за постигане на ефективно управление на кризи, се казва в концепцията.

За да действат ефективно в целия спектър на управление на кризи, **държавите членки се ангажират:**

- да засилят **споделянето на разузнавателна информация** в рамките на НАТО, за да се предвижда по-успешно кога могат да възникнат кризи и как да се предотвратят;
- да продължат да развиват **доктрините и военните способности за провеждане на експедиционни операции**, включително операции за противодействие на бунтовническа дейност, стабилизация и възстановяване;

- да засилят **интегрираното гражданско-военно планиране** за целия спектър на кризите;
- да развиват способност за **обучение и изграждане на местните сили** в кризисните зони, така че местните власти да могат възможно най-бързо да започнат да поддържат сигурността без международна помощ;
- да разширяват **политическите консултации между Съюзниците и с партньорите**, както на регулярна база, така и при справянето с всички кризисни етапи – преди, по време и след кризата.

Различни подходи са предложени в раздел „Укрепване на международната сигурност чрез сътрудничество“.

НАТО се стреми към постигането на сигурност чрез поддържане на възможно най-ниско ниво на въоръжените сили. **Контролът на въоръженията, разоръжаването и неразпространението на оръжия** способстват за укрепването на мира, сигурността и стабилността и следва да осигурят неакърнима сигурност за всички членове на Алианса.

Политиката на „отворени врати“ допринесе в значителна степен за сигурността на Съюзниците. Вратата за членство в НАТО остава широко отворена за всички европейски демокрации, които споделят ценностите на Алианса, които са готови и са способни да поемат отговорностите и задълженията, произтичащи от членството, и чието присъединяване би допринесло за общата сигурност и стабилност.

Диалогът и сътрудничеството с **партньорите** представлява конкретен принос към укрепването на международната сигурност, към защитата на ценностите, върху които е изграден Алиансът, към операциите на НАТО и към подготовката на заинтересованите държави за членство. Партньорството ще се задълбочава посредством гъвкави формати и отвъд съществуващите рамки – политически диалог и практическо сътрудничество с всички нации и съответни организации в целия свят, които споделят нашия интерес към мирни отношения. Това се отнася както за сътрудничеството с *Организацията на обединените нации* и *Европейския съюз*, така и за това с *Русия*, което има стратегическо значение. *Евро-атлантическият съвет за партньорство* и *Партньорство за мир* заемат цент-

рално място във визията за единна, свободна и мирна Европа. Изразява се решимост за развитие на отношения на приятелство и сътрудничество с всички държави от *Средиземноморския диалог*, задълбочаване на сътрудничеството със страните от *Истанбулската инициатива за сътрудничество*, развитие на партньорството с *Украйна* и *Грузия*, *Западните Балкани* и страните от *Залива*.

Непрекъснатият процес на **реформи и трансформация** на НАТО трябва да осигури:

- развитие до максимална степен на *способностите за развързване* на съюзните сили, способността им за *самостоятелно водене на продължителни бойни действия*, включително чрез прилагане на *целите за използваемост* на НАТО;

- максимално *съгласуване в областта на отбранителното планиране* за намаляване на излишно дублиране и съсредоточаване на развитието на способностите в съответствие със съвременните изисквания;

- *съвместно развитие и използване на способностите с оглед ефективност на разходите* и като проява на солидарност;

- *рационализиране на структурите, усъвършенстване на методите на работа и максимализиране на ефективността.*

Алианс на XXI век

В заключението на Стратегическата концепция политическите лидери на страните членки на НАТО заявяват твърдата си решимост да продължат обновлението на Алианса, така че той да посрещне предизвикателствата пред сигурността през XXI век. Изразява се и твърдата решимост да запазят ефективността му като най-успешния военно-политически алианс в света. Алианс, който е източник на надежда, защото се основава върху споделените ценности за лична свобода, демокрация, човешки права и върховенство на закона и защото основната му и постоянна цел е да защитава свободите и сигурността на своите членове.

В заключение трябва да кажем, че краят на Студената война и разрушаването на двуполусния модел на блоково противопоставяне поставиха на дневен ред въпроса за бъдещата

архитектура на световната сигурност и дори за съществуването на Северноатлантическия съюз.

Очевидно е, че днес 70-годишният Алианс има повече задачи, отколкото когато и да било в своята история. Това налага необходимостта от ясна стратегия за неговото бъдещо развитие. Тази стратегия трябва да отчете всички събития, обстоятелства и фактори от изминалите почти 10 години от приемането на последната стратегия – и операциите в Афганистан, Либия и Сирия, и събитията в Украйна, и хибридните заплахи, и глобализацията, и енергийната сигурност, и кибертероризма, и промените в климата, и провалените държави, и да определи визията за развитието на НАТО през следващото десетилетие.

На следващо място, НАТО трябва да направи избор относно бъдещето си като отбранителна организация. Очевидно колективната отбрана ще остане гръбнакът на Алианса. Но какво означава това във време, когато основни форми на настъпление стават хибридните заплахи и кибертероризмът? Необходимо е да се преосмислят естеството на колективната отбрана, реакциите и значението на превъоръжаването за по-ефективно противодействие срещу новите предизвикателства за сигурността. Днес Алиансът вече не е възпрепятстван от дебата за излизането извън Евро-атлантическата зона. Военните операции на НАТО доказаха необходимостта от новата стратегия за „изнесена напред отбрана“, защитаваща интересите и ценностите на съюзниците. Това налага Алиансът за пореден път да преподреди приоритетите си.

Американски анализатори и политици отдавна твърдят, че ако НАТО не пренасочи стратегическите си усилия към Близкия изток и не предефинира мисията си, за да се справи със заплахата от разпространение на ОМУ и тероризма, Алиансът рискува да стане безполезен. Бившият генерален секретар на ООН Кофи Анан призова НАТО да играе по-съществена роля в Африка. Други анализатори и политици предвиждат участие на НАТО в контрола на бъдещото мирно споразумение между Израел и палестинската власт и дори в процеса на нормализация в Кипър.

Операцията в Косово (и не само) ясно показва на европейските съюзници, че те трябва да подобрят военните си способ-

ности, ако искат да продължат да бъдат надежден партньор на САЩ във военно отношение. Някои анализатори предупреждават, че ако пропаднат, която дели Европа от Съединените щати по отношение на военните технологии и доктрини, продължава да се задълбочава, пред НАТО като военен съюз се очертават мрачни перспективи.

За вдъхване на нови сили на НАТО държавите членки трябва да продължат усилията си за укрепване на Северноатлантическия съвет като основен форум за трансатлантически диалог.

Намирането на решение на тези проблеми би превърнало Съюза в реално функционираща политическа организация, готова да се изправи пред нови стратегически предизвикателства.

Северноатлантическият съюз отново е обречен да се променя или да остане в историята. Глобализационните процеси в човешкото развитие в резултат на новата информационно-технологична революция и преобразуването на Съюза от организация за колективна отбрана в организация за колективна и международна сигурност определят необходимостта от развитието на НАТО като важна движеща сила в съвременната глобална система за сигурност на XXI век.

Как НАТО ще се променя, могат да покажат една нова Стратегическа концепция на Алианса и бъдещето.

Въпроси и задачи:

1. На коя среща на върха България е поканена за член на НАТО?

2. В какво се изразява важността на Срещата на високо равнище на НАТО в Уелс през 2014 г.?

3. Какво е най-същественото в дейността на НАТО между Срещите на върха в Уелс и Варшава?

4. Кога е приета първата Стратегическа концепция на НАТО?

5. Коя е Стратегическата концепция на НАТО, която се различава коренно от предшестващите я?

6. Коя Стратегическа концепция на НАТО поставя изискването за изграждане на способности за противоракетна отбрана (защита от удари с балистични ракети)?

7. Кога е приета последната Стратегическа концепция на НАТО?

8. Кои са трите основни задачи на НАТО?

Дискусия

1. Смятате ли, че е необходимо установяването на засилено предно присъствие на сили на НАТО? Аргументирайте се.

2. Необходима ли е нова Стратегическа концепция на НАТО? Аргументирайте се.

Използвана литература и допълнителни източници

1. Сайт на НАТО (<https://www.nato.int/>).

2. **Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization**, adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon, 19-20 November 2010.

3. **NATO's strategic documents since 1949** (https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm?, 25.10.2019 г., 10,50 ч.).

Тема № 5

СЪЮЗНИ СЪВМЕСТНИ И МНОГОНАЦИОНАЛНИ ОПЕРАЦИИ

В зависимост от размера (или мащаба) на участващите сили операциите на НАТО може да бъдат описани като големи и малки операции¹, а от гледна точка на предвижданата интензивност и честота на бойните събития – като операции с висока или ниска интензивност².

1. Характеристики на Съюзните съвместни и многонационални операции

Съюзните съвместни и многонационални операции се характеризират с:

◆ Легитимност

Легитимността на НАТО е ключов фактор за получаване на поддръжка от международната общност, отделни държави и други участници, включително гражданското общество. Участието на партньори и други страни извън НАТО във водени от НАТО операции разширява основата на международната поддръжка. Затова е необходимо операциите в отговор на кризи да се провеждат в съответствие с международното право, включително принципите в Хартата на ООН.

Легитимността има два аспекта:

- политическа легитимност за започване на операция;
- усещането за легитимност, създадено на театъра на военните действия, за да се изпълни успешно мандатът.

Легитимността на операцията обикновено се получава от политически договорено международно споразумение. Най-

---

¹ **СМ(2011)0022**, Political Guidance, 14 March 2011.

² **МС 400/3**, MC Guidance for Strategic Concept implementation, 5 July 2013.

широко приеманата легитимност, макар и невинаги получавана лесно, е тази, давана с Резолюция на Съвета за сигурност на ООН. Като алтернатива регионално споразумение или съгласие от страна на международни организации като Африканския съюз и Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) може да осигури по-бързо, превантивно и отговарящо действие, отколкото с Резолюция на Съвета за сигурност на ООН. В зависимост от вида на операцията покана от легитимното правителство на страната, в която ще се проведе операцията, може да осигури желаната легитимност. Трябва да се каже обаче, че регионалното упълномощаване е уязвимо на влияния от пристрастия и може да се окаже по-чувствително към колебанията на международната воля. „Мандатът“ е решаващ за осигуряване на легитимност на НАТО, давайки форма на отговора на Алианса и свобода на действие, която позволява да се постигнат целите на оперативно ниво.

Докато мандатът дава легитимност, за успешен резултат може да се разчита на споразумения, които осигуряват съгласие за времето на операцията. Когато е необходимо и възможно, за постигането на легитимност допринасят и споразумения за статута на силите (*status of forces agreements – SOFA*) и споразумения за поддръжка от страната домакин.

НАТО и страната домакин може да допринасят за осигуряване на яснота за легитимността. Командирът постоянно трябва да е наясно, че разбирането за легитимността на операцията може да бъде създавано и затвърждавано от подчинените му войски, но може да бъде и преднамерено подкопавано от противника.

Участващите сили може да загубят легитимност по различни начини, например ако едностранно се откажат от постигнатото съгласие. Войските на НАТО може да загубят легитимност и ако не отговорят на местните очаквания. При загуба на легитимност тя трябва да бъде възстановена, за да продължи операцията.

◆ Многонационалност

Силите на НАТО и командните структури винаги ще бъдат многонационални. Това изисква високо ниво на оперативна съвместимост и максимални способности, като е ясно, че някои

способности не се притежават от всички държави. Силите на НАТО освен това трябва да могат да действат в коалиция със сили от страни извън Алианса. За да се командват многонационални сили, е необходимо отношение, което е не само международно като подход, но и включва желание да се разберат различните национални гледни точки и как те са свързани с общата цел. Изграждането и поддържането на единство в многонационалните операции са предизвикателство, особено в случаи на *ad hoc* коалиции. Участващите държави обикновено имат различни интереси и приоритети и предоставят сили с различно ниво на бойни способности, включително с различни доктрини и несъвместимо оборудване.

◆ **Настойчивост**

Настойчивостта осигурява необходимия ангажимент за постигане на крайното състояние. Настойчивостта включва и готовност за продължителни военни операции в преследване на крайното състояние. Някои съвместни операции продължават с години. Основните причини за кризите може да са неясни, което затруднява постигането на решение. Съюзните сили трябва да са търпеливи, решителни и упорити в преследване на целите и за постигане на успех.

2. Принципи на Съюзните съвместни и многонационални операции

Разбирането и прилагането на принципите дават възможност на командирите и щабовете да подхождат към проблемите съгласувано. По-детайлно тези принципи са разгледани в Съюзната съвместна доктрина за провеждане на операцияте (*AJP-3, Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*). Принципите са:

– **единство на усилията** – подчертава изискването всички средства да бъдат насочени към общата цел. Военните сили постигат това чрез единство на командването;

– **концентрация на силите** – означава, че бойната мощ трябва да бъде концентрирана в предварително избрани време и място, определени, за да се постигнат решителни резултати;

– **икономия на усилията** – означава, че ако концентрирана мощ трябва да се прилага решително, то е необходим компромис в райони с по-нисък приоритет;

– **свобода на действие** – дава възможност на командирите да изпълняват поставените цели, и минимизира поставяните им ограничения;

– **определяне на целите** – операциите трябва да бъдат фокусирани върху ясно определени и общоразбираеми цели, което допринася за постигане на крайното състояние;

– **гъвкавост** – плановете и процедурите трябва да бъдат достатъчно гъвкави, за да се отговори на непредвидена ситуация и да се позволи на командирите пълна свобода на действие;

– **инициативност** – оценяване на възможностите и възползване от тях. Командирът трябва да има свобода за инициатива и от своя страна да поощрява подчинените си да я прилагат;

– **настъпателен дух** – в основата на настъпателния дух е идеята за инициативен начин на мислене. Той насърчава смелостта и поощрява предприемчивостта и решимостта да не се отстъпва инициативата;

– **изненада** – представлява нанасяне на удар на противника във време и място или по начин, за който той не е подготвен. Такива действия могат да постигнат резултати, непропорционални на положените усилия;

– **сигурност** – повишава свободата на действие чрез ограничаване на уязвимостта от противниковите действия и заплахи чрез активни и пасивни мерки за сигурност;

– **простота** – простите плановете и ясните и кратки заповеди минимизират недоразуменията и объркването;

– **поддържане на духа** – изключително важно за оперативния успех. Високият дух зависи от доброто лидерство, което внушава смелост, енергия, решителност, уважение и грижа както за, така и сред подчинения личен състав.

3. Оперативни съображения

Посочените по-горе принципи са подкрепени от някои оперативни съображения. Те винаги са приложими, но тяхната

относителна важност зависи от характера на кампанията или операцията. Основните съображения са³:

– **доверие** – силите на НАТО трябва да вдъхват доверие. Ключов фактор за създаване на доверие е да се осигури говоренето на всички нива да съответства на делата и развърнатите сили да се възприемат като професионални и способни за изпълнение на поставената им мисия;

– **съгласие** – поддържането на съгласие и сътрудничество от страната домакин е необходимо условие за всяка операция. Преди изпълнението всяко действие на военните сили, което може да доведе до загуба на съгласие, трябва внимателно да бъде оценено по отношение на дългосрочните цели на операцията;

– **взаимно уважение и разбиране** – уважението, което се поддържа към силите на НАТО, е пряко следствие от тяхното професионално поведение. Как се отнасят силите към местното население и власти, въпреки че може да се засегнат някои правила на службата, е важно за изпълнението на мисията;

– **прозрачност** – мисията и концепцията на операциите, както и крайното състояние трябва да бъдат лесно разбираеми и ясни за всички участващи страни и агенции. Постигането на общо разбиране премахва подозрението и създава доверие;

– **свобода на придвижване** – крайно необходима за всяка операция. Мандатът, SOFA и правилата за употреба на сила (Rules of Engagement – ROE) трябва да позволяват на силите на НАТО да имат свобода по всяко време за изпълнение на задълженията си в района за изпълнение на поставената мисия без намеса на местни групи и организации;

– **стратегически комуникации** (StratCom) – интегрират комуникационните способности и функции съвместно с другите военни дейности, за да се разбере и оформи информационната среда и да се информира, убеди или повлияе обществеността за поддръжка на целите на НАТО;

– **защита на средата** – определя се като предпазване

---

³ **Allied Joint Publication** (AJP)-01, Allied Joint Doctrine, Edition E, Version 1, February 2017, pp. 1 – 14.

или намаляване на въздействието на противника върху средата. Прилага и интегрира всички аспекти на съображенията по отношение на средата за операцията.

4. Компоненти на бойната мощ

Възможността на всеки от участващите да използва или да заплашва със сила за постигане на желаните резултати, зависи от неговата воля да действа, неговите схващания и неговата способност да действа решително. Всичко това заедно определя ефективността на участника – неговата бойна мощ, и съответно представя нейните три взаимносвързани компонента: духовен (морален), концептуален и физически.⁴ Никой от компонентите не е по-важен от другите. Например няма значение колко модерни са платформите, оръжията и сензорите, ако хората, които ги използват, нямат легитимност, морал, мотивация, доктрина, подготовка и адекватно лидерство. По същия начин трите компонента не са независими – всеки се застъпва с другите и разчита на тях.

4.1. Духовен компонент на бойната мощ

В основата си хората са тези, които създават бойната мощ. Духовният компонент на бойната мощ е фокусиран върху легитимността на силите, етническата основа, ентузиазма и убеждението да се бият, и така да повиши бойния дух, инициативността и решителността за изпълнение на мисията. Увеличаването до максимална степен на духовния компонент изисква мотивация, лидерство, ръководство и убеденост, че операцията е необходима, за да подпомогне сигурността и целите на силите. Духовният компонент може да бъде негативно повлиян от липсата на политическа или обществена подкрепа на операцията и/или от слабо лидерство.

4.2. Концептуален компонент на бойната мощ

Концептуалният компонент дава рамка на мисленето, в която военните могат да развият разбиране както за своята

---

⁴ **Allied Joint Publication (AJP)-01**, Allied Joint Doctrine, Edition E, Version 1, February 2017, pp. 1 – 16.

професия, така и за дейностите, които трябва да изпълняват. Този компонент осигурява интелектуалната основа на силите и запазва корпоративната памет, опит и познание. Във връзка с това концептуалният компонент отразява натрупания опит, развитието на съществуващата практика (от операции, учения и експериментирание) и дава възможност за анализиране на бъдещата среда за сигурност. Концептуалният компонент дава на командирите възможност да разберат контекста, в който действат и служат, като основа, върху която при сложни ситуации да се прилагат креативност, находчивост и инициативност.

4.3. Физически компонент на бойната мощ

Физическият компонент на бойната мощ са средствата за воюване. Той има пет елемента:

- личен състав;
- оборудване;
- колективно действие;
- готовност;
- способност за продължителна поддръжка.

Физическият компонент обединява кораби, наземни средства, летателни апарати и свързаните с тях оръжия, сензори и друго оборудване заедно с хората, които ги използват, и подготовката, която водят – както индивидуална, така и колективна. Той обхваща и ефективното развързване, поддръжка и възстановяване на петте елемента.

5. Изводи за провеждането на операциите

5.1. Спектър на конфликтите

Силите на НАТО участват в *спектър от конфликти, където ясното разграничаване между мира и войната е предизвикателство*. Еволюцията на конфликтите ще продължи да бъде непредсказуема. Нейните преобладаващи черти, мащаб и интензивност ще се променят заедно със същността на конфликта – от война, през междудържавни и вътрешно-

държавни конфликти, до мир.⁵ Характерът на конфликта ще се развива в резултат на човешкия опит, иновациите и динамиката на конфликта. Силите на НАТО ще се изправят пред различни ситуации и заплахи както от държави, така и недържавни, възможно е и едновременно и в една и съща оперативна среда. Връзката между причина и следствие (ефект) ще остане трудна за предвиждане. Затова начинът, по който командирите дефинират проблемите, става много важен.

Противникът от всеки вид се адаптира бързо към противостоящата военна мощ и използвани методи. Противникът в региони с различни, но постоянни проблеми, използвайки децентрализирани стилове на командване и подходящите възможности в гъстонаселени райони, не може да се очаква да се появи в безлюдно бойно пространство и да позволи прецизни атаки върху себе си. Малко вероятно е конфликтът да завърши с категорична „победа“, а гъвкавата и институционална сръчност ще определи шансовете за успех на Алианса, съизмерими с технологичното превъзходство. Историята показва, че асиметричността не е нова, но някои нейни модерни проявления са такива. Традиционно НАТО се занимава с група оперативни ангажименти, простиращи се от стабилен мир до всеобща война. Това означава, че има разнородни типове конфликти с традиционна война между почти равни по професионални показатели. Подобен поглед игнорира неизбежната конкуренция и уникалните предизвикателства, предлагани от конфликти, които имат различни характеристики. Тези характеристики се застъпват и се сливат и може да бъдат визуализирани като спектър. Така конфликтът може да бъде видян като замъгляване на разликите между противниците и начина, по който те използват сила за постигане на политически цели, създавайки спектър от конфликти, в който нивото на насилие нараства от стабилен мир до конфликт с висока интензивност. Бъдещите конфликти вероятно ще бъдат комбинация от смъртоносен, обикновено междудържавен, конфликт и продължителна неконвенционална война.

---

⁵ **Allied Joint Publication (AJP)-01**, Allied Joint Doctrine, Edition E, Version 1, February 2017, pp. 2 – 13.

Международните отношения се характеризират със сложни взаимоотношения, включващи от траен мир до конфликт с висока интензивност. **В спектъра на конфликтите се развиват различни типове операции**, понякога едновременно, в зависимост от контекста. Не е задължително тези операции да следват линейна прогресия. **Фигура 1 показва спектъра на конфликтите в зависимост от нивото на насилие.**⁶ В крайно ляво трайният мир се характеризира с липса на конфликт, а в крайно дясно е конфликтът с висока интензивност. В спектъра нивата на насилие не са разграничени ясно – те както преливат едно към друго, така и се променят в пространството и времето. Участниците ще виждат нивото на насилие по различен начин в зависимост от своята перспектива.

Фиг. 1. Спектър на конфликтите

НАТО трябва да може да провежда пълния спектър от своите мисии, от ниско- до високоинтензивни бойни, включително мисии, предназначени да възпират конфликти. Като крайна форма може да се наложи НАТО да воюва срещу ресурсно обезпечени опоненти, които разполагат с високотехнологични оръжейни системи и оборудване. Затова силите на НАТО трябва да бъдат подготвени и оборудвани за най-сложните високоинтензивни операции. Оперативната съвместимост е ключово изискване за ефективността на силите на НАТО.

⁶ **Allied Joint Publication (AJP)-01**, Allied Joint Doctrine, Edition E, Version 1, February 2017, pp. 2 – 15.

Срещу силите на НАТО може да се изправят, възможно е и едновременно, групи или отделни индивиди, действащи по непредсказуем и иновативен начин и прилагащи тактика, която няма отношение нито към международното право, нито към широко приетите морални норми. Вояването в тази асиметрична/несъразмерна (irregular) дейност може да използва граждани за популяризиране на техните цели и получаване на максимален ефект от техните действия.

Асиметричната/несъразмерната (irregular) дейност се определя като използване или заплахата за използване от асиметрични сили, групи или отделни хора, често идеологически или криминално мотивирани, на предизвикване или предотвратяване на промени като предизвикателство за властта (NATO Term – NATO Agreed).

Провеждането на операции, където „хората на улиците, по домовете и на полето – всички хора навсякъде – са бойно поле“ – т.нар. „война сред народа“, има важно значение за силите на НАТО. Категоричното опознаване е трудно и обстрелването на противника, най-вече в населени места, повишава риска от косвени поражения, особено за уязвими групи. Още повече че в сложен политически и социален контекст има изискване за формиране на поведение и отношение на местното население. Това се постига чрез обединяване на смъртоносни и несмъртоносни способности за създаване както на физически, така и на психологически ефекти. За да правят ефективно това силите на НАТО, те трябва да разберат ситуацията (нейния човешки контекст), динамиката на събитията и другите агенции, които могат да подпомогнат постигането на желания резултат. НАТО иска да постигне това чрез постоянно и интензивно гражданско-военно взаимодействие с гражданско-военното сътрудничество (CIMIC), като основен подпомагач. Командирите на всички нива трябва да бъдат инициативни при взаимодействието с гражданската среда с цел подобряване на разбирането и отговора на кризата.

Събирането на информация и разузнавателни данни, анализът, разпространението и споделянето им са изключително важни за предвиждане и при възможност предотвратяване или съдържане на конфликтите. Разузнавателният процес включва

работа с агенции, които обикновено не са свързани с операциите, такива като правоналагащи агенции и нетрадиционни източници, например неправителствени организации. Необходимо е разбиране на оперативната среда и активен подход на ранните етапи на появяваща се криза. Много заплахи ще бъдат неконвенционални и контраразузнавателната дейност и продукти имат важна роля за осигуряване на необходимата информация. Пълната оценка ще повиши ситуационната осведоменост и ще подпомогне споделянето на разузнавателна информация и сътрудничеството в бързо променяща се обстановка. Необходимо е адаптивен процес на вземане на решение за съкращаване на времето между появата на риск, заплаха или благоприятна възможност и последващото провеждане на операция. Когато в операцията участват военни сили или сили за сигурност извън НАТО, международни организации и неправителствени организации (НПО), споделянето на разузнавателна информация трябва да бъде договорено предварително.

Алиансът трябва да има способности да действа под политически, медиен и обществен контрол едновременно с изпълнението на изискванията за сигурност на операцията. Повишената обществена осведоменост, постигнатата благодарение на по-добрия достъп до информация, съчетана с необходимостта за поддържане на вътрешна обществена подкрепа, може да доведе до ограничения върху военните едновременно с повишаване на изискванията за демонстриране на бърз успех. Обществената реакция на жертвите, независимо дали са цивилни, в Алианса, или противникови, също може да генерира натиск. Тези фактори и свързаното с тях правно систематизиране влияят на военното прилагане на сила с цел осигуряване на изискванията за отговорност и пропорционалност.

Алиансът се структурира за най-вероятните операции с гъвкавост да се адаптира към най-сложните от тях. Военното състояние на НАТО продължава да се развива, за да посрещне нови заплахи и предизвикателства. То предоставя на Алианса широк спектър от способности, които му позволяват да осигурява стабилност, да дава увереност на държавите и партньорите и да възпира противниците и агресорите в целия спектър на конфликтите.

Силите на НАТО могат да се намесят при кризи с цел:

– укрепване, поддържане или възстановяване на мира и сигурността;

– възстановяване на управлението и властта;

– осигуряване на военно съдействие за хуманитарна помощ или последващо управление.

Силите на НАТО обикновено ще бъдат само един от участващите. Докато целите на различните участници съвпадат най-общо, то всеки от тях има различна перспектива, приоритети, мотивация, мандат, времева рамка, култура и процедури. Тези участници може да включват, в допълнение към националните военни сили, местно население с неговите формални и неформални органи, медии, дипломати, международни организации като ООН, НПО, частни военни компании, международни компании и др.

НАТО трябва да се стреми да влияе в тази сложна обстановка, прилагайки инструментите на националната мощ и допълнителни способности. Всеки инструмент е ограничен от гледна точка на влияние. Затова вероятността за благоприятен и траен резултат се повишава чрез внимателно използване на всички инструменти съвместно, като се прилага всеобхватен подход. Подходящата комбинация от инструментите на мощта зависи от контекста.

Конфликтите обаче остават противоречиви, динамични и в основата си – човешки. Страната, която решава и действа първа, печели инициативата. Важно е вземането на решение на оперативно ниво. Това означава, че плановете може да бъдат застигнати от събитията. Това изисква командирите да обявяват като правило ясен замисъл и да отдават ясни и кратки заповеди, които минимизират ограниченията, наложени на силите, за подобряване на мисийното командване и свободата на действие.

5.2. Разбиране

Кризата, конфликтът и войната са динамични и често – неограничени. Те са обект на непрекъснати промени, външна намеса и други влияния. Разбира се, военната дейност променя динамиката на обстановката, ускорявайки преднамерено и непреднамерено последствията. Границите между прес-

ледваните резултати във времето (оттук и ролята на силите на НАТО) може да бъдат замъглени. Те може да се променят внезапно и много видимо или постепенно, дори незабележимо.

Разбирането е възприемане и интерпретация на конкретна ситуация за осигуряване на знание (защо нещо се случва) **и предвиждане** (способност за определяне и очакване какво може да се случи), **необходими за ефективно вземане на решение**. Развитото разбиране ще позволи на командирите и щабовете да:

- оценяват контекста, което води до подобро вземане на решение;
- определят причините, както и признаците;
- поддържат по-добре политиката, стратегията и разработването на планове;
- развиват съпричастност и признание от участващите;
- подпомагат по-добре изграждането на партньорство или споразумения;
- се фокусират върху важните аспекти и да предвиждат, до определена степен, развитието на оперативната среда;
- бъдат влиятелни.

Командирите трябва да създават и поддържат точно разбиране за характера на войната, в която НАТО участва. Тъй като всяка мисия и контекст са различни (и обект на динамично напрежение), изготвянето на „чеклист“ за „окончателно“ разбиране е невъзможно. Все пак командирите искат да разберат:

- стратегическата обстановка;
- естеството на проблема;
- оперативната среда;
- участващите;
- желаното крайно състояние за НАТО;
- целите на стратегическо и оперативно ниво.

Тъй като **всеки конфликт** вероятно **ще включва** различен и променлив баланс между *настъпателни, отбранителни, стабилизиращи и подпомагащи дейности*, **разбирането трябва да бъде поддържано непрекъснато**.

Действията на НАТО ще имат преднамерени и непреднамерени ефекти (последните невинаги са позитивни) и те трябва

ва постоянно да се анализират и да бъдат разбрани. Инвестирането в развитие на разбирането може да забави скоростта на действията в началните периоди, но такава жертва ще подсили по-нататъшното развитие.

Важно е командирите да не се поддават на изкушението да разглеждат оперативната среда като постоянна и изискваща само едно решение дори ако изглежда така. Обратното, те трябва непрекъснато да правят преглед на баланса между типове военни дейности в хода на кризата от гледна точка на основната цел/основните цели и съответната тежест на ангажираните военни усилия.

5.3. Основи на операциите

Характерът на основите на операциите изисква различни интелектуални подходи и пакети от сили. Опитът показва, че широк спектър от военни дейности се провеждат повече едновременно, отколкото поединично и последователно. Затова провеждането на успешни операции вероятно ще зависи от разбирането, също така едновременно, как то се развива по време на кампанията/операцията и как влияе на планирането и изпълнението на операциите и дейностите. Въпреки това ръководството на операциите включва координиране по същество на същата група от *фундаментални военни дейности*⁷:

- настъпление;
- отбрана;
- стабилизиране;
- съдействие.

За да се осигурят информирано планиране и провеждане на операциите, е желателно да се определят основите на операцията. Основите позволяват да се разберат общите условия на оперативната среда и главните дейности, които трябва да бъдат извършени. Това подпомага командирите и планиращите да балансират военните действия в операцията, включително организирането на силите и разпределението на ресурсите.

---

⁷ **Allied Joint Publication (AJP)-01**, Allied Joint Doctrine, Edition E, Version 1, February 2017, pp. 2 – 18.

Следващите параграфи описват основите на операциите. Въпреки че са изредени последователно, не трябва да се приема, че на практика се провеждат последователно.

5.3.1. Воюване

При воюването повечето от дейностите са насочени срещу форми на въоръжена агресия, извършена от значителни военни сили на една или повече държави или на добре организиран и ресурсно осигурен недържавен играч. Тези сили участват в бойни операции със серия от битки и сражения с висока интензивност⁸, с променящи се честота и мащаб на силите, които участват. Непосредствената цел е осигуряване на свобода на действие за сметка на опонентите. Ритъмът (темпът) на операциите често е висок, с високи логистични разходи. Въоръжените сили на държавите също могат да прилагат асиметрични и химически, биологически, радиационни и ядрени действия в поддръжка на военните цели на своите конвенционални сили. Действията в контекст, където воюването е преобладаваща основа, може да станат по-ожесточени, продължителни и използвани от асиметрични (irregular) играчи, целящи да получат изгода от нестабилността чрез бунтове (insurgency), тероризъм, престъпления или безредици.

5.3.2. Сигурност

Преходът от бойни операции към стабилизиращи операции с участие на различни агенции (възстановяване на стабилността и просперитета, подкрепено от върховенство на закона) е важен за създаване на усещане за сигурност. Вероятно той ще се характеризира не с постигане на специфично крайно състояние (такова като абсолютна победа), а с отделни резултати в зависимост от условията (въпреки че те може да отразяват по-

---

⁸ Високата интензивност се определя така: мисията е с висока интензивност, когато включва някои от следните ситуации (МС 400/3, МС Guidance for Strategic Concept implementation, 5 July 2013):

- реално или потенциално повтарящи се голямомасщабни бойни дейности;
- реално или потенциално голямомасщабни бойни дейности с ниска честота;
- реално или потенциално повтарящи се бойни дейности от малък мащаб.

литическите указания на конкретни цели съгласно общ времеви график). Смесицата от играчи и тяхната мотивация ще бъдат много динамични. Конвенционалните опоненти, дори веднъж победени, може да се появят отново или да бъдат усиления от асиметрични активисти. На заплахата, която те носят, трябва да се противодейства, като в същото време се възстанови легитимната местна власт. Стремейки се към постепенен преход към стабилност, командирите от НАТО вероятно ще поддържат дейността на другите играчи за защита, укрепване и възстановяване на гражданското общество, управлението, върховенството на закона и икономиката. Действията в контекст, където сигурността е доминираща основа, изискват използване на нарастващ брой дейности за стабилизиране заедно с настъпателни и отбранителни действия. В тази среда опонентите обикновено са асиметрични сили (например бунтовници) и силите на НАТО може да се очаква да провеждат противобунтовнически операции, да подпомагат операции за стабилизиране и възстановяване или комбинация от двата типа.

5.3.3. Поддържане на мира

Поддържането на мира като основа на операцията описва оперативна среда след споразумение или прекратяване на огъня, която създава толерантна среда, където нивото на съгласие е високо. Когато поддържането на мира е доминираща основа, командирите от НАТО трябва да очакват да изпълняват почти изключително стабилизиращи дейности дори когато са готови за настъпателни и отбранителни действия. Целта е да се поддържа ситуацията, създадена с международен мандат. Използването на сила от страна на силите за поддържане на мира обикновено се ограничава до самоотбрана. Типичните мироподдържащи действия включват посредничество и защита, временно управление чрез избрани функции на гражданската администрация и хуманитарна помощ.

5.3.4. Мирновременно военно участие

То обхваща тези военни дейности с участие на други държави, които са насочени към създаване на мирновременна среда за съдействие на местната и регионалната стабилност.

Например това обхваща мерки за изграждане на доверие, включително развързване на бойни сили при необходимост. Рутинна дейност, като двустранни и многонационални обучения и учения, както и осигуряване на съветници и тренировъчни екипи от специалисти, има незабавно и дългосрочно кумулативно влияние, подобрявайки сътрудничеството и повишавайки стабилността.

6. Типове операции

Операциите на НАТО се класифицират според основните характеристики, по които се разграничават една от друга. В спектъра на конфликтите в съответствие с целите на Алианса може да се провеждат всички типове операции. Един и същ тип операция може да се проведе в различна част от спектъра и да бъде свързана с различна основа на операциите в зависимост от нивото на насилие в оперативната среда.⁹

6.1. Бойни операции (Combat)

Бойни операции може да се провеждат за директна отбрана на НАТО срещу агресор. Има тенденция бойните операции да се характеризират със серия от битки и големи сражения и да включват интензивни действия и високи логистични разходи. Темпът на действията обикновено е висок и изисква приоритизиране на ресурсите, създава допълнителна бойна мощ и включва широкомащабен маньовър от високоподготвени съвместни сили. Обикновено силите са организирани и командвани като функционални компоненти.

6.2. Операции в отговор на кризи (Crisis response)

Операциите в отговор на кризи (Crisis Response Operations – CROs) включват многофункционални операции, които съдействат за предотвратяване и разрешаване на конфликти, за решаване на хуманитарни задачи или кризисно управление за постигане на целите на Алианса. Тези операции може да бъдат

---

⁹ **Allied Joint Publication (AJP)-01**, Allied Joint Doctrine, Edition E, Version 1, February 2017, pp. 2 – 20.

сложни и интензивни като бойните операции.

Операциите в отговор на кризи са:

6.2.1. Операции за противодействие на асиметрични действия (Counter irregular activities)

Разделят се на три категории:

– **операции за противодействие на бунтовническа дейност (Counter-insurgency)** – определят се като: *всеобхватни граждански и военни усилия за разбиване на бунтовниците и за решаване на някои основни несправедливости*. Военният инструмент е само един от елементите на всеобхватния подход, необходим за успешна операция за противодействие на бунтовническа дейност, въпреки че обстановката може да наложи съвместните сили да изпълняват задачи, за които други организации са по-подходящи (за повече информация: *AJP-3.4.4, Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency*¹⁰);

– **контратерористични операции (Counterterrorism)** – включват всички превантивни, отбранителни и настъпателни мерки, изпълнявани за намаляване на уязвимостта на силите, гражданите и собствеността от терористични заплахи и/или действия, в отговор на терористични актове. В НАТО това може да включва и мерки за възстановяване след такива актове (за повече информация: *MC 0472/1, Military Committee Concept for Counter-Terrorism*¹¹);

– **операции за противодействие на престъпност (Counter-criminality)** – действия, насочени към недопускане на ескалиране на дейността на организирани престъпни групи до ниво, което става заплаха за членовете на Алианса.

6.2.2. Операции за военно съдействие при поддържане на мира (Military contribution to peace support)

В операциите за съдействие на поддържането на мира участват равностойно дипломатически, граждански и военни

---

¹⁰ *AJP-3.4.4, Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency.*

¹¹ *MC 0472/1, Military Committee Concept for Counter-Terrorism.*

сили и средства, обикновено в изпълнение на целите и принципите на Устава на ООН, за възстановяване и поддържане на мира. Такива операции включват превенция на конфликти (conflict prevention), налагане на мир (peace enforcement), поддържане на мира (peacekeeping), миротворчество (peacemaking) и изграждане/стабилизиране на мира (peacebuilding) (за повече информация: *AJP-3.4.1, Allied Joint Doctrine for the Military Contribution to Peace Support*¹²).

6.2.3. Операции за военно съдействие на хуманитарна помощ (Military contribution to humanitarian assistance)

Хуманитарната помощ включва дейности и задачи, които намаляват човешкото страдание. Хуманитарната помощ може да се появи в отговор както на природни бедствия, така и на бедствия, причинени от хората. Хуманитарна помощ може да бъде необходима и като следствие на конфликт или политическо, религиозно или етническо преследване. Хуманитарната помощ е ограничена по обхват и продължителност и е предназначена да допълва усилията на гражданските власти на държавата домакин, международните организации, НПО и други граждански играчи (за повече информация: *AJP-3.4.3, Allied Joint Doctrine for the Military Contribution to Humanitarian Assistance*¹³). Различните типове военна поддръжка на хуманитарна помощ са: подпомагане при бедствия (за повече информация: *MC 343, NATO Military Assistance to International Disaster Relief Operations*¹⁴), заместване на гражданска поддръжка, мисии за осигуряване на сигурност, техническа помощ и поддръжка и управление при последици от използване на химически, биологически, радиологически и ядрени вещества.

---

¹² **AJP-3.4.1**, Allied Joint Doctrine for the Military Contribution to Peace Support.

¹³ **AJP-3.4.3**, Allied Joint Doctrine for the Military Contribution to Humanitarian Assistance.

¹⁴ **MC 343**, NATO Military Assistance to International Disaster Relief Operations.

6.2.4. Операции за военно съдействие на стабилизиране и възстановяване (*AJP-3.4.5, Allied Joint Doctrine for the Military Contribution to Stabilization and Reconstruction*¹⁵)

Търсенето и спасяването нормално са процес, ръководен от граждански органи, които обикновено участват по време на или след кризи в държави, загубили капацитет да се управляват ефективно. Като такъв, той най-добре се изпълнява от организации, които имат необходимите опит, мандат и способности, дори при ситуации, където военните са задължени да поемат временно отговорността за районите за стабилизиране и възстановяване като замяна на местната полиция със сили на НАТО за контрол на стабилността.

6.2.5. Операции за небойна евакуация (*AJP-3.4.2, Allied Joint Doctrine for Non-Combatant Evacuation Operations*¹⁶)

Тези операции са национални дипломатически инициативи с участие на сили на НАТО в поддържаща роля. Това са операции за преместване на безопасно място на граждани, засрашени в чужда държава.

6.2.6. Операции за извличане (*Extraction*)

Тези операции може да се опишат като мисии, където сили, ръководени от НАТО, провеждат или подпомагат изтегляне на военни мисии и формирования от кризисен регион.

6.2.7. Операции за налагане на санкции и ембарго

В широк смисъл налагането на санкции и ембарго е предназначено за принуждаване на дадена държава да спазва международното право или да изпълни резолюция или мандат. Санкциите обикновено се отнасят до недопускане на доставки, дипломатически, икономически и други търговски при-

---

¹⁵ *AJP-3.4.5, Allied Joint Doctrine for the Military Contribution to Stabilization and Reconstruction.*

¹⁶ *AJP-3.4.2, Allied Joint Doctrine for Non-Combatant Evacuation Operations.*

вилегии и на свобода на придвижване на тези, които живеят в зоната на санкции.

6.2.8. Операции за осигуряване на свобода на навигацията и прелитанията

Тези операции се провеждат за демонстриране на международните права за навигация по море или използване на въздушните трасета. Свободата на навигация е суверенно право съгласно международното право.

7. Съвместни операции

7.1. Елементи на съвместните операции

НАТО разбира, че военният успех разчита на съвместни усилия, обикновено на компоненти от видовете въоръжени сили и други елементи на силите, намиращи се под обединена командна структура. Малко операции се провеждат от отделен компонент. Съществено е, че успешните съвместни кампании и операции изискват всеобхватен подход за постигане на максимална обща ефективност на съвместните сили. Това ще осигури най-добро използване на пълния спектър от способности.¹⁷

В процеса на генериране на силите необходимите за операцията способности се определят на основата на националните способности и други специфични споразумения за осигуряване на силите. Участието на компонентите и другите елементи на силите, както и процесът на генериране на силите са описани в Съюзната съвместна доктрина за провеждане на операциите (*Allied Joint Publication (AJP)-3, Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*¹⁸).

Фази на съвместната операция

Съвместната операция обикновено се състои от няколко фази:

¹⁷ **Allied Joint Publication (AJP)-01**, Allied Joint Doctrine, Edition E, Version 1, February 2017, pp. 4 – 1.

¹⁸ **Allied Joint Publication (AJP)-3**, Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations.

- **анализ** (на средата, проблемен и оперативен подход);
- **разработване на план на операцията** (OPLAN);
- **генериране на силите и подготовка**, включително изграждане, събиране и непосредствена подготовка за мисията;
- **организиране на логистичната и медицинската поддръжка**;
- **развърщане** в зоната за провеждане на операциите или усиляване или замяна на развърнатите сили;
- **провеждане на операциите**;
- **оценка, преглед и при необходимост коригиране** на воденето на операцията;
- **завършване на операцията** (мисията) **и преход**;
- **завръщане на силите**;
- **извличане на поуки**.

Тези фази може да се провеждат последователно или едновременно по време на операцията. Понякога може да се наложи повтаряне на някои фази. Командирът трябва да има, в рамките на получените разпореждания, възможно най-голяма свобода на действие да планира и провежда операциите.

Съвместни функции

Съвместните функции са рамката, която дава на командира и щаба средство за онагледяване на действията на силите и за гарантиране, че всички аспекти на операцията са обхванати. Функциите са отправна точка, както и описание на способностите на силите. Командирът трябва да отчита съвместните функции както когато определя необходимите способности на съвместните сили, така и по време на операцията.

Съвместните функции са:

- **маньовър**;
- **огън**;
- **командване и управление**;
- **разузнаване** (по-детайлно – в *Allied Joint Publication (AJP)-2, Allied Joint Doctrine for Intelligence, Counter-Intelligence and Security*);
- **информационни дейности** (по-детайлно – в *AJP-3.10, Allied Joint Doctrine for Information Operations*);
- **продължителна поддръжка** (по-детайлно – в *серия-*

та съюзни публикации АJP-4 – за логистична и медицинска поддръжка);

– **защита на силите** (по-детайлно – в АJP-3.14, *Allied Joint Doctrine for Force Protection*);

– **гражданско-военно сътрудничество** (по-детайлно – в АJP-3.4.9, *Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation*. Тази АJP ще бъде преименувана АJP-3.19 след следващия преглед).

Детайлно описание на съвместните функции е представено в Съюзната съвместна доктрина за провеждане на операциите (*Allied Joint Publication (AJP)-3, Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*).

Многонационално и междуведомствено сътрудничество

НАТО се готви да участва в операции с традиционните си партньори, но е необходимо да взаимодейства и с други, по-малко познати сили, организации и агенции в коалиция. В многонационална и мултиведомствена среда изключително важно е взаимното доверие. Това доверие произтича от:

– **разбирателство** – военните на всички нива, но особено старшите офицери трябва да се стремят към близко разбирателство със своите партньори. Личните взаимоотношения между военните лидери и личния състав оказват влияние върху всеки аспект на сътрудничеството;

– **уважение и доверие** – взаимното доверие в професионалната дейност и уважението към културата, историята, религията, пола, обичаите и ценностите на участниците укрепват взаимоотношенията. Уважението и доверието не са даденост и не се постигат бързо – те трябва да се развиват във времето;

– **познаване на партньорите** – важно е приятелските сили да се познават така, както неприятелските. Времето, отделено за запознаване с доктрините, способностите, целите и ограниченията на партньорите, повишава ефективността на съвместните операции;

– **търпение** – постигането на ефективно сътрудничество може да отнеме време. Преодоляването на различията в мненията и вижданията, за да се постигне единен подход, изисква търпение;

– **ефективна комуникация** – комуникацията между партньорите подпомага оперативната съвместимост и подобрява сътрудничеството. Ефективната комуникация помага на различните участници да разберат проблемите и да вземат ефективни решения.

Фактори и съображения в съвместните операции:

– **гражданско-военно взаимодействие и гражданско-военно сътрудничество** – военните дейности рядко са напълно успешни в постигането и поддържането на желаните ефекти без участието на невоенни играчи. Целите и методите на военните командири трябва, като минимум, да бъдат хармонизирани с тези на поддържащите граждански агенции като част от приноса към всеобхватния подход. Гражданско-военното взаимодействие е ключ към това. Гражданско-военното сътрудничество като съвместна функция е главен фактор, който улеснява гражданско-военното взаимодействие;

– **медии** – активният подход към медиите е важно съображение по време на всички фази на операцията. Съвместните сили работят с медиите на всички нива, за което им е необходима поддръжка от информационната стратегия на НАТО или рамката на стратегическите комуникации (повече детайли – в *PO-0141-2009, NATO Policy on Strategic Communication*, MC 0628/x, *NATO Military Policy on Strategic Communications* and MC 457/2, *NATO military Policy for Public Affairs*). Командирите трябва да се отнесат с внимание към създаването на център за информация на медиите с цел улесняване на взаимодействието с медиите и контролиране на неформалните медийни дейности. Информационната стратегия и достъпът на акредитираните медии обаче не трябва да излагат на риск сигурността на операциите;

– **правила за използване на сила** (Rules of Engagement – ROE) – те се одобряват от Северноатлантическия съвет (North Atlantic Council – NAC) при утвърждаването на плана на операцията (повече детайли – в *MC 362/1, NATO Rules of Engagement*). Последващи промени в тези правила трябва да се предложат на върховния главнокомандващ на Съюзното командване по операциите (SACEUR) чрез командващия на съв-

местните сили за утвърждаване от NAC. ROE определят степента и начина, по който да се прилагат сила или действия, които може да се тълкуват като провокативни, и са предназначени да гарантират, че прилагането на такава сила или действие е контролирано внимателно. Въпреки че действие, съобразено с ROE, е напълно законно, командирите на място трябва по свое решение да определят дали конкретно използване на сила, дори разрешено от ROE, е най-добрият вариант на действие в конкретните условия (всички действия се провеждат съгласно принципите на *военна необходимост, хуманност, изключеност и пропорционалност* – за повече детайли – в *AJP-3.9, Allied Joint Doctrine for Joint Targeting*);

– **увеличаване на способностите на силите** – командирът отчита усилията за интегриране, синхронизиране и координиране на силите. Целта е да се използват изцяло допълващият характер на компонентите на силите и потенциалната синергия на силите както вътре във въоръжените сили, така и с другите играчи и агенции при провеждане на съвместните операции.

7.2. Оперативно изкуство, рамка и планиране на операциите

Съвместните операции изискват начин на мислене и специфичен процес, които заедно позволяват военните способности да се използват ефективно за постигане на целите и желаното крайно състояние. Подходът към операциите изисква командирът да:

- има дългосрочен поглед върху основните причини и признаци на конфликта;
- се фокусира върху резултатите, както и върху условията, които ще осигурят постигането им;
- планира и провежда операциите в съответствие с другите инструменти на мощта, където е възможно;
- приема сътрудничеството с тези агенции, които споделят същата цел за разрешаване на ситуацията;
- взема под внимание цялостната ситуация и да е наясно, че тя може да се промени и да бъде нелинейна и непредсказуема;

– провежда непрекъснат анализ и оценка за дълбоко разбиране на променящата се среда и в съответствие с това да променя планирането и изпълнението;

– избира и прилага най-добрия подход за осигуряване на успех (той може да бъде директен или индиректен – директният подход често е описван като маневрен подход – зависи от преобладаващите обстоятелства).

Оперативно изкуство

Оперативното изкуство използва силите, съгласувано с другите агенции, за постигане на стратегически и оперативни цели чрез дизайна, организацията, интеграцията и провеждането на стратегии, кампании, големи операции и битки (повече детайли – в *AJP-5, Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations*¹⁹). Това включва промяна и прекратяване на ролята на НАТО при управление на кризи. Оперативното изкуство използва способността на командира да преодолява сложни и често неясни проблеми и да постига достатъчно яснота и логика, което осигурява детайлно планиране и практични заповеди. Подходът на командира е колкото изкуство, толкова и наука. Те подобряват разбирането на контекста чрез анализ на ситуацията, включително на явните симптоми и основните причини за конфликта. Впоследствие осведомеността за ситуацията и усещането как тя се променя от военните действия и другите дейности, се развиват и поддържат чрез непрекъсната оценка. Затова оперативното изкуство се реализира чрез комбиниране на уменията на командира и процесите на оперативен дизайн и ръководство на операциите, подпомагани от щаба.

Оперативното изкуство не е просто механичен процес. Има значително човешко измерение, насочено към командира и обхвата, който той може да разшири чрез своето лидерство на театъра на операциите, включително отвъд съвместните сили. Дизайнът и ръководството на операциите са очертани широко от замисъла на командира, който насочва усилията на щаба.

---

¹⁹ **Allied Joint Publication (AJP)-01, Allied Joint Doctrine, Edition E, Version 1, February 2017, pp. 4 – 4.**

Командирът трябва да балансира времето, което може да е необходимо за развитие на разбирането на обхвата и дълбочината на проблема, с изискването за своевременно изготвяне на ясни указания и планове за ефективно изпълнение.

Дизайн на операциите

Дизайнът на операциите осигурява рамка на средата и проблема, а след това разработва оперативен подход, който дава обща логика на кампанията или операцията заедно със синхронизирането на съвместните функции с целите. Освен това той развива идеите на командира – неговата визия как ще се разгръща операцията, за изготвяне на детайлни планове. Дизайнът на операциите се простира върху операцията, приспособявайки се към променящите се обстоятелства, разбиране и ръководство. Планираното и преднамерено взаимодействие между действията, резултатите и решаващите условия е важно, но не е постоянно. Непрекъснатият преглед и усъвършенстване са много важни аспекти на дизайна на операциите.

Ръководство на операциите

Ръководството на операциите интегрира, координира, синхронизира и приоритизира изпълнението на операциите и оценява напредъка. Ръководството на операциите трансформира дизайна на операциите в действие чрез прилагане на съвместните функции, комбинирано с процеса на работа на щаба (бойния ритъм). Оценяването на хода на операцията и след това коригирането на плана, за да се постигнат поставените цели в светлината на променените обстоятелства, трябва да бъдат основният начин, по който командирът командва съвместните сили.

Рамка на операциите

Рамката на операциите включва следните ключови съвместни дейности:

- оформяне (моделиране) на операциите;
- воюване;
- използване на възможностите;
- защита;
- поддръжка.

Тези дейности подпомагат командира да визуализира как действията са свързани едно с друго по време на операцията. Военните дейности не трябва да бъдат гледани като последователни или отделни различни фази. Важно е да се поддържа ясен фокус върху успеха, като се балансира необходимостта той да бъде смел и решителен в конкретните условия. На базата на ясно разбиране на операцията тези ключови дейности освен това позволяват на командира да опише как мисиите на подчинените са свързани една с друга по цел, време и пространство.

Оформяне (моделиране)

Оформянето е моделиране на оперативната среда с цел осигуряване на предимство на Алианса и неизгодно положение за противника. Успешното оформяне на операциите освен това може да възпре неприятеля и по този начин да предотврати развитието на кризата. Оформянето включва идентифициране на онези области, където може да бъдат използвани силните страни и информационното превъзходство на Алианса, а силните страни на противника да бъдат минимизирани. Възпирането или застрашаването на противника чрез координирани информационни дейности може сериозно да подкопае неговото разбиране на средата и да намали свободата му на действие (по-подробно – в *PO-0141-2009, NATO Policy on Strategic Communication* и *MC 0628/x, NATO Military Policy on Strategic Communications*). Едновременно с това и като се действа в по-широк политически контекст, трябва да бъдат обявени легитимността и оправдаването на използването на сила, за да се изгради и поддържа подкрепа за собствените действия.

Воюване

Решаващият елемент на операцията обикновено ще включва някаква форма на настъпателни действия срещу бойната мощ на противника. Ще бъде трудно да се определи как да се атакува бойната мощ на нетрадиционни военни сили, такива като разпръснати бунтовнически групи. Въпреки това ще бъде нормално да има някаква форма на координирана организация. В тази съвместна ключова дейност най-голям принос имат маньовърът, огънят и информационните дейности.

Използване на възможностите

Командирът трябва да използва възможностите за поемане и запазване на инициативата (или за връщането ѝ при загуба), за да бъде изпълнена мисията. Използването на повечето от тези възможности, независимо дали създадени благодарение на успешно воюване, или възникнали случайно, се основава на способността на командира да създава средства за създаването им. По-общо това включва: идентифициране или създаване на възможностите; наличие или придобиване на средства и воля за използване на тези възможности; постигане на по-висок темп спрямо този на противника.

Защита

Едновременно с атакуването на противника силите на Алианса трябва да се защитават. Елементите на противника, върху които командирът иска да въздейства – воля, разбиране и способности, са също и онези елементи на съвместните сили, които се нуждаят от защита. Едни от ключовите предизвикателства са отбранителните операции в киберпространството. Това е област с повишена уязвимост, правопрпорционална на нивата на зависимост на НАТО от такива системи.

Поддръжка

Поддръжката на операциите спомага за свободата на действие на командира да оформя операциите, да воюва, да използва възможностите и да организира защитата. Поддръжката включва:

- развърщане и завръщане;
- съсредоточаване и придвижване на силите на резервите или следващите ешелони;
- ротиране, попълване и възстановяване;
- поддръжка от страната домакин;
- сключване на договори и контракторска поддръжка;
- създаване на оперативни бази и линии на комуникации.

Въпреки че поддръжката на операциите най-често се свързва с физическия компонент на бойната мощ, тя има еднакво важно влияние върху духовния (моралния) компонент.

Планиране

Планирането е непрекъснато повтарящ се процес, съответстващ на развиващата се оперативна среда и на по-широк военно-стратегически контекст. Неговата цел е разработване на план на операцията (OPLAN). Планирането, подобно на всички дейности в НАТО, е фокусирано върху командването и трябва да се извършва в сътрудничество с военни и невоенни играчи и агенции (повече детайли – в *AJP-5, Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations*).

Последователността на дейностите за планиране на операциите, която е показана по-долу, се прилага при всички видове операции и на всичките им нива:

а. **Инициране**, което може да бъде формално – при получаване на Иницираща директива или Указания за планиране, или неформално – в отговор на промени в обстановката;

б. **Анализ на мисията**, който води до замисъла на командира;

в. **Разработване на варианти за действие**, включително тестване на възможните варианти за действие;

г. **Анализ на вариантите за действие**, включително чрез проиграване на военна игра;

д. **Потвърждаване на вариантите за действие и сравняване** чрез използване на предварително определени критерии;

е. **Избор на вариант на действие и утвърждаване** от командира;

ж. **Разработване на Концепция на операциите (CONOPS) и План на операциите**.

7.3. Последователност на операциите

Успешното командване при продължителна операция трябва да се оценява в по-дългосрочен план. Командирите следва да разглеждат заплахите и рисковете за последователността на операциите по време на процеса на планиране. Последователността на операциите не предполага избягване на промени в оперативната концепция, тактиките, техниките или процедурите. Въпреки това не е задължително да се изготвя нов дизайн на операцията при всяко ротирание на командири или сили. Разбирането на причините за действащите планове трябва да е налице, преди да са направени промените. В дизайна и ръководството на операци-

ите, плановите на операциите и при тяхното провеждане трябва да се разработят мерки за намаляване на заплахите и рисковете за последователността на операциите.

Непрекъснатост на управлението

При продължителна операция създаването на щаб на театъра на военните действия обикновено е желателно, но трябва да се определя от условията. Основанието за развърщане на щаб на театъра на военните действия трябва да се оцени в зависимост от интензивността на операциите, фазата на операцията и от това дали щабът е статичен, или маневрен (мобилен). Основното предимство на щаб на театъра на военните действия е, че той позволява разбиране на оперативната среда чрез последователността на операциите. Това ще подобри съгласуваността при планирането, изпълнението и подготовката. Обаче изграждането на тези структури изисква време, те трудно се създават във враждебна и неопределена среда и зависят от вероятната продължителност на операцията. В неблагоприятна среда или при липса на съгласие по отношение на продължаващия характер на операцията щабът може да бъде формиран от постоянни структури, предназначени за развърщане, на ротационна основа.

В заключение може да се каже, че Съюзните съвместни и многонационални операции имат определени характеристики и принципи. Силите на НАТО се подготвят за участие в спектър от конфликти, където ясното разграничаване между мира и войната е предизвикателство. Силите на НАТО ще се изправят пред различни ситуации и заплахи както от държави, така и недържавни, като е възможно те да се появяват и едновременно и в една и съща оперативна среда. В зависимост от характера на конфликтите НАТО може да провежда различни типове операции, понякога и едновременно.

Въпроси и задачи:

1. Кои са основните характеристики на Съюзните съвместни и многонационални операции?
2. Кои са основните елементи на физическия компонент на бойната мощ?
3. С каква цел силите на НАТО може да се намесват при кризи?

4. Кои са фундаменталните военни дейности, които се провеждат по време на операция?

5. Кои са основните типове операции, в които може да участват силите на НАТО?

6. В колко вида операции в отговор на кризи може да участват силите на НАТО?

7. Кои са основните елементи на съвместните операции на НАТО?

Дискусия

1. Как може да се провеждат фазите на съвместна операция на НАТО? Аргументирайте се.

2. Каква е взаимовръзката между съвместните функции на силите, участващи в съвместна операция на НАТО? Аргументирайте се.

Използвана литература и допълнителни източници

1. **AJP-3.4.1**, Allied Joint Doctrine for the Military Contribution to Peace Support.

2. **AJP-3.4.2**, Allied Joint Doctrine for Non-Combatant Evacuation Operations.

3. **AJP-3.4.3**, Allied Joint Doctrine for the Military Contribution to Humanitarian Assistance.

4. **AJP-3.4.4**, Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency.

5. **AJP-3.4.5**, Allied Joint Doctrine for the Military Contribution to Stabilization and Reconstruction.

6. **Allied Joint Publication (AJP)-01**, Allied Joint Doctrine, Edition E, Version 1, February 2017.

7. **Allied Joint Publication (AJP)-3**, Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations.

8. **CM(2011)0022**, Political Guidance, 14 March 2011.

9. **MC 0472/1**, Military Committee Concept for Counter-Terrorism.

10. **MC 343**, NATO Military Assistance to International Disaster Relief Operations.

11. **MC 400/3**, MC Guidance for Strategic Concept implementation, 5 July 2013.

МОДУЛ 2

ВОЕННИ КОНФЛИКТИ ОТ КРАЯ НА ХХ И НАЧАЛОТО НА ХХІ ВЕК

Във втория модул – „Военни конфликти от края на ХХ и началото на ХХІ век“, са представени различни по характер, интензивност и продължителност военни конфликти.

Модулът е разделен на следните теми:

1. Военният конфликт в Панама (1989 – 1990);
2. Военният конфликт в Ирак (1991 г.);
3. Военният конфликт в Съюза на република Югославия (1999 г.);
4. Военният конфликт в Афганистан (2001 – 2014).

Кризите и конфликтите в близост до или достатъчно отдалечени от националните граници могат да представляват директна заплаха за сигурността на населението и територията на държавите. При анализа на военния конфликт в Панама са разгледани причините за започването му, както и планирането и провеждането от американските въоръжени сили на операция „Справедлива кауза“. Представени са приложените основни принципи за водене на военни действия и новите концепции, бойна техника и въоръжение, използвани за първи път във военен конфликт от въоръжените сили на САЩ. Направени са изводи от проведената операция. При представянето на военния конфликт в Ирак през 1991 г. са анализирани причините за него, мащабното стратегическо развързване на американските войски, проведено под формата на операция „Пустинен щит“, планирането и провеждането на операция „Пустинна буря“ от формираната международна коалиция. Направени са изводи за приложената доктрина, технологичното превъз-

ходство на американските въоръжени сили, първото използване на високоточни оръжия и боеприпаси, важноста на способностите за стратегически транспорт и логистично осигуряване на операциите, както и за прилагането на принципите за съвместно използване на силите. При анализа на военния конфликт в Съюзна република Югославия през 1999 г. са разглеждани причините за него, вариантите при планирането, извършеното развърщане на войските, командването и управлението и използването на силите в операцията на НАТО „Съюзна сила“, както и действията и предприетите мерки за маскировка, скриване и заблуда от сръбските войски. Направени са изводи относно приноса на конфликта към военната теория и практика, както и за дисбаланса между способностите на САЩ и на съюзниците в определени области, за проблемите при развърщането на съюзните войски и за ролята на Военновъздушните сили, които със своите способности могат самостоятелно да осигурят постигането на целите на кампанията. При представянето на военния конфликт в Афганистан са разглеждани подготовката, планирането и характерът на действията по фази на многонационалната операция „Пустинна буря“. Направени са изводи за отличителните черти на конфликта, новостите в използването на силите и първото използване в реални условия на нови оръжия и боеприпаси в един от най-продължителните военни конфликти в световната история. Всичко, посочено дотук, показва важноста на това да се изучават и да се правят необходимите изводи от проведените военни конфликти, някои от които са включени в темите на настоящия учебник.

Тема № 1

ВОЕННИЯТ КОНФЛИКТ В ПАНАМА (1989 – 1990)

През 1903 г. Панама сключва договор, който позволява на САЩ пълен контрол върху използването на Панамския канал – важен възел за морските комуникации между Атлантическия и Тихия океани. През 1977 г. е подписан нов договор, съгласно който на 31 декември 1999 г. Панамският канал трябва да премине под юрисдикцията на Панама и да бъдат закрити американските военни обекти, разположени на панамска територия.

Карта 1. Районът на Централна Америка

В отношенията между САЩ и Панама започва да назрява конфликт от 1987 г., свързан с отказа на панамското ръководство да предостави територията на страната за интервенции

срещу Никарагуа.¹ Междувременно под управлението на Мануел Нориега Панама се превръща в разпределителен и финансов център за износ на наркотици в САЩ. През 1988 г. той е привлечен под отговорност по федерално обвинение за трафик на наркотици, което влошава още повече обтегнатата вече обстановка. С оглед на стратегическата важност на Панама в Западното полукълбо и икономическата необходимост от Панамския канал нещо трябва да се направи.²

На 15 декември 1989 г. Националното събрание на представителите на общините обявява Панама в положение на война със САЩ. На следващия ден е убит морски пехотинец и е извършен побой над американски военноморски офицер и неговата съпруга, което ускорява решението за започване на инвазия. САЩ планират в Панама военна операция (най-голямата след Виетнамската война³), която има за цел защита на американските граждани, гарантиране на сигурността на Панамския канал, подкрепа на демокрацията за народа на Панама и задържане на Мануел Нориега⁴.

1. Планиране на операцията

В края на лятото на 1989 г. генерал Максвел Търман (на 30 септември 1989 г. назначен за командващ на американското Южно командване – USSOUTHCOM) определя генерал-лейтенант Стайнер, тогава командир на 18-и въздушнодесантен корпус от състава на Сухопътните войски, да отговаря за планирането (contingency planning) и да командва всички реални бойни операции в Панама.

Генерал Търман настоява в първия удар да участват достатъчно като количество сили, за да смажат Панамските сили за отбрана (ПСО) във всички оперативни зони.

---

¹ **Строгинов, Б., Д. Васильев.** „Джаст коз“ – военна операция США против Панамы. – В: *Зарубежное военное обозрение*, № 6, 1990, с. 9 – 14.

² **Joint Chiefs of Staff.** Joint Military Operations Historical Collection, 15 July 1997.

³ Пак там.

⁴ **Savage, David.** Combat in Panama: Legality of U.S. Invasion Spurs Debate. – In: Los Angeles Times, 21 December 1989.

При планирането председателят на Обединения комитет на началник-щабовете генерал Колин Пауъл отдава особено значение на изненадата, скоростта и нощните операции.

Генерал-лейтенант Стайнер и всички ключови офицери от неговия щаб правят многобройни планиращи обиколки в Панама за уточняване и решаване на всички въпроси – тактически, свързани с определяне на целите и логистични.⁵

През юни 1989 г. в САЩ започват подготовка на летателните екипажи, предвидени за участие в операцията, с отчитане на географските особености на Панама и интензивни тренировки за десантиране нощем, някои от които по количество на участващите сили и средства надхвърлят мащабите на операцията.⁶

Генерал-лейтенант Стайнер, като командващ на Съвместни оперативни сили „Юг“, осъществява общото командване на всички американски бойни сили. Планът за операция „Справедлива кауза“ (JUST CAUSE) предвижда провеждане на внезапни, мощни, едновременни, с прилагане на сила операции за навлизане, съчетани с използване на силите, разположени предварително в Панама, вместо продължителна постепенна операция. Предвидено е командващият на Съвместните оперативни сили да упражнява командване и управление на различните компоненти и на командирите на подчинените оперативни сили. Разработеният План на операцията (OPLAN) регулира стриктно всички действия във въздуха, при непосредствено управление, осъществявано от авиобаза Хауърд. Така важното единство на командването е осигурено чрез нови процедури, създадени със закона „Голдуотър – Никълс“*.

Използването на бази, дислоцирани на територията на Панама, прави сигурността на операцията – OPSEC (*Operations Security – процес, който дава на военна операция или учение необходимата сигурност чрез използване на пасивни или активни средства за недопускане противника да узнае разположението, способностите и намеренията на соб-*

⁵ **Joint Chiefs of Staff.** Joint Military Operations Historical Collection, 15 July 1997.

⁶ **Строгинов, Б., Д. Васильев.** „Джаст коз“ – военна операция США против Панамы. – В: *Зарубежное военное обозрение*, № 6, 1990, с. 9 – 14.

ствените сили⁷⁾, основна грижа на генерал Стайнер. Брифинги и оперативни заповеди са давани и предоставяни само на тези, на които информацията действително е необходима. Оборудването е придвижвано само нощем и маскирано.

Вечерта на 19 декември 1989 г. всички участващи сили са приведени в готовност. Планирането, проиграванията, прегрупирането и подготовката са завършили. В първите минути на 20 декември президентът Гилермо Ендара и неговите вице-президенти, избрани през май, се заклеват във Форт Клейтън. САЩ официално признават неговото правителство и в 01,00 ч. операция „Справедлива кауза“ започва.

2. Провеждане на операцията

Общата численост на американските войски, участващи в операцията, достига 26 хил. военнослужещи, въоръжени с над 100 единици бронетанкова техника, 140 оръдия и минохвъргачки, до 350 пускови установки противотанкови управляеми ракети.⁸

Групировката на ВВС на САЩ включва до 200 ударни летателни апарата (30 штурмови самолета и 170 ударни вертоле-

---

* В средата на 80-те години на миналия век САЩ отбелязват поредица от военнооперативни неуспехи (Иран, Ливан, Гранада). Това убеждава Конгреса на САЩ, че Министерството на отбраната не функционира ефективно. През 1986 г. е приет законът „Голдуотър – Никълс“ за реорганизация на Министерството на отбраната в отговор на сериозния проблем – неспособност на видовете въоръжени сили и родовете войски да работят съвместно и ефективно при провеждането на военни операции. Новият закон предлага решение на този проблем – увеличаване на интегрираността на въоръжените сили на САЩ, което да се осъществи чрез коренна промяна на начина, по който те са били организирани, обучавани, командвани и попълвани. Законът засяга на практика всички основни елементи на Министерството на отбраната на САЩ. Впоследствие мнозина разглеждат закона „Голдуотър – Никълс“ като фундамент за съкрушителния успех на американските въоръжени сили в Панама, Персийския залив, Босна, Косово, Афганистан.

⁷ Allied Administrative Publication AAP-6, Glossary of terms and definitions used in NATO documents and publications, 2007.

⁸ Строгинов, Б., Д. Васильев. „Джаст коз“ – военна операция США против Панама. – В: *Зарубежное военное обозрение*, № 6, 1990, с. 9 – 14.

та), транспортни самолети и самолети за дозареждане във въздуха, включително⁹:

- звено изстребители F-16 (пребазирано в САЩ на втория ден на операцията¹⁰);
- 6 щурмови самолета A-7D;
- 2 самолета за поддръжка на наземни сили AC-130A;
- 18 леки щурмови самолета разузнавачи OA-37;
- 7 самолета за огнева поддръжка AC-130H, 3 самолета MC-130, 2 самолета HC-130, 6 вертолета MH-53J, 4 вертолета MH-60;
- 6 изстребителя бомбардировача F-117A;
- 12 транспортни самолета C-5 „Galaxy“, 77 транспортни самолета C-141 „Startlifter“, самолети за дозареждане във въздуха KC-135 „Stratotanker“ и KC-10 „Extender“.

В края на 1989 г. силите за национална отбрана на Панама наброяват около 12 хил. военнослужещи, в това число:

- Сухопътни войски – 11 хил. души, около 30 БТР и над 50 оръдия и минохвъргачки;
- Военновъздушни сили – 500 души, 23 самолета и 20 вертолета;
- Военноморски сили – 400 души и 12 патрулни катера.¹¹

В началния етап на операцията тактиката на оперативните групи от СВ на САЩ включва:

- скрито и бързо придвижване към определените обекти по един или няколко маршрута, блокиране на подстъпите към тях (при отсъствие на въоръжена отбрана) и незабавното им овладяване;
- организиране и провеждане на атака на обекта (при наличие на организирана съпротива), в хода на която се създава огнево превъзходство с използване на щатните и придадените огневи средства;
- поддържане на тясно взаимодействие между съседни оперативни групи, а също и между армейската авиация и артилерията;

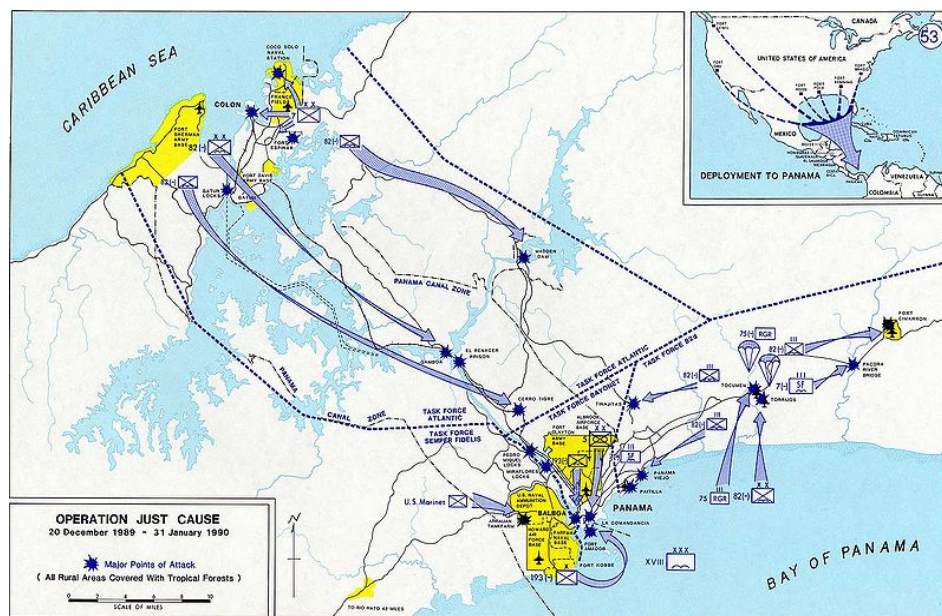
⁹ Пак там.

¹⁰ Rottman, Gordon. Panama 1989 – 1990. Osprey Publishing, 1991, p. 23.

¹¹ Стругинов, Б., Д. Васильев. „Джаст коз“ – военная операция США против Панамы. – В: *Зарубежное военное обозрение*, № 6, 1990, с. 9 – 14.

– децентрализирано използване на армейската авиация и артилерията в бойните действия в градски условия.

Съвместните оперативни сили „Юг“ планират да атакуват с едновременни удари в дълбочина чрез неутрализиране, изолиране и защита на 27 главни обекта в своя оперативен район. Тези обекти включват районите на град Панама, Рио Хато и летище Торихос (карта 2). Обектите са отдалечени един от друг на повече от 70 км.

Карта 2. Схема на действията по време на операция „Справедлива кауза“

Силите, участващи в операция „Справедлива кауза“, се развърщат в Панама от шест района в САЩ и извършват светкавичен удар. Те проявяват гъвкавост и за часове повечето от военните обекти са овладени с операции на малки формирования в голям оперативен район. Бързото и съкрушително използване на силите съкращава времето на инвазията и намалява броя на жертвите.

Операция „Справедлива кауза“ демонстрира важността на концепцията и намерението на командващия. Като цяло оперативните сили успяват да се фокусират за постигане на опре-

делените от командващия на Южното командване на САЩ цели и насочват своите основни бойни усилия срещу центровете на тежестта на Панамските сили за отбрана от началото на операцията до нейния бърз край. Концепцията на генерал Стайнер е позволила последователни действия на силите за осигуряване на превъзходство по суша, въздух и море и действия на силите за специални операции при концентриране на бойната мощ.

Съвместните оперативни сили за специални операции получават много трудни задачи, включващи проникване в тила на противника (инфилтриране), скрито разузнаване, извършване на подводни експлозии и др., и участват в почти всички действия по време на операцията.

Началните усилия за разбиване на Панамските сили за отбрана включват действия на американските Сили за специални операции, които извършват атаки на територията на цялата страна. Тези подготвени формирования атакуват защитени позиции на Панамските сили, гарнизони, летища, транспортни центрове и обекти на медии. Въпреки всичко първостепенна цел на всички сили за специални операции остава Нориега. Южното командване на САЩ, подпомагано от представители на Агенцията за национална сигурност и ЦРУ, получава ежедневно информация за придвижването и дейността на Нориега, въпреки че той е майстор на въвеждането в заблуждение и изчезва преди атаката.

Силите за специални операции на ВМС имат три цели в операцията – да не допуснат използване от Панамските сили на пристанище Балбоа и дислоцираните там патрулни катери; да изолират определена част от Панамските сили и да извадят от строя личния самолет на Нориега на летище Пейтила. Екип „Тюлени“ изважда от строя яхтата на Нориега и не допуска бягството му по море. Това е първият случай след Втората световна война, когато американски леководолази атакуват противников плавателен съд на кей. В същото време няколко взвода „Тюлени“ завладяват летището и не позволяват Нориега да избяга по въздух.

Събирането на разузнавателна информация е критично за успеха на операция „Справедлива кауза“. Американските сили

получават точна разузнавателна информация за размера и лоялността на Панамските сили. Това е особено полезно при вземането на решения, свързани с граждански въпроси, които се появяват след сраженията. Успешно се прилагат процедурите за съвместни комуникации и електроника. Всеки, който се нуждае от честоти и позивни, ги получава. Ефективното командване, управление, комуникации и контрол са осигурили на американските сили тактическо предимство.

В часа „Н“ 75-и полк рейнджъри е стоварен с парашути на летище Рио Хато, което се намира на 60 мили югозападно от Панама Сити. Мисията на полка е да завладее и неутрализира Панамските сили и да изолира военните съоръжения. Това трябва да се извърши с минимални загуби. Съображенията за косвени загуби отказват рейнджърите от използване на пълните възможности на изстребителите F-117A, но използването на запаметяващи бомби е разрешено. Рейнджърите осигуряват сигурността на летището и след по-малко от 2 часа самолети на американските ВВС доставят крайно необходимо за операцията оборудване.

Оперативни сили „Щик“ са главната бойна сила на оперативните сили, вече разположени в Панама. Целта им е овладяване и неутрализиране на сградите на Министерството на отбраната и Генералния щаб на въоръжените сили на Панама (комплекса „Ла Командасия“), гарнизона във Форт Амадор и по-малки гарнизони в столицата. Комплексът „Ла Командасия“ е главен щаб и команден център на Панамските сили за отбрана и е само на около 600 м от щаба на Южното командване на САЩ. Като команден център на Панамските сили, съоръжението е на първо място в списъка на целите.

Елементът на изненада е компрометиран от първите специални операции и всеобщите наблюдения на придвижването на войските. Панамските сили знаят, че американските войски напускат районите си за съсредоточаване, и са приведени в висока степен на готовност. В резултат на това Оперативни сили „Щик“ срещат блокирани пътища и барикади. Панамските сили за отбрана създават огневи позиции около района на комплекса и използват по най-добър начин автомобили и големи сметосъбиращи камиони.

Бойните действия в района на „Ла Командасия“ са ожесто-

чени. Самолетите АС-130 на американските ВВС поддържат атаката с добър ефект. След като преминават успешно блокадите на пътищата, във финалния шурм войските са посрещнати от усилен огън от жилищните блокове в близост до „Ла Командасия“. До вечерта на 20 декември Оперативни сили „Щик“ изпълняват мисията си и щабът на Нориега е овладян.

Морските пехотинци от **Оперативни сили „Семпър Фиделис“** имат мисии да блокират Моста на Америка на Панамския канал и части от авиобаза Хауърд. В продължение на повече от една година елементи от 2-ри лекобронирован пехотен батальон са развърнати като част от Сили Морска пехота „Панама“ за отработване на планове за извънредни ситуации и наблюдение на Панамските сили за отбрана.

Морските пехотинци, разположени на територията на Панама, водят подготовка заедно с формирования на Сухопътните войски и ВВС, прилагайки концепцията „Раф Райдър“ при охраната на конвои чрез разполагане на въоръжени групи в бойни машини на пехотата между транспортните автомобили. По-късно Оперативни сили „Семпър Фиделис“ са усилены с формирования на Военна полиция, инженерни войски и артилерия.

Оперативни сили „Атлантик“ са формирани от 3-та бригада на 7-а лекопехотна дивизия. Те отговарят за неутрализиране на заплахи за атлантическото пристанище на Панамския канал. Оперативният им район се простира от Парейсо, в близост до щаба на Южното командване на САЩ, до Колон – отдалечен на повече от 50 мили. В часа „Н“ силите атакуват девет различни цели, включително пет съоръжения на Панамските сили и язовира „Маден“. Язовирът е важен, защото осигурява електроенергия за функционирането на Панамския канал.

Чрез обкръжаване на Панамските сили и премерено прилагане на бойна мощ Оперативни сили „Атлантик“ успяват да спасят цивилните граждани и да блокират град Колон.

В 21,30 ч. на 19 декември **Оперативни сили „Пасифик“** (част от 82-ра въздушнодесантна дивизия, Форт Браг, Северна Каролина) излитат за Панама. Метеорологичните условия са наложили няколко отлагания на излитането, но точно по разчет в 01,45 г. самолетите С-141 от ВВС на САЩ спускат тежкото оборудване и товари в контейнери.

Скача първата група в състав от 60 души със задача овладяване на летище Торихос. Войниците спазват строго реда, отработван по време на подготовката, и се придвижват бавно през блатист непознат терен до сборните райони. Повече от 2100 парашутисти извършват бойни скокове в Панама. Свързването с рейнджърите се извършва в 05,00 ч. и наземната атака започва. Спасени са повече от 100 неочаквани заложници.

В дните след инвазията американските войски продължават да търсят Нориега. На Бъдни вечер той се представя на папския нунций и иска политическо убежище. Скоро след това Съвместните оперативни сили „Юг“ обграждат къщата на представителя на Ватикана. Вечерта на 3 януари 1990 г. Мануел Нориега се предава на сили на „Делта Форс“ извън посолството. Само след 40 минути той пътува за Маями по обвинение в наркотрафик. Южното командване на САЩ е постигнало всички поставени цели.

3. Подкрепа на демокрацията

Въпреки че Панамските сили за сигурност са неутрализирани, ширещите се грабежи и всеобщо беззаконие довеждат Панама до анархия. Формированията на Оперативните сили трябва спешно да въведат някакъв ред както в градовете, така и извън тях. Необходимо е всичко – от спешно осигуряване на медицинска помощ, храна и вода до подбор и подготовка на местна полиция. На 22 декември президентът Буш изпраща още 2000 души за поддръжка на вече разположените в Панама войски, наброяващи 22 500 души, които провеждат операция за стабилизиране. Въпреки че военните сили са постигнали своите първоначални цели, Буш декларира, че мисията не е завършила, докато не се установи стабилност. Повече от 200 специалисти по граждански въпроси и 250 по психологически операции подпомагат новосъздаденото правителство на президента Ендара. След като обстановката се стабилизира и демократичният процес започва да набира скорост, на 31 януари 1990 г. операция „Справедлива кауза“ завършва. Войските са изтеглени и военното присъствие в Панама е сведено до своята численост преди инвазията – от около 13 500 души.

Загубите на американските въоръжени сили в хода на

бойните действия наброяват 23 убити и около 350 ранени. Силите за национална отбрана имат 314 убити и 124 ранени.

През първите две денонощия на операцията повреди получават 15 американски военнотранспортни самолета (4 С-141 и 11 С-130), от които 13 се връщат в строя до 2 януари, а два – до 16 януари. От 170 вертолета на армейската авиация са загубени четири, а други 45 са получили повреди (44 от тях са върнати в строя до 24 часа).¹²

4. Изводи от операция „Справедлива кауза“

1) Прилагането на новата концепция за война „явете се, както сте“ (come as you are), фокусирана върху регионалните конфликти, отговора на кризи и изнесената напред отбрана (Forward Defence) без предно разполагане, с едновременно намаляване на силите зад граница и даване на приоритет на проекцията на сила в операции при извънредни ситуации, въвежда нови военни критерии за успех, като прилагане на решаваща сила, бърза победа и минимални загуби.¹³ Новата концепция се противопоставя на концепцията за мобилизацията¹⁴ и намира отражение в подготовката, нивото на готовност и концептуалното мислене на американските въоръжени сили.

2) Всеки командир има превъзходство в детайлното познаване на противника чрез непрекъснатото събиране на разузнавателна информация и чрез модерни технологии в комуникациите, разузнаването, планирането и взаимодействието.

3) Операцията е една от най-големите и сложни съвместни въздушнодесантни (най-голямата след Втората световна война¹⁵) и наземни операции в дотогавашната история. Всички

¹² **Строгинов, Б., Д. Васильев.** „Джаст коз“ – военная операция США против Панамы. – В: *Зарубежное военное обозрение*, № 6, 1990, с. 9 – 14.

¹³ **Report** of the Defense Science Board Task Force on Joint Precision Interdiction, Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition and Technology, June 1994, p. 11.

¹⁴ **Lock-Pullan, Richard.** US Intervention Policy and Army Innovation: From Vietnam to Iraq. Routledge, 2006, p. 62.

¹⁵ **Строгинов, Б., Д. Васильев.** „Джаст коз“ – военная операция США против Панамы. – В: *Зарубежное военное обозрение*, № 6, 1990, с. 9 – 14.

американски видове въоръжени сили, родове войски и Силите за специални операции действат заедно в една по-технологична, ограничена и успешна операция. В първите часове на нощната въздушнодесантна операция участват едновременно 111 самолета, от които 84 (2 С-5, 63 С-141 и 19 С-130) извършват стоварване на десанта и на товари по парашутния способ от височина 150 – 180 м и 27 самолета (10 С-5, 14 С-141 и 3 С-130) – по стоварителния способ. От 20 до 22 декември военнотранспортната авиация осигурява прехвърлянето в района на бойните действия на 10 600 военнослужещи, а от 23 до 24 декември – допълнително на още 2400 души. Като цяло „Справедлива кауза“ е демонстрация на напредъка в доктрините и организацията.

4) В хода на операцията за първи път в реална бойна обстановка са използвани нови образци бойна техника и въоръжение – тактически изтребители F-117A, създадени по технологията „Стелт“, бойни вертолети AH-64A „Апач“, бронетранспортъори LAV-25, гранатомети AT-4, прибори за нощно виждане ANVIS-6S (за действия през нощта всички авиационни екипажи, включително в армейската авиация, са оборудвани с такива).

Опитът от използване на самолетите F-117A позволява на ВВС да вземат важни решения, свързани с по-нататъшното водене на подготовката от екипажите на F-117A за прецизно бомбопускане. Тези промени в подготовката по-късно се оказват изключително важни в операциите „Пустинен щит“ (DESERT SHIELD) и „Пустинна буря“ (DESERT STORM).

5) За ефективното използване на авиацията на САЩ в операцията способстват и следните фактори:

- отсъствието на система за ПВО на Панама;
- тясната координация в действията на армейската авиация и ВВС на САЩ;
- познаването от летателния състав на обстановката в района на бойните действия;
- предварителната подготовка на летателните екипажи с отчитане на географските особености на Панама, интензивни тренировки за десантиране нощем, някои от които по участващи сили и средства надхвърлят реалния мащаб на операцията.

Всичко това позволява на американското командване да

осигури в началото на операцията едновременно използване в ограничено въздушно пространство (145 x 55 км) на около 180 самолета и до 170 вертолета, недопускателни случаи на опасно сближаване на летателни апарати във въздуха.

6) Операция „Справедлива кауза“ показва, че основните принципи на войната – целенасоченост, настъпателност, масираност, икономия на сили, маньовър, сигурност, изненада и простота, осигуряват победата и в края на ХХ век, точно както и на бойните полета в древността. Използването на местни бази подобрява оперативното разузнаване на противника. Американските командири отдават изключително внимание на съображенията по Сигурност на операцията (OPSEC), което осигурява по-малко загуби и по-кратък конфликт. Макар че Южното командване на САЩ има очевидно превъзходство в сила, то осигурява икономия на сили чрез избор на критични центрове на тежестта за нанасяне на удари.

7) Единството на командването има ключово значение за предотвратяване на оперативната разпиляност, когато са необходими планиране и провеждане на координирани сухопътни, морски и военновъздушни действия за постигане на победата. Операция „Справедлива кауза“ е първото голямо използване на крупни американски въоръжени сили след приемането на закона „Голдуотър – Никълс“.

В заключение може да се каже, че военният конфликт в Панама се провежда след отказа на панамското ръководство да предостави на САЩ територията на страната за интервенции срещу Никарагуа и след като под управлението на Мануел Нориега Панама се превръща в разпределителен и финансов център за износ на наркотици в САЩ, за което той е привлечен под отговорност по федерално обвинение за трафик на наркотици. САЩ планират и провеждат в Панама най-голямата военна операция след Виетнамската война и най-голямата и сложна въздушнодесантна операция след Втората световна война, прилагайки нови концепции и доктрини.

Въпроси и задачи:

1. Каква е причината за военния конфликт в Панама?
2. С какво се характеризира подготовката на американска-

та армия за провеждане на операцията в Панама?

3. Какво е съотношението на силите между участващите във военния конфликт американски и панамски сили?

4. Какви са основните задачи на Силите за специални операции?

5. Какви задачи изпълняват американските сили в Панама след задържането на Нориега?

Дискусия

1. В какво се изразява новата американска концепция, приложена в операцията в Панама? Посочете поне две новости.

2. Какъв тип операция провеждат американските сили в Панама през януари 1990 г.? Посочете основните характеристики.

Използвана литература и допълнителни източници

1. **Строгинов, Б., Д. Васильев.** „Джаст коз“ – военная операция США против Панамы. – В: *Зарубежное военное обозрение*, № 6, 1990.

2. **Joint Chiefs of Staff.** Joint Military Operations Historical Collection, 15 July 1997.

3. **Lock-Pullan, Richard.** US Intervention Policy and Army Innovation: From Vietnam to Iraq. Routledge, 2006.

4. **Report** of the Defense Science Board Task Force on Joint Precision Interdiction, Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition and Technology, June 1994.

5. **Rottman, Gordon.** Panama 1989 – 1990. Osprey Publishing, 1991.

6. **Savage, David.** Combat in Panama: Legality of U.S. Invasion Spurs Debate. – In: *Los Angeles Times*, 21 December 1989.

Тема № 2

ВОЕННИЯТ КОНФЛИКТ В ИРАК (1991 г.)

Иракските сили на Саддам Хюсеин нахлуват в Кувейт на 2 август 1990 г. и ООН е изправена пред акт на пряка агресия срещу една от нейните държави членки.

До вечерта на първия ден на инвазията емирът на Кувейт бяга в Саудитска Арабия и столицата Кувейт е под иракски контрол. Иракските военни части окупират ключови пристанищни съоръжения и създават укрепени позиции на кувейтско-саудитската граница. За няколко дни Саддам Хюсеин има в Кувейт повече от 200 хил. войници и 2000 танка. Той оповестява на света, че е анексирал Кувейт, и го обявява за провинция на Ирак. В резултат на Ирано-иракската война военната машина на Саддам е огромна, с боен опит, най-голямата в района на Персийския залив.

Извършва се оперативно прегрупиране и се пристъпва към организиране на позиционна отбрана на територията на Кувейт. Там се намират три армейски корпуса (АК) от Сухопътните войски на Иракските сили за сигурност, които включват около 27 пехотни, механизирани и бронетанкови дивизии. Впоследствие в дълбочина се развързва още един АК.

Въпреки настояванията на другите арабски страни и на световната общественост Саддам отказва да се оттегли. ООН осъжда инвазията и иска незабавно изтегляне на Ирак. Президентът Буш също се противопоставя на инвазията.

Намеренията на Саддам още не са ясни. Международната общност и най-вече страните от Залива са сериозно обезпокоени, че съществува реална възможност агресията на Ирак да продължи и срещу Саудитска Арабия. Много западни специалисти също предполагат, че Саддам ще се опита да нахлуе в Саудитска Арабия. Контролът над две страни, които имат огромни запаси от нефт, би позволил на Ирак да окаже същест-

вено влияние на търговията с нефт в целия свят.

Кралят на Саудитска Арабия отправя „молба покана“ към САЩ за защита на територията на страната му. Въз основа на това президентът отдава заповед за стратегическо изнасяне на войски и сили на САЩ и развърщането им на територията на Саудитска Арабия за създаване на минимална отбранителна групировка на застрашените направления.

Още в рамките на първия час след настъплението на 2 август военноморски бойни групи, водени от корабите „Индипендънс“ и „Дуайт Айзенхауер“, намиращи се в Индийския океан и Средиземно море, получават заповеди за насочване към Оманския залив и Червено море.

Съветът за сътрудничество в Персийския залив реагира гневно на инвазията на Саддам в Кувейт. След като ООН се отзовава на искането на Кувейт за помощ, страните членки на Съвета за сътрудничество в Залива предоставят войски и предлагат достъп и логистична поддръжка. Египет поема водеща роля при формирането на коалицията. Сирия предлага помощ и започва развърщане на една от своите дивизии. Същото прави и Мароко.

1. Развърщане на силите

Провежда се **операция „Пустинен щит“**, която по същество е **подготвителна и представлява стратегическо развърщане** на войските и силите. В нея се очертават четири етапа.

Първият е от 7 до 9 август 1990 г. През него в Саудитска Арабия е прехвърлен първият ешелон на Силите за бързо реагиране на САЩ – една усилена въздушнодесантна бригада, две ескадрили тактически изстребители, пет самолета за ранно предупреждение и управление от въздуха AWACS, две команди по 20 души за осигуряване на спътникова свръзка. Усилени са ударните групи от самолетноносачи, разположени в Червено и Арабско море, Оманския и Персийския залив.

Вторият етап е от 10 до 30 август. Продължават усиливането на авионосните ударни групировки и прехвърлянето на нови сили в Саудитска Арабия. Започва да функционира системата за събиране на информация, като се развърщат всички

видове разузнаване на видовете въоръжени сили, включително спътниково.

Третият етап е по-продължителен – от 31 август до 7 ноември. През него продължават прехвърлянето и развърщането на главните сили в региона.

През *четвъртия етап* – от 8 ноември до началото на 1991 г., продължават нарастването на силите и прехвърлянето на материални средства.

Под командването на Централното командване на САЩ започва прехвърлянето на войските. При голямата отдалеченост от САЩ и многобройните иракски войски, разположени на кувейтско-саудитската граница, скоростта на формирането на силите в оперативния район е от ключово значение. Замисълът на президента е да развърне достатъчно сили, за да възпре иракско настъпление в Саудитска Арабия и да наложи спазването на Резолюцията на Съвета за сигурност на ООН, изискваща изтеглянето на Ирак от Кувейт. Дипломатическите усилия биха осигурили време за формиране на ефективна военна коалиция за участие във война.

Карта 1. Районът на Близкия изток

Трябва да се отбележи, че организацията на американското командване по това време е опростена и осигурява по-голямо единство на командването от това по време на предишните войни. Според генерал Норман Шварцкопф – главнокомандващ на Централното командване на САЩ, законът „Голдуотър – Никълс“ е създал много ясни линии на командни права и отговорности спрямо подчинените командири, което е осигурило много по-ефективни бойни сили в Залива.

Подготовката на операция „Пустинен щит“ придобива съвместен характер от самото начало. Генерал Шварцкопф назначава компетентни командващи на компонентите. 9-а въздушна армия, командвана от генерал-лейтенант Чарлс Хорнър, става ВВС на Централното командване на САЩ. 3-та армия, под командването на генерал-лейтенант Джон Йеосок, формира Сухопътните сили на Централното командване. Генерал-лейтенант Уолтър Бумър – командващ 1-ва експедиционна сила на Морската пехота, става командващ на компонента на американската Морска пехота на американското Централно командване, а командващият 7-и флот вицеадмирал Хенри Мауз (по-късно сменен от вицеадмирал Стенли Артър) командва американските Военноморски сили на Централното командване. Генерал-лейтенант Хорнър командва всички формирования на ВВС на САЩ на театъра на военните действия и освен това е назначен от главнокомандващия на американското Централно командване за командващ на Военновъздушния компонент на съвместните сили (JFACC), отговарящ за планирането, координирането, разпределението на силите и поставянето на задачите за съвместните въздушни операции на основата на концепцията за операциите и решенията за разпределение на силите по задачи на главнокомандващия на Централното командване на САЩ, включително противовъздушната отбрана. Компонентът за специални операции на американското Централно командване, командван от полковник Джеси Джонсън, запазва Оперативно управление (OPCON) на всички сили за специални операции. Поддържащи командващи от всеки район осигуряват всичко, което е необходимо. Командна-

та линия е ясна. Този екип води войната срещу Ирак.¹

Видовете въоръжени сили изпълняват своите роли съгласно закона „Голдуотър – Никълс“. С този закон Конгресът дава на всички командири пълните правомощия, необходими им за изпълнение на техните отговорности. Централното командване на САЩ има командни правомощия за всички американски сили, развърнати на театъра на военните действия. Щабовете на видовете въоръжени сили поддържат собствените си формирования и отговарят за тяхното окомплектоване, подготовка и оборудване.

По време на операция „Пустинен щит“ **САЩ развърщат в Персийския залив повече от 500 хил. военнослужещи.** По-голямата част от 3-та армия е в пустинята. Развърнати са два корпуса и много части за поддръжка. **ВМС имат повече от 120 кораба и над 400 бойни самолета. 9-а въздушна армия е представена с 1200 бойни самолета.**² Бойната мощ е масирана, а подходящите сили са концентрирани на критичните места.

За да се осигури възможност американските войски в Саудитска Арабия незабавно да спрат иракско настъпление и да отбраняват пристанищата и летищата, на които пристигат, всички бойни формирования трябва да бъдат готови за влизане в бой още с пристигането. Първите формирования трябва да разчитат на собствените си запаси и оборудване. С вътрешна за вида въоръжени сили поддръжка американският главнокомандващ има добре организирани сили намясто през критичния първи месец.

Средствата за стратегически транспорт, включително за стратегически въздушен транспорт и бърз морски транспорт, са били готови за придвижване на войските до Персийския залив. Силите са придвижени пет пъти по-бързо от първото голямо развърщане във Виетнам. През първите два дни са изпълнени 91 мисии за стратегически транспорт. Първият кораб пристига след 8 дни. До края на операция „Пустинен щит“ са доставени

¹ **Joint Chiefs of Staff.** Joint Military Operations Historical Collection, 15 July 1997.

² Пак там.

3,5 млн. тона гориво и 1,2 млн. тона товари. Предизвикателството е да се поддържат и увеличават способностите за стратегически превози с цел бърз отговор за осигуряване на глобална проекция на сила.

1.1. Развърщане на силите от американските Сухопътни войски

До 24 август в Саудитска Арабия се развърщат три бригади. Допълнителни сухопътни формирования пристигат до края на август.

Ирак поддържа мощна ударна сила от шест дивизии в Кувейт, способни незабавно да проведат бойни операции.

Корабите са товарени едновременно на много пристанища на Атлантика и в Мексиканския залив за ускоряване на доставките за района на Залива и осигуряване на мощна поддръжка на развърнатите сухопътни формирования. За разширяване на системата за поддръжка се прилага моделът REFORGER (REturn of FORces to GERmany). Това е името на ежегодното учение, провеждано по време на Студената война, за осигуряване на поддръжка при война в Европа. Моделът осигурява „Приемане“ и „Придвижване напред“ на войски и доставки.³ Създадената организация се приспособява, за да удовлетвори ежедневните нужди на променящите се и увеличаващи се войски.

Сухопътните войски (СВ) осигуряват поддръжка на театъра на военните действия за другите видове въоръжени сили и организират сключването на контракти и другата необходима поддръжка от страната домакин, включително вода, храна, гориво, транспорт и санитарна поддръжка. Към средата на септември 82-ра въздушнопреносима дивизия е развърната напълно, а 24-та пехотна дивизия пристига със 101-ва въздушнопреносима дивизия. Взаимодействието между видовете въоръжени сили и съюзниците се подобрява, а логистичните организации се развиват.

---

³ **Joint Chiefs of Staff.** Joint Military Operations Historical Collection, 15 July 1997.

През следващите няколко месеца силите на СВ се увеличават значително. Пристигат още три бойни дивизии, заедно със 7-и корпус, батареи „Пейтриът“, авиационна бригада. Подготовката продължава и с нарастването на броя на формированията Ирак губи своето числено превъзходство. *До началото на операция „Пустинна буря“ на театъра на военните действия се намират над 253 хил. военнослужещи.*

1.2. Развърщане на силите от корпуса на Морската пехота на САЩ

От началото на кризата сили на американската Морска пехота се придвижват, за да противодействат и възпрат инвазия в Саудитска Арабия. Повече от 92 хил. морски пехотинци са развърнати на Саудитския театър на военните действия с танкове, артилерия и авиация. Голяма част от оборудването е разположено предварително, преди години, като част от цялостната национална стратегия за сигурност.

Военната стратегия на САЩ определя, че тежкото оборудване трябва да бъде разположено предварително в районите на национален интерес с цел намаляване на времето, необходимо за развърщане на тежки бойни сили. В Европа има наземно базирани складови райони. В Тихия океан и Югозападна Азия единствено на борда на кораби може да се осигури складиране на това тежко оборудване, което да бъде на разположение, когато и където е необходимо. Тези предварително разположени кораби са решаващи за развърщането на Морската пехота. Те предоставят на пехотинците незабавна, осигурена по море бойна поддръжка. Бойното оборудване и запаси на всяка от тези ескадри може да поддържа сили от 16 500 пехотинци за 30 дни бойни операции. Първата от тези ескадри с предварително разположени кораби започва да разтоварва в Саудитска Арабия на 15 август. Втората пристига на 24 август. 1-ва и 7-а експедиционна бригада на Морската пехота летят от Хаваите и Калифорния и приемат бойното си оборудване. Междувременно 4-та експедиционна бригада отплава от източния бряг на 17 август на борда на 13 амфибийни кораба на американските ВМС.

Първоначалната мисия на Морската пехота на Централното командване е да отбранява сектор за защита на жизненоваж-

ни съоръжения в района на Ал Джубайл и по команда да извърши преходи заедно с Кралските сухопътни войски на Саудитска Арабия и силите на Съвета за сътрудничество в Залива.

От началото на операция „Пустинен щит“ на Ирак се налага да фокусира своето внимание върху морето, а не толкова върху своята западна пустиня. Докато силите се формират на брега, **две експедиционни бригади на Морската пехота извършват важно стратегическо отвлечение на вниманието на иракските сили.** Чрез създаване на заплаха за амфибиен десант коалиционните командири принуждават Саддам Хюсеин да се готви за отбрана срещу мощно настъпление по неговата брегова линия.

Карта 2. Районът на Персийския залив

За Саддам тази амфибийна заплаха е много сериозна. Основната част от действията по море са предназначени да поддържат тази заплаха. През седмиците преди наземното настъпление планиращите офицери от 7-и флот са препоръчали действия, включващи от амфибийни атаки на експедиционни

сили на Морската пехота до маневри и рейдове с цел да се заблуди противникът. Тренировъчни десанти в Оман и на източния саудитски бряг допринасят за това иракчаните да не забравят заплахата. ***Въпреки че коалицията не предприема голяма амфибийна операция, заплахата от нея е решаваща за цялостния план за действия по сушата.*** Този план за въвеждане в заблуждение с амфибиен десант в състав на бригада обвързва от седем до единадесет иракски бойни дивизии и не позволява тези сили да бъдат използвани в сухопътните сражения.

1-ва експедиционна сила на Морската пехота включва една дивизия Морска пехота, една авиационна група Морска пехота и една група за поддръжка на силите. В началото на ноември Морската пехота е усилена с 2-ра дивизия Морска пехота, авиация и поддържащи елементи. Повече от 75% от бойните формирования на корпуса на Морската пехота са в района на Залива.

1.3. Развърщане на силите от ВВС НА САЩ

Преди операция „Пустинен щит“ два самолета KC-135 от американските ВВС и мобилен център за операции са развърнати в Абу Даби по искане на Обединените арабски емирства. По време на първата част на операция „Пустинен щит“ ВВС на САЩ осигуряват засекретени сателитни комуникации, базиращи единствено на брега. През първите дни на критичния период на формиране на силите комуникациите между различните компоненти, все още разпръснати по света, са от изключително значение. ВВС осигуряват комуникации за тактическо предупреждение, разузнаване, предупреждение за ракетни нападения и командване и управление.

На 7 август изстребителите на американските ВВС започват развърщане по въздуха в Персийския залив. 24 часа след подаване на сигнала 1-во тактическо изстребително крило, базирано във военновъздушната база Лангли, Вирджиния, тръгва за Саудитска Арабия. Самолетите F-15 достигат до театъра на военните действия със *седем дозаредания във въздуха*. На 9 август авиокрилото вече изпълнява дежурство във въздуха в зони над саудитско-иракската граница. Голям брой самолети

за поддръжка, включително разузнавателни самолети RC-135 и самолети за ранно предупреждение и управление от въздуха E-3 AWACS, осигуряват безценна информация. Стратегическото военновъздушно командване изпраща бомбардировачи B-52G с всички варианти на въоръжение. Ескадрила C-130 подпомага въздушните превози на театъра на военните действия. Когато в началото на септември завършва първоначалното развързване, ВВС имат повече от 600 бойни и поддържащи самолета в Саудитска Арабия, включително най-малко 48 изтребителя F-15.⁴

Бързото формиране на силите е невъзможно без стратегически въздушен транспорт. Компонентът на Транспортното командване на САЩ изпълнява полети в 91 мисии през първите два дни и средно 70 мисии на ден през август. Горивото е единственият лимитиращ фактор, тъй като Саудитска Арабия няма способности за рафиниране на реактивно гориво и то се доставя с кораби от Сингапур.

По време на операцията по-голямата част от задачите при стратегическото развързване са изпълнени от стратегическата военно-транспортна авиация. 250 самолета изпълняват 80% от всички превози. Те изпълняват 3500 рейса, като превозват над 150 хил. души и 80 хил. тона товари.

Разстоянието от САЩ до Саудитска Арабия е от 11 200 до 15 000 км. То се прелита за 20 – 25 часа с междинно кацане на Азорските острови, в Германия или Испания. В Саудитска Арабия самолетите кацат на всеки 10 минути, като дозареждането се извършва във въздуха.

Наред с личния състав и товарите, ***в района на Персийския залив са пребазирани и 1800 самолета.*** Те са базирани на 20 летища.

Екипажите от ВВС използват периода на формиране на силите за изучаване на пустинята, необорудваните авиобази и непознатите летища. Процедурите за ръководство на въздушното движение изискват практика и тренировки. ***Военновъз-***

---

⁴ **Joint Chiefs of Staff.** Joint Military Operations Historical Collection, 15 July 1997.

душни формирования от 14 държави се готвят и работят с Компонентното командване на ВВС на Съвместните сили за осигуряване на превъзходство във въздуха. Американските и коалиционните сили атакуват центровете на тежестта на Саддам, парализирайки способността на иракското ръководство за командване и управление, унищожавайки оръжията за масово поразяване на противника и правейки иракските сили неефективни.

Един от най-сериозните „съвместни“ проблеми, възникнали по време на операция „Пустинен щит“, е контролът над въздушната мощ. Командващият ВВС на Централното командване предлага цялата авиация да бъде под контрола на един командир, и иска това да бъде командващият Военновъздушния компонент на Съвместните сили. Като се отчита големият брой на американските и съюзническите летателни апарати, е ясно, че някакъв контрол е необходим. Въпреки че никой от компонентите не иска да предаде контрола над своите летателни апарати, с усилия са постигнати някои иновативни решения. Например Морската пехота не е искала нейните сили за нанасяне на удари по земни цели да бъдат разделяни, но постига споразумение преди изпълнението на плана на въздушната операция. Тя поддържа своите собствени сили и осигурява определен брой бойни полети на самолети в интерес на американското Централно командване.⁵

1.4. Развърщане на силите от американските Военноморски сили

ВМС на САЩ познават Залива и близките морета и играят главна роля в създаването на *морска блокада и прилагането на търговското ембарго*, наложено от Съвета за сигурност на ООН на 6 август. Тези санкции биха били неефективни без *операциите на ВМС на коалицията от 19 държави*. Повече от 7500 са привежданията за действия по търговски кораби, с проведени 964 инспекции на борда и това-

---

⁵ **Joint Chiefs of Staff.** Joint Military Operations Historical Collection, 15 July 1997.

рите. 51 кораба, превозващи повече от милион тона товари в нарушение на санкциите, са отклонени.

По време на престоя на иракчаните в Кувейт техните инженери изграждат сложни отбранителни системи по бреговата линия.

Американските и коалиционните ВМС бързо неутрализират иракския флот и установяват почти тотален контрол в северната част на Залива. Морските сили осигуряват защитен фланг за Сухопътните сили и съоръжения на Арабския полуостров.

По-голямата част от тежкото въоръжение е превозено по море. Участват над 225 транспортни кораба, които прехвърлят над 2,3 млн. тона военна техника и почти 200 хил. тона различни товари. Разстоянието по море е около 12 хил. мили, което се изминава от морските транспорти за време от 21 до 27 денонощия.

1.5. Развърщане на резервни сили на САЩ

На 8 ноември президентът Буш обявява мобилизация на 200 хил. души от резерва. Тези сили усилват всички видове въоръжени сили. За първи път е използван, и то успешно, Гражданският резервен въздушен флот с граждански транспортни самолети и екипажи.

2. Планиране на операция „Пустинна буря“

В рамките на операция „Пустинен щит“ до средата на септември 1990 г. в Саудитска Арабия се изнася и развърща по-голямата част от 18-и въздушнодесантен корпус (ВДК) – 82-ра въздушнодесантна дивизия (ВДД) и 3-ти бронекавалерийски полк, продължава стратегическото транспортиране и развърщане на 24-та пехотна дивизия (ПД) и 101-ва ВДД, активирана е Морската пехота (1-ва и 2-ра дивизия, 5-а бригада, 3-ти АК).⁶ В Залива се развърщат две флотилии на ВМС на САЩ, групирани около два самолетоносача – „Индипендънс“ и „Дуайт Айзенхауер“. Пристигат и първите авиокрила на ВВС на

---

⁶ **Department of Defense.** Conduct of the Persian Gulf War: Final Report. Washington D.C., April 1992, p. 82.

САЩ. Отбранителната групировка е създадена и развърната в готовност за отразяване на настъпление на иракските сили. Към нея се присъединяват и войски от Египет, Катар, Оман, Сирия и Мароко, както и елитни части на Великобритания и Франция. В Залива пристигат кораби на Великобритания, Франция, Италия, Канада и други участнички в коалицията.

В този период, по сведения на разузнаването и като се имат предвид действията на иракските сили в Кувейт за подобряване на фортификационното оборудване и инженерните заграждения на отбраната, сред военните специалисти започва все по-категорично да се очертава мнение, че Саддам Хюсеин няма намерение да настъпва срещу Саудитска Арабия. Ето защо генерал Шварцкопф предприема действия за първоначална подготовка на план за настъпателна операция срещу иракските сили в Кувейт.⁷

В периода на развърщането на коалиционната групировка Ирак продължава агресивното си поведение спрямо Кувейт, арабските страни и коалицията. В резултат на това и на редица нарушения на режима, на 29 ноември 1990 г. Съветът за сигурност на ООН приема Резолюция 678, с която се разрешава употреба на сила срещу Ирак след 15 януари 1991 г., ако дотогава иракските войски не се изтеглят от Кувейт. **Съветът за сигурност упълномощава САЩ да сформират международна коалиция.** Започва същинската подготовка за настъпление. **Формиралата се коалиция включва 34 държави.**

Окончателната **Концепция на операцията** включва провеждане на **съвместно многонационално въздушно, морско и сухопътно настъпление** от няколко направления, както следва:

- стратегическа въздушна настъпателна операция, фокусирана върху центровете на тежестта;
- впоследствие усилията на ВВС се пренасочват към Кувейтския театър на операцията (КТО) и се провежда сухопътна

---

⁷ Димитров, П. Операция „Пустинна буря“ – изводи и поуки. – Във: *Военен журнал*, бр. 4, 2013.

настъпателна операция за изолиране на КТО и прекъсване на линиите за снабдяване на Ирак;

- унищожаване на силите на Републиканската гвардия;
- освобождаване на Кувейт Сити със силите на арабските страни.

Концепцията предвижда *четири фази за провеждане на настъпателната операция*:

- първа фаза – стратегическа въздушна настъпателна операция (ВНО);
- втора фаза – завоюване на въздушно превъзходство на КТО;
- трета фаза – подготовка на бойното поле;
- четвърта фаза – сухопътна настъпателна операция.⁸

3. Действия на Военновъздушните сили

Настъпателната операция започва с многофазова въздушна настъпателна операция за осигуряване на условия за последваща сухопътна настъпателна операция. ВВС поразяват последователно стратегически обекти на режима, ПВО на Ирак, осигуряват въздушно превъзходство, подавят командването и управлението на Ирак, изолират театъра на операциите в Кувейт и нанасят поражение на Сухопътните войски на Ирак в направление на планираното настъпление.

Още в началото на планирането Централното командване определя главните центрове на тежестта на Ирак, основните от които са: централните за командване и управление и националното ръководство на Ирак; оръжията за масово унищожаване; силите на Републиканската гвардия.

В 1,30 ч. на 17 януари 1991 г. коалиционните ВМС изстрелват ракети „Томахоук“ срещу Багдад. Операция „Пустинна буря“ започва. Часове преди това от Луизиана са излетели стратегически бомбардировачи В-52, носещи крилати ракети. Изтребители атакуват цели в Багдад и Западен Ирак. Нанесени са удари върху радарни позиции и други обекти. За часове

---

⁸ **Department of Defense.** Conduct of the Persian Gulf War: Final Report. Washington D.C., April 1992, p. 121.

са поразени ключови центрове за командване и управление, позиции на средствата за противовъздушна отбрана и други центрове на тежестта.

Въздушните операции са разделени на три фази.

Първата фаза е стратегическа въздушна настъпателна операция срещу Ирак. Макар че въздушните операции продължават през цялата война, броят на мисиите намалява значително към Д13. До края на тази фаза успешните въздушни удари значително намаляват бойната ефективност на иракските войски чрез отслабване на техните способности за комуникации, командване и управление и унищожаване на стратегическата им ПВО.

Едновременно с ударите на ракетите „Томахоук“ и бомбардировачите В-52 по центрове за управление и стратегически обекти в Багдад, вертолети АН-64 „Апачи“ атакуват радарни постове в Южен Ирак, изстребители F-117A „Стелт“ – стратегически обекти в Багдад, самолети F-15E и GR-1 „Торнадо“ – системата за командване и управление и иракската ПВО. До сутринта на 17 януари ВВС на коалицията неутрализират центрове за командване и управление и средства за ПВО и за ЯХБЗ.⁹

Рано сутринта ударите се пренасочват към сухопътната групировка на Саддам Хюсеин на КТО. Ударите по сухопътната отбранителна групировка се систематизират за поразяване на командни пунктове, средства за ПВО и основни комуникационни възли и инфраструктурни обекти от отбраната на противника. Ударите устойчиво снижават бойните способности на войските и силите и възпрепятстват свободата на придвижване на иракските сили.

През **втората фаза** на въздушните операции усилията са насочени към създаване на превъзходство във въздуха на КТО. Подобно на първата фаза, тази цел остава валидна до края на всички въздушни операции. Значителни усилия са насочени срещу зенитно-ракетните системи и голямокалибрената зенитна артилерия на противника. С успеха на тези усилия

---

⁹ **Димитров, П.** Операция „Пустинна буря“ – изводи и поуки. – Във: *Военен журнал*, бр. 4, 2013.

летателните апарати на коалицията действат свободно в Кувейт и на Д10 Централното командване обявява установяване на въздушно превъзходство. Основна роля за изпълнението на тези задачи играят и самолетите за радиоелектронна война (РЕВ), които локализируют, подавят, заглушават или правят небоеспособни противниковите радиоелектронни средства. Осигуряват се безопасни въздушни коридори за собствената изстребително-бомбардировъчна авиация за нанасяне на удари по сухопътната групировка.

Въздушните удари срещу иракските сили в Кувейт продължават до края на войната. Причинени са големи загуби на противника в жива сила, техника и инфраструктура. Най-голямо отражение върху боеспособността на иракските сили обаче оказват безвъзвратното нарушаване на командването и управлението и прекъсването на логистичните линии за снабдяване.

Екипажите развиват и прилагат нови тактически маньоври както за борба с противниковите изстребителни, така и за използване на обикновени и високоточни боеприпаси срещу иракските бронирани средства. Голяма част от иракските танкове, бронетранспортъри, артилерийски установки и други бронирани средства на КТО са унищожени от въздуха. По време на операцията са извършени над 100 хил. самолетоизлитания и са хвърлени повече от 88 хил. тона бойни припаси.¹⁰

Третата фаза на въздушните операции е най-продължителна и най-интензивна и има за цел подготовка на бойното поле. До Д13 по-голямата част от въздушните удари са в изпълнение на тази цел.¹¹ Пътищата са направени непроходимы, унищожени са танкове и оборудване, нарушени са възможностите на командирите за комуникация с подчинените им войски. Доставките на храна и запаси са разстроени сериозно, бойният дух е сломен. Успехът на сухопътната офанзива, бързото приключване на войната и малкото понесени загуби в значителна степен са резултат от общите усилия на коалици-

---

¹⁰ **Department of Defense.** Conduct of the Persian Gulf War: Final Report. Washington D.C., April 1992.

¹¹ **Joint Chiefs of Staff.** Joint Military Operations Historical Collection, 15 July 1997.

онните ВВС. Като условие за започване на сухопътната офанзива Централното командване изисква най-малко 50% от всички противникови бронетанкови сили и тежка артилерия да бъдат унищожени. Изпълнени са повече от 112 хил. бойни и поддържащи полета и са изстреляни 288 ракети „Томахоук“ и 35 крилати ракети срещу силите и центровете на тежестта на Саддам.¹² Тези въздушни операции успешно изолират неговото командване и сериозно затрудняват силите му да провеждат настъпателни операции.

Авиацията изпълнява задачи по разузнаване на КТО, радиоелектронно подавяне на иракските сили и средства и поразяване на непланови цели. В хода на сухопътната настъпателна операция военновъздушният компонент поддържа настъплението.

Ударите се нанасят от военновъздушни бази в Саудитска Арабия, Катар, Бахрейн, Обединените арабски емирства, Турция, Великобритания, Испания, остров Диего Гарсия, както и от самолетноносачи и кораби на САЩ в Персийския залив и Червено море. **Коалицията формира военновъздушен компонент от около 2780 самолета и над 1000 вертолета** с различно предназначение, които включват самолетите:

– В-52 – нанасят удари от големи разстояния и големи височини с управляеми крилати ракети;

– F-111 – нанасят удари по земни цели на големи разстояния от средни височини. Снабдени са със система за далечно наблюдение в инфрачервения спектър (FLIR) и лазерна система за обозначаване на целите;

– F-117A – поразяват с високоточни оръжия най-защитените и труднодостъпни обекти в центъра на Багдад;

– F-15C – водят въздушни боеве с ВВС на Ирак и поразяват почти всички свалени иракски самолети;

– F-15E – многоцелевите изстребители бомбардировачи, снабдени с новата инфрачервена система за високоточно насочване и поразяване при ограничена видимост на малки височини (Low-Altitude Navigation and Targeting Infrared for

---

¹² **Joint Chiefs of Staff.** Joint Military Operations Historical Collection, 15 July 1997.

Night System – LANTIRN), изпълняват задачи за унищожаване на ракетни установки, бронирани цели, командни пунктове, пътни възли и др.;

- F-16 – другият основен изстребител в операцията, който също успешно експериментира система LANTIRN и се доказва като надежден самолет с висока ефективност;

- A-10 – води успешно борба с противникови танкове и други бронирани средства и изпълнява задачи за унищожаване на пускови установки „Скъд“, радары и зенитни установки. Единственият самолет, който поражява вертолети с бордовото оръдие;

- F-14, F/A-18, A7E, A6E и AV-8B – самолетите, с които участват ВМС и Морската пехота;

- F-16, F-15, F-14, F-5E, „Мираж“, „Торнадо“ – основните самолети, с които участват Великобритания, Франция, Германия, Холандия, Италия и арабските страни в коалицията;

- EF-111 – използвани за радиоелектронна борба, радиоелектронно разузнаване и подавяне на иракската ПВО;

- F-4G – използвани за радиоелектронна борба, поражаване на средства за ПВО и други радиоелектронни средства с ракети HARM;

- E-3 (Airborne Early Warning and Control System – AWACS) – за разузнаване, ранно предупреждение и управление от въздуха;

- E-8 JSTARS – въведен за експериментирание за разузнаване на движещи се земни цели.

По време на операцията в продължение на 43 дни са извършени 92 517 бойни полета, от които:

- силите на САЩ изпълняват 86,3% (ВВС – 57%, ВМС – 18,5%, и Морската пехота – 10,8%);

- ВВС на Саудитска Арабия извършват 5,4% от полетите;

- ВВС на Великобритания – 4,1%;

- ВВС на Франция – 1,5%;

- ВВС на Канада – 1%;

- ВВС на Кувейт, Бахрейн, Катар и Италия – 1,4%.¹³

---

¹³ Cordesman, A., R. Abraham. The Lessons of Modern War. Volume IV, The Gulf War. Westview Press, March 14, 1996.

За първи път в операцията масово са използвани боеприпаси за високоточно поразяване (около 10%) – авиационни бомби и ракети, които могат да бъдат управлявани по време на полета им до целта. Използват се авиационни бомби с лазерно насочване.

Особена важност в подготовката и хода на операцията добиват способностите за поразяване зад хоризонта (Beyond Visual Range – BVR). Те допринасят значително за успеха на коалицията във въздушните боеве.

По време на операция „Пустинна буря“ Ирак губи над 400 самолета – 33 свалени във въздушни боеве, 113 унищожени на открито на летища, 141 унищожени в укрития, 122 укрити в Иран.

Коалицията губи 38 самолета, като повечето са свалени от иракски ракети „земя – въздух“ през първите четири дни на ВНО.¹⁴

Един от сериозните проблеми пред коалицията са ракетите „Скъд“. Нанесени са 93 ракетни удара – срещу Саудитска Арабия, Израел и Бахрейн.¹⁵ Отчита се, че борбата с ракетите със силите на ВВС не е много успешна, и за неутрализирането им в полет са развърнати зенитно-ракетни комплекси „Пейтриът“.

В хода на въздушните операции се провеждат **най-големите и най-дълги придвижвания на бойни сили в историята**, непознати преди тази война. Премествайки се от първоначалната си дислокация близо до брега, 7-и корпус извършва маньовър на 150 мили, а 18-и ВДК е прехвърлен с въздушен транспорт на 260 мили за смяна на позицията. С използване на транспортни средства в денонощен режим 270 хил. души коалиционни войски са придвижени в период от три седмици.¹⁶ Самолети С-130, летейки денем и нощем, транспортират провизии, оборудване и гориво.

¹⁴ **Димитров, П.** Операция „Пустинна буря“ – изводи и поуки. – Във: *Военен журнал*, бр. 4, 2013.

¹⁵ **Correll, J.** The Air Force and the Gulf War. Air Force Association, December, 2009.

¹⁶ **Joint Chiefs of Staff.** Joint Military Operations Historical Collection, 15 July 1997.

През това време генерал Шварцкопф придвижва в западно направление двата американски армейски корпуса, развърщайки ги отвъд фланга и дълбоко зад противника. Преминатото разстояние и броят на участващите военнослужещи правят това придвижване забележително. Маньовърът малко преди началото на сухопътната операция обединява скорост, мобилност и оперативен обсег за увеличаване на превъзходството и количеството на силите.

Психологическите операции (PSYOPS), електронната война и активните смущения допринасят значително за дестабилизирането на иракските сили. Въвеждането в заблуждение също играе важна роля в сухопътните операции, осигурявайки на американските сили необходимата за победата изненада. По време на войната генерал Шварцкопф успява да заблуди иракските сили за своите намерения и дислокация и за идентификацията на своите формирования и назначените им сектори.

След първите 38 дни четвъртата фаза – сухопътната настъпателна операция, може да започне.

4. Сухопътната операция

За осъществяване на замисъла на операцията се изпълняват огромни подготвителни дейности още в районите за съсредоточаване. Изнасянето към изходните райони за настъпление започва под прикритието на авиацията в хода на въздушната настъпателна операция, което възпрепятства средствата за разузнаване на противника да разкрият реалния замисъл за провеждане на сухопътната настъпателна операция. Изнасянето продължава три седмици.¹⁷ Към 15 февруари 1991 г. основната част от настъпателната групировка е зела изходните райони за настъпление.

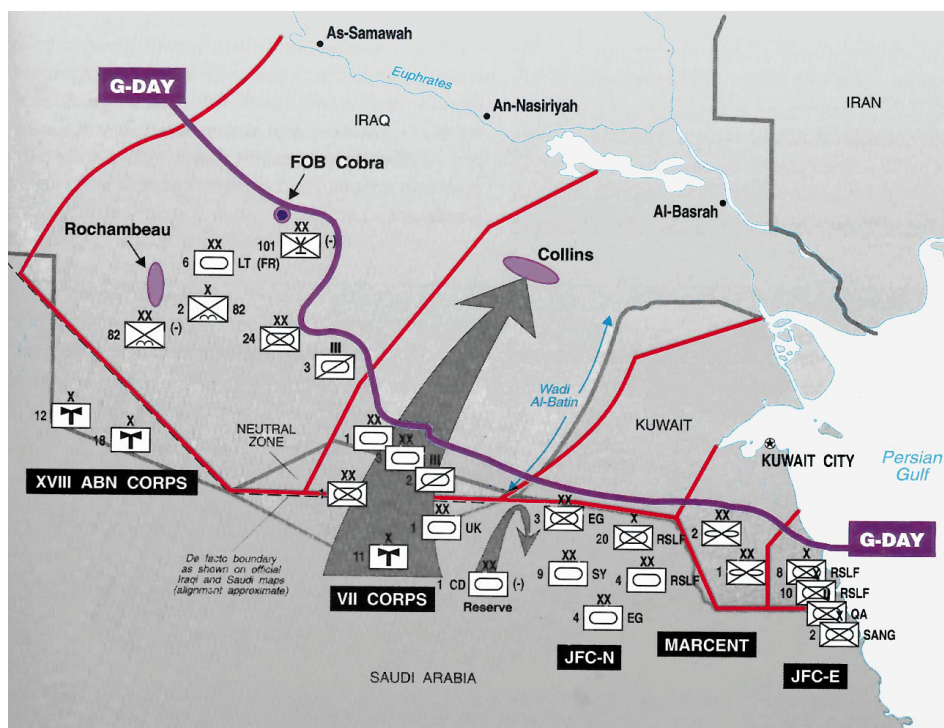
Настъпателната групировка включва 3-та полева армия (в състав: 18-и ВДК, 7-и АК и оперативен резерв), Съвместно командване „Север“, Съвместно командване „Изток“, 1-ва експе-

---

¹⁷ Schubert, F., Th. Kraus. The Whirlwind War, The United States Army in Operations Desert Shield and Desert Storm. Center of Military History, US Army, Washington D.C., 1995.

диционна сила Морска пехота, 9-а въздушна армия и 7-и американски флот.¹⁸

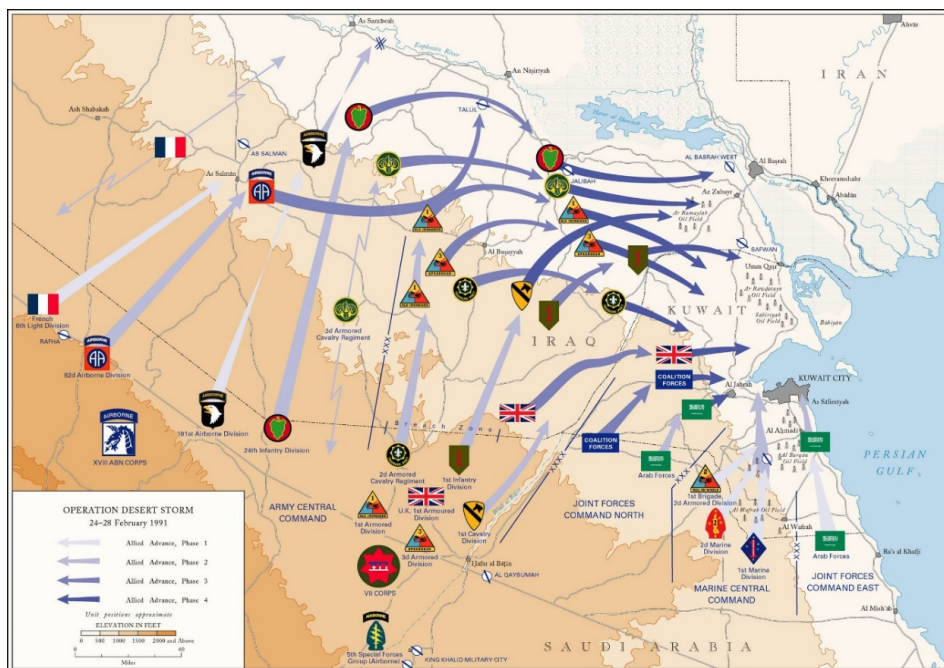
Сухопътните действия започват на 24 февруари (фиг. 1), след 6 месеца на подготовка, морска блокада и бомбардировки от въздуха.

Фиг. 1. Обстановка към 24 февруари 1991 г.

Целите са унищожаване на силите на Републиканската гвардия в Кувейт, изтласкване на иракските сили от Кувейт и подпомагане на възстановяването на правителството на Кувейт (фиг. 2).

¹⁸ Cordesman, A., R. Abraham. The Lessons of Modern War. Volume IV, The Gulf War. Westview Press, March 14, 1996.

Фиг. 2. Схема на бойните действия по време на операция „Пустинна буря“

Сухопътната операция продължава до 27 февруари.

Когато президентът Буш заповядва прекратяване на огъня на 28 февруари, американските и коалиционните сухопътни сили са постигнали голяма победа в пустинята. След четири дни иракската армия, включително елитната Републиканска гвардия, е разгромена и неспособна да провежда организирана съпротива. Огромен брой иракски войници се предават, а по-голямата част от останалите отстъпват. **След 43 дни въздушни операции, в които участват 2780 самолета на коалицията, коалиционните сили разгромяват четвъртата по големина редовна армия в света за 100 часа.** Всички противникови сили са унищожени или принудени да отстъпят. Коалиционните сили пленяват или унищожават 3847 танка, 1450 бойни машини на пехотата и почти 3000 артилерийски единици. Около 86 хил. са военнопленниците. Ирак е изтласкан насилствено от Кувейт и столицата Кувейт Сити отново е свободна.

5. Изводи от операция „Пустинна буря“

1) Важен принос към военната теория е построението на операцията. Отделните ѝ фази са решени така, че да осигурят най-голяма скритост на замисъла. Авиационните удари, оперативната маскировка и заблуждаващите демонстративни действия постигат скритост и оперативна изненада.

2) Приложена е успешно доктрината за въздушно-земното сражение, която се основава на развитие и прилагане на способностите на войските и силите чрез комбиниране на огневите и маневрените възможности на СВ и ВВС с цел нанасяне на решително поражение на вторите ешелони и резервите на противника, като по този начин той бъде лишен от възможността да осъществи замисъла си.

3) Един от основните проблеми по време на подготовката и провеждането на операцията е постигането на съвместност в действията между видовете въоръжени сили на САЩ. Четирите вида въоръжени сили имат сравнително висока самостоятелност в строителството, развитието и подготовката, установяват различни подходи при подготовката и провеждането на операции, което води до съществени доктринални различия и разбирания за съвместността в действията. Сухопътните командири са недоволни, че планирането и осъществяването на авиационното поразяване за изолиране на района на бойните действия (Battlefield Air Interdiction) не стават по техни заявки, а централизирано, и освен това не смятат за целесъобразно бойните вертолетни да бъдат включени в централизираното планиране на въздушните удари.¹⁹ Липсата на единни разбирания и най-вече на централизиран орган за решаване на тези въпроси води до напрежение по време на операцията.

4) Голяма слабост е оценката на ефективността на поразяването в хода на операцията. В резултат на това очакваното поразяване на обектите на противника не съответства на реалното както на тактическа, така и на оперативна и стратегическа дълбочина.

---

¹⁹ Димитров, П. Операция „Пустинна буря“ – изводи и поуки. – Във: *Военен журнал*, бр. 4, 2013.

5) Друг проблем, който възниква в хода на настъпателната операция, е поразяването на собствените войски, или т.нар. братоубийство. Има 44 смъртни случая от огън на собствените войски.²⁰ Случват се нощем и в условия на ограничена видимост. Това налага извода за необходимостта от система за опознаване на собствените войски.

6) При настъпателните действия се проявяват и много положителни страни на воденето на боевете. *Технологичното превъзходство* на американските сили им позволява да осъществяват комуникация, да наблюдават бойното поле и да коригират огъня на своите системи за поразяване денем и нощем, във всякакви условия на обстановката и при всякакви атмосферни условия, което им дава най-голямото предимство пред иракските войски. Следва да се подчертаят *способностите за високоточно поразяване*. Макар още в експериментална фаза, се проявяват чертите на високоточните оръжия – авиационни боеприпаси с лазерно и радионасочване, ракети TLAM, ATACMS, HARM, артилерийски боеприпаси, системи за разузнаване и насочване и много други.

7) Решаваща роля за победата имат *способностите за стратегически транспорт и логистично осигуряване* на операцията. Стратегическите превози на войски и сили на коалицията от САЩ и Европа са непознати дотогава по размах, мащаб, количества материални средства, въоръжение, техника и личен състав.

8) **По прилагане на принципите за съвместно използване**

Командните връзки по време на операция „Пустинна буря“ още веднъж показват важността на ***единството на командването***. Ясните линии на правомощия, дадени на военните командири от закона „Голдуотър – Никълс“, допринасят за успеха на тази мащабна многонационална операция.

Операция „Пустинна буря“ опровергава експертите, които вярват, че с края на Студената война вече не е необходимо да се поддържат крупни въоръжени сили, способни да водят го-

---

²⁰ Пак там.

леми операции на значителни *оперативни дистанции*. За конфликтен район на хиляди километри от САЩ и Европа стратегическата *скорост* е от съществено значение. Американските доктрини и процедури, използващи мощен стратегически въздушен транспорт и предварително разполагане на военно оборудване, доказаха стойността си през първите седмици на конфликта. След стабилизирането на ситуацията става възможно вниманието да се насочи към постигане на основните *цели* на коалицията. Тези цели са ясно формулирани, а количеството на силите е определено, за да осигури тяхното постигане. Както на стратегическо, така и на тактическо ниво се прилага принципът за икономия на силите.

Бойната мощ по време на операцията е усилена от хитро прилагане на *заблуда*. *Координираните въздушни, морски и сухопътни атаки* не позволяват прегрупиране на иракските сили дори когато истинският характер на настъплението на коалицията е очевиден.

Командирите и планиращите офицери определят *центровете на тежестта* на Ирак и ги атакуват *масирано* чрез координиране на действията на наличните Военновъздушни, Сухопътни и Военноморски сили. От самото начало е търсено постигане на въздушно превъзходство и е осигурено по-нататъшното му поддържане. Докато *стратегическата скорост* осигурява бързо сили от големи дистанции, *тактическата скорост* осигурява унищожаване на противниковите сили. Унищожаването на иракските сили не означава просто обикновено убиване, тъй като ефективните *психологически операции* изваждат от строя иракските формирования, с което се намаляват загубите и на двете страни. Други несмъртоносни средства, като електронната война и електронните смущения, увеличават бойната мощ.

Изненадата също допринася за намаляване на бойните загуби. Превъзходството на коалицията във въздуха силно ограничава възможностите на иракското разузнаване. *Тактическото маневриране* на коалиционните сили допълва бойната мощ, като осигурява обединяване на действията на съвместните сили за постигане на военна победа от коалицията.

В заключение може да кажем, че конфликтът в Ирак през

1991 г. е най-големият междудържавен военен конфликт след Втората световна война. Преди началото на конфликта е извършено огромно по мащабите си развърщане на силите на коалицията, в голямата им част – на стратегически дистанции. По време на конфликта се поставя началото на използването на високоточни оръжия и боеприпаси.

Въпроси и задачи:

1. Каква е причината за военния конфликт?
2. Каква групировка създават коалиционните сили в района на Персийския залив?
3. Кога започва операция „Пустинна буря“?
4. Колко дни продължават въздушните операции на коалиционните ВВС?
5. Колко летателни апарата включва военновъздушният компонент на коалицията?
6. Как военноморският компонент на коалицията участва в операцията?
7. Колко дни продължава сухопътната операция на коалицията?
8. Какъв вид боеприпаси се използват за първи път в този въоръжен конфликт?

Дискусия

1. Кои фази в развитието на международния конфликт наблюдаваме при въоръжения конфликт в Ирак през 1991 г.? Опишете ги.
2. Може ли да се определи водещ вид въоръжени сили в операция „Пустинна буря“? Аргументирайте се.

Използвана литература и допълнителни източници

1. **Димитров, П.** Операция „Пустинна буря“ – изводи и поуки. – Във: *Военен журнал*, бр. 4, 2013.
2. **Cordesman, A., R. Abraham.** The Lessons of Modern War. Volume IV, The Gulf War. Westview Press, March 14, 1996.
3. **Correll, J.** The Air Force and the Gulf War, Air Force Association, December, 2009.
4. **Department of Defense.** Conduct of the Persian Gulf

War: Final Report, Washington D.C., April 1992.

5. **Joint Chiefs of Staff.** Joint Military Operations Historical Collection, 15 July 1997.

6. **Schubert, F., Th. Kraus.** The Whirlwind War, The United States Army in Operations Desert Shield and Desert Storm. Center of Military History, US Army, Washington D.C., 1995.

Тема № 3

ВОЕННИЯТ КОНФЛИКТ В СЪЮЗНА РЕПУБЛИКА ЮГОСЛАВИЯ (1999 г.)

Конфликтът в Косово е уникален в историята на НАТО. За първи път Алиансът провежда настъпателна военна операция за принуждаване на друга страна да приеме неговите условия. В продължение на 78 дни НАТО участва в конфликт в изключително сложни политически и военни условия, в основата си – за налагане на Югославия да спре насилието срещу косовските албанци, изтегляне на югославските сили от Косово, приемане на международно военно присъствие в провинцията и осигуряване на безусловно завръщане на всички бежанци.¹

Карта 1. Югоизточна Европа

¹ Nardulli, B., W. Perry, B. Pernie, J. Gordon, J. McGinn. Disjointed War, Military Operations in Kosovo, 1999, RAND Arroyo Center, 2002.

Една от основните причини за започване на операцията е необходимостта от спиране и непозволяване на по-нататъшно етническо прочистване в Косово.

1. Планиране

Първоначалното планиране започва през лятото на 1998 г. и предвижда провеждане на два различни типа въздушни операции.² Първият тип е въздушна операция в пет фази, която включва развърщане на военновъздушни сили и средства на европейския театър на войната, завоюване на превъзходство във въздуха над Косово и през различните фази унищожаване на способностите на основните елементи на югославските военни сили.

Замисълът на втория тип въздушна операция предвижда провеждане на незабавен ограничен въздушен отговор на сериозните, но ограничени инциденти в Косово с цел предотвратяване на по-нататъшно влошаване на обстановката. Ограниченият въздушен отговор при възможност трябва да се интегрира във фаза 1 на въздушната операция.

Още през май 1998 г. планиращите щабове на всички нива започват работа по определяне на класовете, типовете и специфичните характеристики на целите, които трябва да бъдат атакувани за постигане на целите на двата типа операции.

С развитието на обстановката в Косово Северноатлантическият съвет (НАС) издава заповед за активиране и на двата типа операции едновременно с продължаване на дипломатическите усилия за разрешаване на кризата.

Карта 2. Република Сърбия

² Department of Defense. Kosovo/Operation Allied Force After-Action Report, Report to Congress, 31 January 2000.

След като преговорите между косовските албанци и сърбите се провалят, главнокомандващият на Съюзните въоръжени сили в Европа разпорежда разработването на нов план. В него се предвижда нанасяне на двудневни въздушни удари по обекти в Съюзна република Югославия (СРЮ) с цел да се убеди Милошевич да изтегли войските си и да прекрати военните действия. В продължение на плана се разработват два варианта на отговор на югославските действия, които може да последват въздушните удари. Първият – отговор на репресии на югославските сили срещу косовските албанци, и вторият – отговор на югославски атаки срещу сили на НАТО или страни членки.

В навечерието на въздушните удари става известен т.нар. план „Подкова“ за действие на югославската армия при война с НАТО. Планът трябва да осигури условия за подялба на Косово, като сърбите овладеят западната, централната и северната част и ги изчистят от албанци.³ Залага се на масово етническо прочистване на албанците, изтласкването им в Албания и Македония и дестабилизиране на двете съседки на Югославия, което би изместило центъра на конфликта и би попречило на НАТО да напада оттам. Масите с бежанци трябва да се използват като жив щит срещу бомбите на НАТО, както и при евентуална сухопътна операция.

Подготовката на Югославия за войната включва и обмяна на опит с Ирак – югославски генерали са командирани при Саддам да разберат как се воюва срещу САЩ.⁴

Друг елемент на подготовката на югоармията е скриване на всичко, което може да бъде скрито. В месеците и дните преди началото на войната техниката и войсковите формирования са скрити във всякакви естествени и изкуствени укрития. Замисълът е да се ограничат загубите от въздушните удари, както и да се увеличи рискът за НАТО да поразии цивилни граждани, което да дискредитира действията на пакта.

---

³ **Попова**, Л. Войната за Косово така и не завърши. – В: *Сега*, 23 март 2000 г.

⁴ Пак там.

2. Развърщане на силите

След края на Студената война САЩ намаляват драстично своите задгранични бази за разполагане на военни сили. Присъствието на американските ВВС в Европа е намалено от 25 бази с 850 самолета през 1990 г. до само шест бази (Авиано в Италия, Инджирлик в Турция, Лейкхънхийт и Милдънхол във Великобритания и Рамщайн и Спангдалем в Германия) и 174 самолета през 1999 г.⁵

САЩ нямат детайлни предварителни планове, които да бъдат използвани за определяне къде и как да бъдат развърнати бойните самолети за операция „Съюзна сила“, поради това, че тя е комбинация от мирновременна и бойна операция. Плановите за базиране на самолетите се разработват в хода на конфликта.

Неразвитата транспортна инфраструктура във и около Албания – летища, пристанища, пътища и железопътни линии, ограничава вариантите и увеличава времето за развърщане.⁶

Поради това, че конфликтът около Косово се развива бързо, операция „Съюзна сила“ изисква не само бързо разработване на плановите, но и решенията за базиране на авиацията постоянно да се преразглеждат. Планът за провеждане на въздушната кампания е променян 70 пъти и всеки път се налага коригиране на решенията за базирането.⁷

САЩ имат общи споразумения с повечето от държавите, участващи в операцията, регламентиращи правния статус и защитата на американските граждани. Нямат обаче специални споразумения, отнасящи се до това коя страна домакин какъв достъп би осигурила до летища и колко биха стрували логистичните услуги.

⁵ **United States General Accounting Office.** KOSOVO AIR OPERATIONS, Combat Aircraft Basing Plans Are Needed in Advance of Future Conflicts, Report to the Chairmen, Committee on Armed Services, House of Representatives, May 2001.

⁶ **Lamb, M.** Operation Allied Force, Golden Nuggets for Future Campaigns. Air War College Air University, Maxwell Air Force Base, Alabama, August 2002.

⁷ **United States General Accounting Office.** KOSOVO AIR OPERATIONS, Combat Aircraft Basing Plans Are Needed in Advance of Future Conflicts, Report to the Chairmen, Committee on Armed Services, House of Representatives, May 2001.

Нито една организация не поддържа база данни на летища за развърщане на бойна авиация, които видовете въоръжени сили могат да използват. Това налага извършване на множество рекогносцировки. След започване на операцията, от 8 април до 24 май 1999 г., американските ВВС формират екипи, които провеждат рекогносцировка на 27 летища.⁸

При подготовката на операция „Съюзна сила“ американските ВВС увеличават броя на самолетите си на европейския театър до 207 в 10 бази в 5 европейски страни⁹ (схема 1).

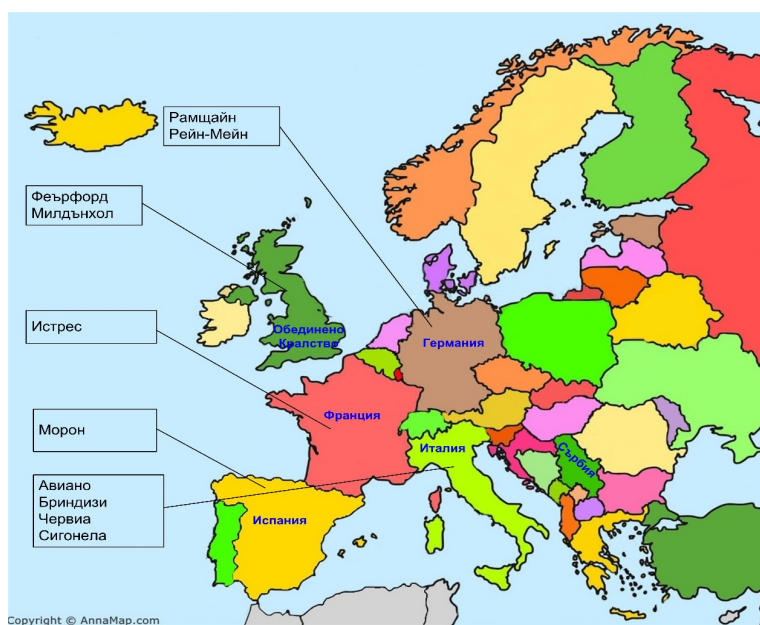

Схема 1. Базирание на американските самолети в началото на операция „Съюзна сила“

До 24 март 1999 г. 214 американски и 130 съюзнически летателни апарата са развърнати на летища в Европа в готовност за провеждане на бойни операции срещу СРЮ. Самолети В-2, действащи от територията на САЩ, усилват тази групировка.

⁸ Пак там.

⁹ Пак там.

До юни 1999 г. общият брой на американските летателни апарати в Европа нараства на 731. През същия период летателните апарати на останалите съюзници са увеличени повече от два пъти до над 300.¹⁰ Освен това европейските съюзници осигуряват на практика всички летищни съоръжения, координацията на въздушния трафик и необходимите поддържащи елементи, за да изпълнява задачите си тази армада от повече от 1000 летателни апарата.

В края на операцията от тези над 700 американски летателни апарата повече от 500 самолета са развърнати в 22 бази в 8 страни¹¹ (схема 2).

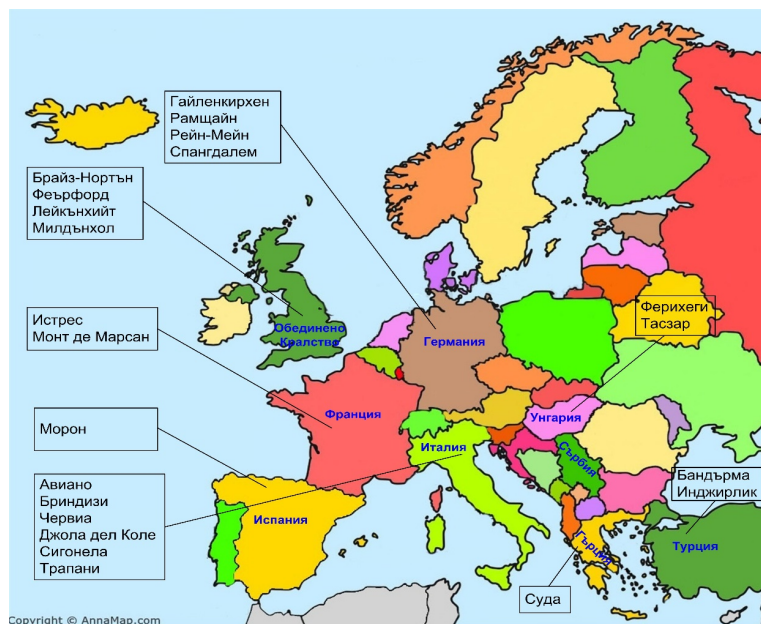

Схема 2. Базиране на американските самолети в края на операция „Съюзна сила“

¹⁰ Department of Defense. Kosovo/Operation Allied Force After-Action Report, Report to Congress, 31 January 2000.

¹¹ United States General Accounting Office. KOSOVO AIR OPERATIONS, Combat Aircraft Basing Plans Are Needed in Advance of Future Conflicts, Report to the Chairmen, Committee on Armed Services, House of Representatives, May 2001.

70% от американските самолети, базирани на сушата, са от състава на ВВС, а 30% – на ВМС и Морската пехота. Това количество изключва всички вертолети, включително „Апачи“ на Сухопътните войски, развърнати в Албания.¹²

В началото на операцията *югославските Сухопътни войски наброяват 90 хил. души* и около 16 хил. души полиция и Сили за сигурност. Югославската армия има до *200 бойни самолета* и *около 150 зенитно-ракетни комплекса* (ЗРК) с ограничени възможности.¹³

3. Командване и управление

Окончателната структура на системата за командване и управление се създава през януари 1999 г. в резултат на процес на свързване на органите и структурите за командване и управление на САЩ и НАТО (схема 3).

Общ командващ е генерал Уесли Кларк, който е върховен командващ на Съюзните сили в Европа и главнокомандващ на Европейското командване на САЩ.

Съвместни оперативни сили Noble Anvil, командвани от адмирал Елис, който е командващ и на Съюзните сили в Южна Европа, са междинно ниво между американския главнокомандващ в Европа, от една страна, и командващите 6-и флот и Съюзните ВВС в Южна Европа, от друга. Генерал-лейтенант Шорт – командващ Съюзните ВВС в Южна Европа, който е и командващ Военновъздушния компонент на многонационалните сили, става също и командващ Военновъздушния компонент на американските съвместни сили. По същия начин вицеадмирал Мърфи, командващ 6-и флот, е и командващ Ударните сили на НАТО в Южна Европа, както и командващ Военноморския компонент на американските съвместни сили.

---

¹² Пак там.

¹³ Печуров, С. Война в Югославии 1991 – 1995, 1998 – 1999 г.г. – межэтническая война в Югославии и агрессия НАТО против Союзной Республики Югославия. – В: *Локальные конфликты и войны*, 11.03.2014.

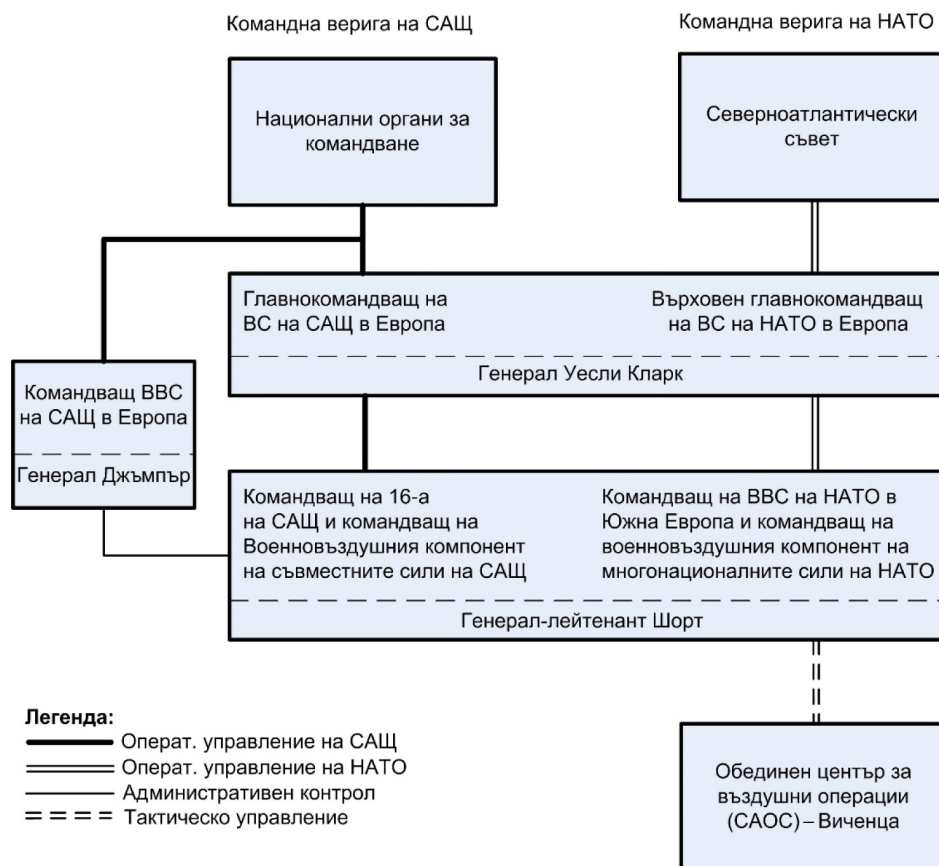

Схема 3. Система за командване и управление на съюзните въоръжени сили

Управлението на силите и средствата от американските ВВС се осъществява по три начина. Командващият американските ВВС в Европа генерал Джон Джъмпър осъществява оперативното управление на самолетите В-1, В-2, В-52, F-117, Е-3С, КС-135 и разузнавателните самолети, делегирайки тактичeskото им управление на генерал-лейтенант Шорт. Генерал Шорт упражнява оперативното управление на 31-во Военновъздушно експедиционно крило (с щаб в Авиано), 16-о Военновъздушно експедиционно крило (с щаб в Авиано) и 100-но Военновъздушно експедиционно крило (с щаб в Милдънхол). Съвместните оперативни сили за специални операции управляват

американските и съюзните летателни средства, определени за бойно търсене и спасяване.

Страни членки на НАТО предават свои войски под оперативно и тактическо управление на адмирал Елис като оперативен командващ на НАТО. **С войски в операцията участват 19 страни членки.** Задачите се поставят с бойни заповеди (Air Tasking Order – АТО), изготвяни в Обединения център за въздушни операции (Combined Air Operations Center – САОС), развърнат в 5-а Съюзна тактическа авиосила във Виченца, Италия. 16-а въздушна армия изготвя АТО само за американските самолети „Стелт“.

САОС – Виченца е основен център за ръководство на въздушните операции. За операция „Съюзна сила“ съставът му е увеличен от 400 души (способни да планират и ръководят от 100 до 300 бойни полета на ден) на повече от 1300 души.¹⁴ Броят на разполагаемите самолети е достатъчно голям спрямо броя на утвърдените цели, което позволява САОС своевременно да планира използването на силите. Въпреки това процесът на утвърждаване на целите завършва с назначаването им често в същия ден, в който те трябва да бъдат атакувани, и по този начин се съкращава времето за планиране на мисиите от екипажите. Въздушните елементи на системата за управление, като Въздушния център за командване и управление на бойното поле, системата за предупреждение и управление от въздуха (AWACS) и Съвместната радарна система за наблюдение и определяне на целите (JSTARS) осигуряват информация, която позволява ударните самолети да преминават от действия по предварително планирани цели към действия по критични спрямо времето цели. Целият процес потвърждава схващането, че централизираното управление и децентрализираното изпълнение са изключително важни за ефективността на действията на силите от ВВС.

За първи път като основен инструмент за упражняване на командване и управление командирите използват видео-

---

¹⁴ **Department of Defense.** Kosovo/Operation Allied Force After-Action Report, Report to Congress, 31 January 2000.

телеконферендна връзка (VTC). На ежедневните VTC на командирите се извършва преглед на хода на операциите, координират се предстоящите операции и се обявяват намеренията. Тези VTC обхващат командната верига от командващия Съюзните войски в Европа до командващия Съвместните оперативни сили и компонентните командващи, тоест обхващат стратегическото, оперативното и тактическото ниво на командване и така силно компресират нормалния процес на командване и управление. В резултат на това стратегическите и оперативните командири могат директно да влияят на тактическите операции.

4. Използване на силите

В началото на въздушната операция НАТО определя **стратегическите цели в Косово**. Те са: демонстриране на сериозността на НАТО да се противопостави на агресията на Белград на Балканите; недопускане на продължаването и ескалирането на атаките над незащитни граждани и създаване на условия за спиране на етническото прочистване; намаляване на способностите на Сърбия за воюване срещу Косово в бъдеще или да разпространи войната към съседите. Тези цели се постигат чрез атакуване на стратегически цели в Съюзна република Югославия и развърнатите в Косово сили.

Освен спиране на насилието целта на операцията е и прекратяване на хуманитарната катастрофа в Косово.¹⁵

Освен развърнатите самолети НАТО разполага и с военноморски средства, разположени на дистанции от Югославия, позволяващи обстрелването ѝ с крилати ракети, включващи четири американски кораба и две американски и една английска ударни подводници.¹⁶

Операцията започва през нощта на 24 март с удари на крилати ракети основно срещу югославската противовъздушна отбрана. Ракетите са изстрелвани от корабите и

¹⁵ NATO Press Statement (1999)041, Statement by Secretary General Dr. Javier Solana, March 24, 1999.

¹⁶ Nardulli, B., W. Perry, B. Pernie, J. Gordon, J. McGinn. Disjointed War, Military Operations in Kosovo, 1999. RAND Arroyo Center, 2002.

подводниците от Адриатическо море. Следващата вълна от ракети включва конвенционални крилати ракети, изстрелвани от бомбардировачи В-52, летящи извън въздушното пространство на Югославия и насочени срещу югославски центрове за командване и управление, позиции на противовъздушната отбрана и летища. В плана на първоначалните удари са включени 51 цели. Тази начална операция обединява ограничения въздушен отговор (с крилати ракети) и фаза 1 на въздушната операция на НАТО (използване на пилотируеми самолети за удари срещу югославската ПВО).¹⁷

През първата нощ излитат повечето от югославските МиГ-29 и се опитват да атакуват самолетите на НАТО. Американски изстребители F-15 свалят два МиГ-29, а холандски F-16 – още един. Няма собствени загуби. През втората нощ два МиГ-29 опитват да прехванат американски танкер КС-135, но са свалени от американски изстребители F-15.

В следващите операции югославски самолети понякога се опитват да атакуват самолети на НАТО, но никога не успяват да постигат значително противодействие. През първата нощ югославската ПВО не включва своите радары и не се опитва да обстрелва самолетите на НАТО. ***Впоследствие обаче югославските сили започват да включват периодично радарите и се опитват да въздействат по съюзните самолети***, без да осигуряват удобни цели за противорадиолокационните ракети на съюзниците. Този подход прави използването на югославските средства за ПВО нискоэффективно.

Генерал Кларк определя три военни „измерителя“ за успех, които ръководят провеждането на въздушната операция. Първият е минимизиране на загубите на собствени самолети. Вторият – въздействие върху сръбската армия и полиция в Косово. Третият – минимизиране на косвените поражения.¹⁸

На 9 април генерал Кларк иска да бъдат развърнати допълнително още 82 американски самолета, а на 13 април – още 300, с което общият брой на необходимите самолети става

---

¹⁷ Clark, W. *Waging Modern War*. New York, Public Affairs, 2001.

¹⁸ Nardulli, B., W. Perry, B. Pernie, J. Gordon, J. McGinn. *Disjointed War, Military Operations in Kosovo*, 1999. RAND Arroyo Center, 2002.

около 800. Адмирал Елис и генерал Шорт са против развърщането на толкова сили поради липса на възможности за подходящо базиране и на достатъчно утвърдени цели. Въпреки това планът на генерал Кларк е приет.

На Срещата на върха на НАТО във Вашингтон на 23 април 1999 г. е взето **решение за увеличаване на интензивността на въздушната операция**, като се разшири обхватът на обектите за поразяване, включително военно-промишлена инфраструктура, пропагандни медии и други стратегически обекти, и е обявено, че ще бъдат развърнати допълнително количество самолети.

По време на кампанията НАТО разработва механизъм за делегиране на военните командири на правомощия за утвърждаване на целите. За определени категории цели, например обекти в центъра на Белград, в Черна гора или цели, при които са вероятни високи косвени поражения, НАТО оставя одобрението за политически органи на по-високо ниво. Този механизъм се използва за гарантиране, че страните членки са напълно информирани за особено чувствителни военни операции, и по този начин да поддържат единството на Алианса.

Планът за допълнително развърщане на сили се изпълнява поэтапно, но самолетите не са развърнати напълно, когато операцията завършва. Към края НАТО може да провежда около 1000 бойни полета на ден, но реално провежда много по-малко поради липсата на подходящи цели и неподходящите метеорологични условия.

От 1 май коалиционните ВВС изпълняват по около 200 бойни полета на ден.¹⁹ Целите – нефтени рафинерии, линии на комуникации, енергийната система и комуникации с двойно предназначение, са утвърждавани по-бързо и са атакувани системно.

Американските самолети извършват около две трети от всички полети, като поемат голяма част от усилията за изпълнение на ключовите задачи по разузнаване, подавяне на проти-

---

¹⁹ Stenbit, J., L. Wells, D. Alberts. Lessons From Kosovo: The KFOR Experience, DoD Command and Control Research Program. Washington, D.C., July 2002.

вовъздушната отбрана и нанасяне на удари с високоточни боеприпаси. Американските ВВС изпълняват повечето от полетите в югославското въздушно пространство, действайки от бази в Германия, Италия, Великобритания и Турция. Самолетите на американските ВМС действат от кораба „Теодор Рузвелт“ в Адриатическо море и от Авиано (самолети EA-6B), а тези на Морската пехота – от Тасзар, Унгария (F/A-18D). Самолетите B-2 изпълняват мисии от собствената авиобаза Уайтман, Мисури.

НАТО атакува основно сили, които извършват етническо прочистване, а не като цяло да наказва сърбите.

Независимо от незавършеното планиране и подготовка, силно рестриктивните правила за използване на сила и лошото време, НАТО бързо натрупва впечатляваща въздушна мощ. ***Силите на Алианса завоеват превъзходство във въздуха на средни и големи височини*** и избягват ПВО на малки височини. ***ВВС на съюзниците губят само два самолета от противников огън, като и двамата пилоти са спасени.*** НАТО изразходва над 20 хил. боеприпаса и причинява относително малки косвени поражения, въпреки някои изключения.²⁰ ***Самолетите B-2 правят впечатляващ дебют.***

Статични цели за съюзните ВВС са центрове за командване и управление, комуникационни и разузнавателни възли, инфраструктура на югославската армия, линии на комуникации, складове за ГСМ, обекти на военната индустрия и електроцентрали. НАТО разрушава всичките три моста над р. Дунав в Нови Сад, блокирайки речния трафик. Унищожава железопътните линии, водещи към Косово, и нанася повреда на пътища в пет основни коридора. Унищожени са 40% от капацитета за ремонт на бронирани средства, половината от капацитета за производство на експлозиви и 65% от този за производство на боеприпаси, 20% от капацитета за ремонт на самолети.

Нанасянето на удари по движещи се и мобилни цели в Сърбия е сложен процес и може да бъде разделен на три взаимносвързани компонента. Първо – процесът на поставяне на

---

²⁰ Nardulli, B., W. Perry, B. Pernie, J. Gordon, J. McGinn. Disjointed War, Military Operations in Kosovo, 1999. RAND Arroyo Center, 2002.

задачите, второ – откриването и определянето на местоположението на целите, и трето – тактическото ниво на командване и управление за категорично идентифициране на целите като неприятелски и извършване на атака. Поставянето на задачите на авиацията за атакуване на мобилни цели изисква голяма гъвкавост. Тази гъвкавост не е присъща на стандартния процес на планиране на действията по стационарни цели, който започва 72 часа преди деня за изпълнение на АТО. При силите и средствата, привлечени за нанасяне на удари по мобилни цели, се прилага динамично поставяне на задачите от предварително определени ударни мисии, програмирани в АТО. Тези ударни мисии може да имат назначени вторични цели, ако мобилната цел не е налична. Някои мисии по време на операцията нямат вторични цели и ако няма налични цели за нанасяне на удари, самолетите се завръщат в базата с въоръжението. По този начин процесът на поставяне на задачите по време на операция „Съюзна сила“ не е ограничаващ фактор за способностите на командването на Военновъздушния компонент за унищожаване на мобилни цели.

Откриването и определянето на местоположението на мобилни цели обаче са сериозно предизвикателство. Обстановката в Косово включва неблагоприятни метеорологични условия, гъста растителност, разнообразен терен и много сгради, в които са скрити бронирани машини, танкове и артилерия.

Командването на Военновъздушния компонент става много изобретателно и полага неимоверни усилия за атакуване на полевите сили в Косово. Прилага се комбинация от предни авионасочвачи (ПАН), летящи на борда на А-10, F-14 и F-16, безпилотни летателни апарати (БЛА) и разнообразие от други способности за наблюдение, която е насочена към откриване и съпровождане на мобилни военни цели, определени за атакуване.

При непосредствената авиационна поддръжка (НАП) се използват ПАН както на борда, така и на земята за осигуряване на атакуващите изстребители на ситуационна осведоменост за местоположението на техните цели и за местоположението на приятелските сили.

Откриването на полевите сили е една от задачите, но определянето на географските координати на местоположението им е

много по-трудно. Основната възможност за въздушните ПАН да откриват и насочват по противникови полеви сили, е, когато противникът се разкрие, докато ПАН са в района. Тези възможности обаче са малко поради ситуационната осведоменост на сръбската армия за въздушните операции на НАТО и асиметричното съотношение между авиационните и наземните сили.²¹

Правилата за използване на сила при атаките на полевите сили са рестриктивни колкото тези при НАП. Ограниченията се прилагат поради възможността за нанасяне на косвени поражения на цивилни граждани в Косово.

До края на операцията броят на ударните самолети на коалицията е увеличен от 214 на 535 – на съюзниците (без САЩ) е удвоен (от 102 на 212), а на американските е утроен (от 112 на 323). Благодарение на това и на подобрените метеорологични условия, в края на май бойните полети за нанасяне на удари по земни цели достигат своя максимум до над 250 на ден.²² В резултат на това югославската военна индустрия е парализирана, електроснабдяването е нарушено, а горивата не достигат.

По време на операцията са изпълнени над 3000 мисии над Косово. В почти 2000 от тях пилотите извършват пускове на ракети и бомбопускане по цели.²³

От участващите в операцията 19 държави 15 участват с летателни апарати. Съюзниците (без САЩ) осигуряват 327 пилотируеми и безпилотни летателни апарата и изпълняват над 15 хил. бойни полета (около 39% от общия брой)²⁴. На фиг. 1 е показан броят на участващите в операцията летателни апарати (пилотируеми и безпилотни) по държави (без САЩ).

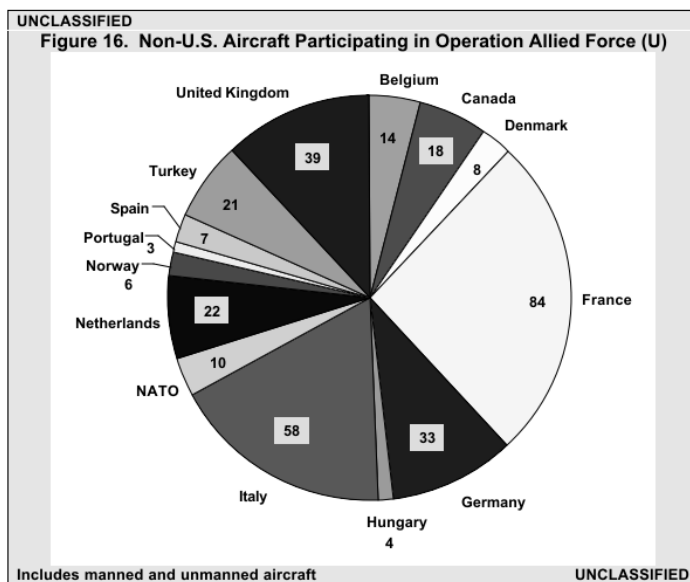
²¹ Stenbit, J., L. Wells, D. Alberts. Lessons From Kosovo: The KFOR Experience, DoD Command and Control Research Program. Washington, D.C., July 2002.

²² Joint Chiefs of Staff. "Operation Allied Force", Briefing, Unclassified, Washington, D.C., June 10, 1999.

²³ Nardulli, B., W. Perry, B. Pernie, J. Gordon, J. McGinn. Disjointed War, Military Operations in Kosovo, 1999. RAND Arroyo Center, 2002.

²⁴ Department of Defense. Kosovo/Operation Allied Force After-Action Report, Report to Congress, 31 January 2000.

Фиг. 1. Летателни апарати по държави (без САЩ), участващи в операция „Съюзна сила“

Минимизирането на косвените поражения е жизненоважно за поддържането на обществената подкрепа, особено в Европа. Според задълбочено разследване на „Хюман Райтс Уоч“ по време на операцията са убити около 500 югославски граждани в 90 отделни инцидента. Като цяло НАТО причинява забележително малки косвени поражения спрямо броя на бойните полети, които са изпълнени.

По време на операцията за първи път широко се прилагат елементи на концепцията „Влияние от задна позиция“ (Reach-back), която използва развърнати напред платформи със сензори, докато техните компоненти за обработване и анализиране на данните се намират в пункта за дислокация.

Въздушните операции са затруднени от неблагоприятни метеорологични условия през значителна част от операцията – откриването и опознаването на целите, което увеличава риска за екипажите и усложнява съображенията по отношение на косвените поражения. Метеорологичните условия позволяват безпрепятствени въздушни удари само в 24 от всички 78 дни на операцията.

5. Ръководство на въздушното движение

По време на въздушните операции се провеждат и хуманитарни въздушни превози, което налага тясна гражданско-военна координация на ръководството на въздушното движение (РВД) на всички нива на командване и управление. В НАТО е оценено, че е изключително важно да се създадат механизми за координация, които да осигурят:

- достъп на военните сили до необходимото въздушно пространство за провеждане на операцияте;
- гражданският трафик да бъде променен минимално и да се осигури безопасността на полетите.

Обстановката е усложнена от мащабната операция за хуманитарни въздушни превози от самото начало на операцията срещу Югославия. След като въздушни превози започват да се изпълняват и в района на бойните операции, въздушната обстановка става още по-сложна. ВИП полетите и тези с хуманитарна мисия към и от Белград налагат допълнителна координация за предотвратяване на нежелано прехващане от изстребители и евентуално обстрелване. Освен това начинът, по който функционира ръководството на гражданския въздушен трафик в Европа през последното десетилетие, и по-специално централизацията на ръководството на потока на въздушния трафик, показва, че традиционните концепции за изцяло национално или контролирано от военни сили на НАТО въздушно пространство вече не са валидни в контекста на такива операции.

Гражданско-военната координация, необходима за интегриране на всички потребители на въздушното пространство, участващи в операцията, не е ясно очертана. Като първа стъпка трябва да бъдат идентифицирани организациите, участващи в планирането и последващото изпълнение на процедурите, и след това да бъдат създадени информационните потоци и съответните отговорни центрове.²⁵

Гражданските организации, участващи в гражданско-военното използване на въздушното пространство, са на две

---

²⁵ Stenbit, J., L. Wells, D. Alberts. Lessons From Kosovo: The KFOR Experience, DoD Command and Control Research Program. Washington, D.C., July 2002.

нива – международно и национално. В общата рамка, създадена от Международната организация за гражданска авиация (International Civil Aviation Organization – ICAO), главната европейска организация за РВД на международно ниво е Евроконтрол, чиято главна квартира се намира в Брюксел. Отделът за ръководство на въздушните потоци (Flow Management Division – FMD) на Евроконтрол отговаря за поддържане на съгласуваност на структурата на гражданските въздушни трасета и потоците на въздушните трасета през 39 европейски страни и следователно всяко въздействие върху тази структура трябва да бъде анализирано на европейско ниво.

Споразумения относно използването от сили на НАТО на суверенното въздушно пространство на страни извън НАТО, участващи в програмата „Партньорство за мир“, се договарят на двустранна основа между НАТО и съответната страна. Държавите обаче имат много различни механизми и срокове за ратифициране на споразумения. Тези фактори стават значим елемент при разработване на изменения на цялостната схема на РВД на международното въздушно пространство (международните въздушни трасета) по време на операция „Съюзна сила“.

Военните структури, които участват в координацията на РВД, също са както многонационални, така и национални.

При първоначалното планиране е важно участието не само на пряко засегнатите държави, но и на органите на Евроконтрол или ICAO. Тези връзки са включени в съответните оперативни заповеди, а впоследствие – във фазите на по-детайлното оперативно планиране.

С развитието на оперативното планиране непрекъснато се наблюдава участието на различни нива от веригата за командване и управление на НАТО и влиянието върху потребностите на РВД. Органите включват структурата на Центъра на НАТО за РВД (NATO Air Traffic Management Center – NATMC), Международния секретариат на НАТО (основно Дирекция „Противовъздушна отбрана и ръководство на въздушното пространство“), Международния военен секретариат на НАТО и военните органи на НАТО до Обединения център за въздушни операции (САОС) включително.

Операция „Съюзна сила“ показва, че необходимите връзки

за командване и управление, заедно със съответните комуникации, са изключително важни за ефективността на гражданско-военната координация при РВД. Потвърдена е и необходимостта от тясна гражданско-военна координация по време на фазата на деескалация на военния конфликт и нормализиране на ръководството на въздушното пространство.

6. Ефекти на маскировката, скриването и заблудата

Сръбските сили провеждат мащабна кампания за маскировка и въвеждане в заблуждение на стратегическо, оперативно и тактическо ниво. Това осигурява прикритие на много от сръбските сили, но същевременно изключва маньовъра и ограничава тяхната бойна ефективност.

Снимка на лъжлива сръбска зенитна установка

Сърбите използват *широка гама от тактики за заблуждаване* на силите на НАТО. Повечето от казармите са изпразнени преди военните действия и войските и оборудването са разпръснати и скрити в околностите. Сърбите използват естествени укрития, като гори, тунели, пещери, къщи и плевни, училища, фабрики, манастири и други големи сгради за скриване на личния състав и оръжията. Сръбските сили извършват

повечето от придвижванията нощем и под прикритието на лошото време. Освен това използват малки конвои и фалшиви цели – примамки, и разсредоточават силите между цивилния трафик. Маскират тактически обекти като военни транспортни средства и стационарни съоръжения – като мостове.²⁶

Сръбската армия примамва самолетите и подводниците на коалицията да атакуват обекти от шперплат и платно, използвайки огньовете за създаване на топлинни изображения върху мостове, опитвайки се да привлече самолетите на НАТО към засада от зенитно-ракетни комплекси.²⁷ Тези лъжливи топлинни изображения наподобяват танкове, разположени на открито върху моста – удобни цели за самолетите на Алианса.

Косовският мир е сключен на 10 юни с военнотехническо споразумение между югославската армия и НАТО, което урежда изтеглянето на сръбската войска и полиция от областта.

По време на операцията са извършени 37 465 полета, от които 14 006 за подавяне и унищожаване на силите и средствата на югославските ВВС и ПВО и 10 808 за унищожаване на наземни цели. Крилати ракети с морско и въздушно базиране са използвани само през първия месец на операцията – общо 329. Общият брой на изстреляните ракети и високоточни бомби е 23 хил.²⁸

Данните на НАТО сочат загуба на един F-117A, един F-16 (и двамата пилоти са спасени), повреда на един A-10, загуба на един AV-8B и на два бойни вертолета AH-64 „Апачи“ при тренировъчни полети.²⁹

Информацията за преките загуби на югославската армия не е много точна. От унищожаването на 50% от артилерията и повече от една трета от бронираните средства – според минис-

²⁶ Department of Defense. Kosovo/Operation Allied Force After-Action Report, Report to Congress, 31 January 2000.

²⁷ Johnson, M., J. Meyeraan. Military Deception: Hiding the Real – Showing the Fake. Joint Forces Staff College, Joint and Combined Warfighting School, 2003.

²⁸ Попова, Л. Войната за Косово така и не завърши. – В: *Сега*, 23 март 2000 г.

²⁹ Пак там.

търа на отбраната на САЩ³⁰, загуба на значителна част от авиацията и средствата за ПВО (70% от мобилните ЗРК)³¹ до унищожаването на 14 подземни командни пункта, над 100 самолета в укрытия и основните обекти от инфраструктурата на 10 летища.³²

7. Изводи от операция „Съюзна сила“

1) Съюзниците от НАТО провеждат най-ефективната въздушна операция в историята, продължила 78 дни.³³

2) Политико-военната командна структура на НАТО играе важна роля при планирането и провеждането на операцията. Командната структура на НАТО работи добре, но паралелните структури за командване и управление на САЩ и НАТО усложняват оперативното планиране и единството на командването. Функциите на тези структури са ясно определени, но за първи път са използвани съвместно за планиране и провеждане на продължителна бойна операция.

Утвърждаването на целите от 19 държави с различно ниво на ангажираност към операцията прави тромав процеса на определяне, откриване и атакуване на целите, често отнемащ по две допълнителни седмици до получаване на потвърждение за отделни цели (от 778 стационарни цели, утвърдени от командващия генерал, за 495 (около 64%) се налага одобрение от по-високо ниво; в края на операцията над 150 цели все още очакват утвърждаване³⁴).

3) Операция „Съюзна сила“ демонстрира, че средно развитата интегрирана ПВО, комбинирана с много рестриктивни пра-

---

³⁰ Nardulli, B., W. Perry, B. Pernie, J. Gordon, J. McGinn. *Disjointed War, Military Operations in Kosovo*, 1999. RAND Arroyo Center, 2002.

³¹ Печуров, С. Война в Югославии 1991 – 1995, 1998 – 1999 г.г. – межэтническа война в Югославии и агресия НАТО против Союзной Республики Югославия. – В: *Локальные конфликты и войны*, 11.03.2014.

³² Попова, Л. Войната за Косово така и не завърши. – В: *Сега*, 23 март 2000 г.

³³ Department of Defense. *Kosovo/Operation Allied Force After-Action Report, Report to Congress*, 31 January 2000.

³⁴ United States General Accounting Office. *KOSOVO AIR OPERATIONS, Need to Maintain Alliance Cohesion Resulted in Doctrinal Departures, Report to Congressional Requesters*, July 2001.

вила за употреба на сила, може сериозно да ограничи въздушните операции.

4) Логистиката е ключова за експедиционните операции. С увеличаването на интензивността на операцията и налагането на по-големи ограничения на косвените поражения запасите от високоточни боеприпаси бързо се изчерпват, което създава напрежение в системата на доставките. Допълнително натоварване върху логистичната система оказват големите дистанции, които танкерите прелитат.

5) Въпреки приноса на всички участници в коалицията и цялостния успех на кампанията операция „Съюзна сила“ показва определен дисбаланс между способностите на САЩ и тези на съюзниците, включително прецизно поразяване, мобилност и командване, управление и комуникации. Във връзка с това през 1999 г. НАТО приема Инициатива за отбранителни способности, която има за цел повишаване на съюзните военни способности в пет ключови области: способности за развързване и мобилност; способности за продължителна поддръжка и логистика; ефективно поразяване; способности за оцеляване и инфраструктура; системи за командване, управление и информация.

Операция „Съюзна сила“ показва, че САЩ и техните съюзници имат различни нива на експедиционни способности и стратегически въздушен транспорт. САЩ осигуряват почти всички военни въздушни и морски превози по време на операцията.

6) Командването, управлението, комуникациите и компютрите (С4) по време на операцията са изключително успешни. Няколко важни комуникационни способности намират своето първо значимо приложение – използване на уеббазирани технологии за координация и споделяне на информация, на видеоконферентна връзка за командване, управление и координация, на електронни съобщения за координация и поставяне на задачи.

Прилагането на концепцията „Влияние от задна позиция“ (Reach-back) и използването на способности, разположени в САЩ, подобряват възможностите за отговор на бързо променяща се обстановка и намаляват количеството на оборудването и броя на личния състав, който трябва да бъде транспортиран до театъра на военните действия.

7) Операция „Съюзна сила“ показва необходимостта силите

да могат да се адаптират и да преминават от един в друг вид операция – бойна, мироналагаща, мироподдържаща или за хуманитарна помощ.

Потвърждава се на практика, че съгласуваните съюзни съвместни тактики, техники и процедури подобряват интеграцията на различните видове въоръжени сили в различните видове операции.

8) Базирането и използването на крупни авиационни сили са сериозни предизвикателства. За преодоляването им е установена необходимост от разработване на списък на най-важните елементи и способности на поддръжката от страната домакин, които да бъдат включени в международни споразумения. Този списък следва да съдържа: определени пунктове за влизане и излизане, митници, необходими разрешения за прелитане, използване на радиочестоти, управление на въздушното движение, блокови дипломатически разрешения, права при базиране, споразумения за достъп до съоръжения, коалиционни процедури за извършване на контракти, защита на силите, рекогносцировки, съхранение на въоръжението в конкретно място за разполагане и др.

Поради липсата на голям брой летища за развърщане, се налага необходимостта от разработване на подробни планове за базиране на бойната авиация при бъдещи конфликти, подобни на операция „Съюзна сила“.

9) Използването на най-новия стратегически транспортен самолет C-17 Globemaster, с който са извършени половината от стратегическите транспортни полети, доказва решително необходимостта от високите изисквания, които са поставени при създаването му. Неговите възможности за кацане на къси полети реализират на практика концепцията за директна доставка (стратегически транспорт от летище за натоварване до най-близкото до крайната дестинация летище). Така вече не е необходимо прехвърляне на товара от самолета за транспорт между театрите на военните действия на самолет за транспорт на театъра.

10) Операция „Съюзна сила“ показва необходимостта от повишаване на способностите за високоточни удари, електронна война и разузнаване и наблюдение (Intelligence, Surveillance and

Reconnaissance – ISR) и от способности за откриване и съпровождане на цели във всякакви метеорологични условия.

11) Операция „Съюзна сила“ демонстрира огромните способности на Военновъздушните сили, които им позволяват самостоятелно да осигурят постигането на целите на кампанията.

В заключение може да кажем, че военният конфликт в бившата Съюзна република Югославия е първият в историята, проведен под формата на въздушна операция, която постига поставените цели. Трябва да се отчете обаче, че като цяло НАТО си поставя ограничени политически цели и затова тази последна война на територията на бивша Югославия не води до отделяне на поредната съюзна република (в случая – автономна област) и до обявяване на независимостта ѝ.

Въпроси и задачи:

1. Каква е причината за този военен конфликт?
2. Колко държави участват с войски в Съюзните сили?
3. Каква авиационна групировка създават Съюзните сили?
4. Кога започва операция „Съюзна сила“?
5. Колко дни продължава операцията на Съюзните сили?
6. Как съюзните Военноморски сили участват в операцията?
7. Какви новости и нова техника се използват в този въоръжен конфликт?

Дискусия

1. Каква стратегия прилагат сръбските въоръжени сили в конфликта? Аргументирайте се.

2. Каква е ролята на базирането (възможностите за базиране) при планирането и провеждането на подобни операции? Аргументирайте се с факти от операция „Съюзна сила“.

Използвана литература и допълнителни източници

1. **Богданов**, Пламен. Експедиционни операции от края на ХХ и началото на ХХІ век. Велико Търново: Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2019.

2. **Богданов**, Пламен. Операция „Съюзна сила“ – въздушната война през 1999 г., монография. Велико Търново: Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2019.

3. **Печуров, С.** Война в Югославии 1991 – 1995, 1998 – 1999 г.г. – межэтническая война в Югославии и агрессия НАТО против Союзной Республики Югославия. – В: *Локальные конфликты и войны*, 11.03.2014.

4. **Попова, Л.** Войната за Косово така и не завърши. – В: *Сега*, 23 март 2000.

5. **Clark, W.** *Waging Modern War*, New York, Public Affairs, 2001.

6. **Department of Defense.** *Kosovo/Operation Allied Force After-Action Report*, Report to Congress, 31 January 2000.

7. **Joint Chiefs of Staff.** “Operation Allied Force”, Briefing, Unclassified. Washington, D.C., June 10, 1999.

8. **Johnson, M., J. Meyeraan.** *Military Deception: Hiding the Real – Showing the Fake*. Joint Forces Staff College, Joint and Combined Warfighting School, 2003.

9. **Lamb, M.** *Operation Allied Force, Golden Nuggets for Future Campaigns*. Air War College Air University, Maxwell Air Force Base, Alabama, August 2002.

10. **Nardulli, B., W. Perry Pernie, J. Gordon, J. McGinn.** *Disjointed War, Military Operations in Kosovo*, 1999. RAND Arroyo Center, 2002.

11. **NATO** Press Statement (1999)041, Statement by Secretary General Dr. Javier Solana, March 24, 1999.

12. **Stenbit, J., L. Wells, D. Alberts.** *Lessons From Kosovo: The KFOR Experience*, DoD Command and Control Research Program. Washington, D.C., July 2002.

13. **United States General Accounting Office.** *KOSOVO AIR OPERATIONS, Combat Aircraft Basing Plans Are Needed in Advance of Future Conflicts*, Report to the Chairmen, Committee on Armed Services, House of Representatives, May 2001.

14. **United States General Accounting Office.** *KOSOVO AIR OPERATIONS, Need to Maintain Alliance Cohesion Resulted in Doctrinal Departures*, Report to Congressional Requesters, July 2001.

Тема № 4

ВОЕННИЯТ КОНФЛИКТ В АФГАНИСТАН (2001 – 2014)

Терористичните атаки на 11 септември 2001 г. са пълна изненада за САЩ и нейните лидери. Те определят характера на конфликтите в началото на ХХІ век чрез издигане на радикалния ислямски тероризъм до нивото на основна заплаха за сигурността на САЩ.¹ Атаките са най-смелият враждебен акт, насочен срещу територията на САЩ, след Пърл Харбър.

Много скоро става ясно, че отговорът на САЩ на атаките от 11 септември трябва да включва не само бойни операции, но също и дипломация, изграждане на коалиция, засилване на разузнавателната дейност, контрол на имиграцията, подобряване на отбраната на страната, широка полицейска работа и усилия за идентифициране и налагане на ембарго на източниците за финансиране на Ал Кайда. Само ден след атаките администрацията на Буш предприема решителни действия за формиране на широка коалиция, преди да хвърли държавата в някакво военно действие. През същия ден за първи път в своята тогава 52-годишна история НАТО се обръща към клаузата за взаимна защита на Вашингтонския договор. Администрацията получава подкрепа от голям брой страни от цял свят, включително от Русия, и притиска Пакистан да осигурява разузнавателна и логистична поддръжка, която може да е необходима за подпомагане на залавянето или премахването на лидерите на Ал Кайда. На 14 септември Пакистан приема да отвори своето въздушно пространство за преминаване на американски сили за нанасяне на въздушни удари срещу талибаните и Ал Кайда и спиране на потока от гориво и доставки от Пакистан за Афганистан.

---

¹ RAND National Defense Research Institute. Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom, 2005.

1. Подготовка и планиране на операцията

Няколко дни след терористичните атаки Сенатът приема резолюция 98-0, даваща право за използване на цялата необходима и подходяща сила.

Администрацията започва да разработва стратегия за извършване на поетапен отговор на терористичните атаки, започвайки с война, насочена срещу Ал Кайда и талибаните в Афганистан, но накрая достигайки до терористичните движения по целия свят, имащи способности да причинят вреди на САЩ. Към 11 септември 2001 г. няма планове за американски военни действия в Афганистан. Въпреки това само за три седмици правителството създава ефективна коалиция, изгражда основите на трайна стратегия, придвижва необходимите сили и материални средства в региона, прави съюзи с местни антиталибански елементи в Афганистан, поставя основите на приемлив процес за утвърждаване на целите и се подготвя за провеждане на едновременни операции за оказване на хуманитарна помощ.

За улесняване на предстоящата война администрацията на Буш търси и получава одобрение от правителството на Саудитска Арабия за разполагане в авиобаза Принц Султан на Обединен център за въздушни операции (Combined Air Operations Center – CAOC), използван от въздушния компонент на американското Централно командване (Central Command – CENTCOM). Поддръжка е получена и от няколко бивши съветски републики в Централна Азия за временно базиране на американски самолети и личен състав от силите за провеждане на бойни операции срещу Афганистан. Ключов елемент на планирането е решимостта на администрацията да се избягва причиняване на щети на мирното афганистанско население, както и да не се допуска по-нататъшно разпалване на антиамерикански настроения в ислямския свят.² *Съобразно с това планът за войната, който е разработен, различава в максимална степен на високоточните оръжия.*

---

² RAND National Defense Research Institute. Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom, 2005.

Карта 1. Част от територията на Европа и Азия

На 14 септември е заповядано два танкера да транспортират 235 хил. барела с корабно дизелово гориво до остров Диего Гарсия в Индийския океан и 28 хил. тона авиационно гориво в авиобазата Морон, Южна Испания – главна база на танкерите на американските ВВС.³ Започват пребазиране на транспортните самолети С-17, ускорени ремонти на тежките бомбардировачи, отмяна на тестовите програми по танкерите.

Американски и британски бойни самолети вече са развърнати в значителни количества в Саудитска Арабия, Кувейт и авиобаза Инджирлик в Турция за участие в операциите над Ирак. На 19 септември повече от 20 тежки бомбардировача и танкера са пребазирани на остров Диего Гарсия, включително самолети В-52 от 5-о бомбардировъчно крило (авиобаза Минот, Северна Дакота) и 917-о бомбардировъчно крило от Резервното командване на ВВС (авиобаза Барксдейл, Луизиана) и бомбардировачи В-1В от 28-о бомбардировъчно крило (авиобаза Елсуорт, Южна Дакота) и 366-о крило (авиобаза Маунтин Хоум, Айдахо). Първоначалната заповед е тези самолети, както и самолетите на ВМС, да са готови за бойно използване до 24 септември. ***На 21 септември е подписана***

³ RAND National Defense Research Institute. Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom, 2005.

заповед за развързване в региона допълнително на 100 броя американски бойни самолети и самолети за бойна поддръжка към вече намиращите се там 175. В заповедта са включени и разузнавателни самолети за разузнаване и наблюдение (ISR) U-2 и RC-135.

От ВМС **самолетоносачите „Карл Винсън“ и „Ентърпрайс“ вече са в района** със своите авиокрила, готови за действия, а на бойна група, водена от самолетоносача „Теодор Рузвелт“, е заповядано да се развърне от пристанището си в Норфолк, Вирджиния, в района на 18 септември. Групата има в състава си амфибийния десантен кораб „Батаан“, носещ на борда си 26-а експедиционна част Морска пехота, включваща 2100 пехотинци и ударни вертолети АН-1 „Кобра“, ударни изтребители AV-8В „Хариър“, десантни кораби и артилерия. В групата са включени още два кръстосвача, разрушител, фрегатата и две ударни подводници, формиращи пакет от 14 кораба с повече от 15 хил. моряци и пехотинци.

В същото време самолетоносачът „Кити Хоук“ тръгва за района от пристанището си Йокосука, Япония, за осигуряване на пренасянето в Афганистан на групите от Силите за специални операции. За да осигури място за вертолетите им, самолетоносачът носи само 8 от повече от 50 ударни изтребителя в своето авиокрило. Пристига в района на 13 октомври. До 1 октомври самолетоносачите „Карл Винсън“ и „Ентърпрайс“ пристигат в района и са в готовност за участие в операцията. „Теодор Рузвелт“ се присъединява към тях до седмица.

Продължава формирането на коалицията. Великобритания осигурява летището на остров Диего Гарсия. Франция разрешава на САЩ да използват голямата ѝ база в Джибути, а Оман предоставя своя авиобаза на остров Масирах.

До 24 септември 2001 г. броят на американските самолети в региона достига между 400 и 500, включително по 75 на всеки от трите самолетоносача. В това количество са включени самолети за поддръжка, като танкери и платформи за електронна война и разузнаване и наблюдение (ISR). **Бойните самолети са развърнати в страните от Персийския залив Кувейт, Саудитска Арабия и Оман, на остров Диего Гарсия и в две бивши съветски републики – Уз-**

бекистан и Таджикистан, където Русия все още поддържа свои войски. Те включват самолети *B-52, B-1B, F-15E и F-16, както и E-3E, танкери и други самолети* за поддръжка.

До ноември 2001 г. единствените страни членки на НАТО, освен САЩ, които реално участват в операцията, са Великобритания и Канада. *Британското участие* включва няколко подводници, 10 самолета танкери и разузнавателни самолети „Канбера“ PR9 и „Нимрод“ R1. Самолетите „Канбера“ и танкерите действат от летище Сииб, а „Нимрод“ – от летище Тумрайт – и двете в Оман.

Канадското участие, под кодовото име „Операция „Аполо“, включва група от два патрулни самолета с голям радиус СР-140 за разузнаване в региона на Залива, както и група за стратегически въздушни превози с СС-150 „Еърбъс“ А-310 и група за тактически въздушни превози с три самолета СС-130 за транспортиране на личен състав и материални средства до театъра на военните действия.

След ноември в коалицията се включват Германия, Франция, Холандия, Испания и Италия. *Франция* предлага участие на бойни самолети и сили за специални операции. По-късно участва и с два стратегически разузнавателни самолета „Мираж“ ІVР, действащи от предна база в региона на Залива. *Италия* участва със самолетоносача „Гарибалди“ с неговите изтребители „Харийър“ и ударни вертолети, както и 10 ударни самолета „Торнадо“ и 1000 десантчици. *Холандия* предлага контингент с F-16, оборудван с апаратура за фоторазузнаване, както и два транспортни самолета и два разузнавателни самолета Р-3С.

2. Провеждане на операцията

На 7 октомври 2001 г. CENTCOM започва операция „Трайна свобода“, съвместна многонационална война срещу Ал Кайда и талибаните в Афганистан. Кампанията започва през нощта с удари по 31 цели, включително радары, наземни сили, съоръжения за командване и управление, инфраструктура на Ал Кайда и летища на талибаните във и около Херат, Шинданд, Шибархан, Мазар-и-Шариф и Кандахар (карта 2).

Карта 2. Афганистан

Ударите са нанесени с **5 бомбардировача В-1В** и **10 В-52** от остров Диего Гарсия, **24 изстребителя F-14 и F/A-18 от самолетоносачите** на ВМС и **2 бомбардировача В-2** („Стелт“), излетели от авиобаза Уайтмен, Мисури. Ударните самолети са поддържани от F-14 и F/A-18, разчистващи въздушното пространство, и EA-6В от ВМС, извършващи електронни смущения на радарите и комуникациите. Освен това **в първата вълна на ударите са изстреляни 50 ракети „Томахоук“ от три разрушителя, един кръстосвач и две (американска и британска) ядрени подводници срещу стационарни цели с висок приоритет.**

На втория ден атаките започват също през тъмната част на денонощието, но продължават и през деня, което показва оценката на CENTCOM, че противовъздушната отбрана на талибаните е силно отслабена. Броят на участващите в ударите

самолети е около половината от този през първия ден. ***На петия ден*** на непрекъснати бомбардировки ***за първи път са атакувани планинските пещерни комплекси, в които се укриват бойците и снаряжението на Ал Кайда***. След десетия ден списъкът на целите е разширен значително и в цялата страна са създадени отделни зони за въздействие за улесняване на въздушните удари срещу силите на талибаните и Ал Кайда. ***На съюзните екипажи не е разрешено да атакуват цели без предварително одобрение от CENTCOM поради постоянната неяснота за разположението на приятелските афганистански опозиционни сили и Съюзните сили за специални операции (Special Operations Forces – SOF) в непосредствена близост до известни или предполагаеми противникови позиции***.

На 17 октомври 2001 г. самолети F-15E от 366-о крило (авиобаза Маунтин, Айдахо) започват да изпълняват задачи от авиобаза Джабер в Кувейт срещу позиции на талибаните, което е първото използване на наземно базирани изстребители в операцията.

На 11-ия ден от началото на операцията Министерството на отбраната на САЩ официално обявява промяна на усилията във войната от нанасяне на удари основно по стационарни цели към търсене на подходящи цели, като концентрация на значителни противникови сили и транспортни средства, включително критични спрямо времето цели (Time Sensitive Targets – TST), в определени зони за въздействие. Около 80% от целите не са планирани предварително, а са назначавани по време на полетите в определените им зони.

Успешното включване на малък брой групи от американските Сили за специални операции (SOF) в Афганистан след 11 дни бомбардировки обозначава началото на ново използване на въздушната мощ в съвместни бойни действия, при което предните авионасочвачи от ВВС заедно с наблюдателите от SOF, изнесени напред, на линия с визуална видимост на противниковите сили, насочват прецизните въздушни удари срещу противниковите наземни войски, които не са в пряк кон-

такт с приятелските сили. В тази фаза на операциите въздушни (на борда) предни авионасочвачи също идентифицират противникови цели и дават разрешение на други самолети да ги атакуват. Благодарение на намалената заплаха от противниковата ПВО американските самолети вече може да снижават до по-малки височини, когато е необходимо да атакуват открити движещи се цели.

В края на октомври бойното напрежение достига средно само около 63 ударни бойни полета на ден⁴, с продължаващи атаки срещу стационарни противникови военни сили и средства и относително малко забележими загуби, нанесени на войските на талибаните.

CENTCOM забавя въвеждането в Афганистан на групи от SOF поради продължителното лошо време. Едва на 19 октомври два вертолета MH-53J на Командването за специални операции на ВВС доставят успешно Оперативен отряд Алфа 555 (А-Група 555) от Специалните сили на Сухопътните войски до зона за кацане в равнините Шамали в Афганистан. Всеки член на отряда е оборудван с лазерен далекомер и лазерен прибор за обозначаване на цели.

На 21 октомври силите на Северния алианс започват прегрупиране за атака на Мазар-и-Шариф с идея за евентуално придвижване оттам към Кабул.

До 23 октомври 2001 г. А-Група 555 напредва до дистанция, на 500 м от фронтната линия на талибаните. До 23 октомври вече е отчетен успех при насочването на въздушните удари. Техният опит е използван от другите три групи, които са въведени в края на октомври.

Скоро след въвеждането на групите от Силите за специални операции САОС разделя Афганистан на 30 зони за въздействие за подпомагане на успеха на ударните самолети срещу появяващи се критични спрямо времето цели. **Тактическите групи за въздушно управление** (Tactical Air Control Party – TACP) **обикновено са групи от SOF,**

---

⁴ RAND National Defense Research Institute. Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom, 2005.

предназначени единствено за авиационна поддръжка. Всеки член на групата (наземен преден авионасочвач) използва ръчен GPS приемник и лазерен маркер, осигуряващи изключително точно обозначаване на целите, което позволява на ударните самолети да обстрелват обекти, разположени опасно близо до приятелски сили.

Настъплението на Северния алианс започва на 28 октомври 2001 г. Нанесени са мощни въздушни удари (включително със самолети В-1В и В-52) срещу фронтовата линия и артилерийски позиции на талибаните.

На 9 ноември 2001 г. силите на Северния алианс превземат Мазар-и-Шариф. Този успех е първата реална победа в операцията. На 13 ноември Северният алианс завладява Кабул, след като силите на талибаните са принудени да се оттеглят, и прави стратегически пробив. Само за три дни (от 9 до 12 ноември) Северният алианс разширява територията от Афганистан, която контролира, от 15 до почти 50%.

На 1 декември 2001 г. се интензифицират въздушните удари срещу Кандахар. С падането на Кандахар 63 дни след началото на кампанията, войната навлиза в нова фаза и фокусът на CENTCOM се насочва към залавянето на Бин Ладен и неговите най-старши командири, стабилизирането на Афганистан след управлението на талибаните и решаването на хуманитарните проблеми в опустошената от войната страна. *Основните усилия на бойните операции се насочват към планинския пещерен комплекс в Тора Бора*, в който се смята, че са избягали много талибани и бойци на Ал Кайда.

Бомбардирането на планините Тора Бора продължава всеки ден в продължение на три седмици, след което спира за кратък период от време, за да могат формированията на опозиционните групи да напреднат към пещерите в търсене на укрили се членове на Ал Кайда.

На 18 декември за първи път от началото на войната бомбардировките спират. Въпреки че стотици талибани и бойци на Ал Кайда успяват да избягат в Пакистан, *режимът на талибаните пада* само 102 дни след терористичните атаки

на 11 септември. *Седмицата след това е първата без бомбардировки от началото на войната*, въпреки че самолети F-14, F/A-18, B-52 и B-1B продължават да извършват полети в зони над Кандахар и Тора Бора в готовност по извикване да нанесат удари по новооткрити цели на Ал Кайда. В изпълнението на тези задачи се включват и италиански самолети „Хариър“ и френски „Супер Етандарт“, действащи от техните самолетоносачи.

На 20 декември 2001 г. ООН упълномощава Международните сили за поддържане на сигурността (International Security Assistance Force – ISAF) да осъществяват поддръжка на сигурността в Афганистан.⁵ В началото ръководството на силите е поето от Великобритания.

Действията на ISAF се водят отделно от операция „Трайна свобода“. Американските войски участват както в операция „Трайна свобода“ с коалиционен контингент от около 25 хил. военнослужещи под командването на Централното командване (CENTCOM), така и в действия с мандата на ISAF⁶.

Според статистиката на САОС за *76 дни бомбардировки от началото на операцията до 23 декември 2001 г., когато завършва първата фаза на войната с падането на режима на талибаните, са изпълнени общо 6500 бойни ударни полета. От тях 4900 полета, или 75%, са изпълнени от ударни изстребителни бази, базирани на американските самолетоносачи.* Повече от половината от тях са извършени от самолети F/A-18 на ВМС и Морската пехота. ВВС изпълняват 1426 (34%) от всички бойни ударни полети, от които 720 полета (11%) са извършени от изстребителите, 701 полета (10%) – от бомбардировачите, и 225 полета (3%) – от летателните апарати на Силите за специални операции на ВВС.⁷ Независимо от относително малкия брой на тежките бомбардировачи (8 B-1 и 10 B-52) спрямо общия брой на бойните самолете-

---

⁵ **Operation** Enduring Freedom Fast Facts, CNN Library, September 30, 2015.

⁶ **Detained** and Denied in Afghanistan, How to Make U.S. Detention Comply with the Law, Human Rights First, May 2011.

⁷ **RAND** National Defense Research Institute. Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom, 2005.

ти, те поддържат постоянно присъствие над Афганистан, като обикновено полетната мисия продължава от 12 до 15 часа.

През тази фаза на операцията се изпълняват около 80 – 90 бойни полета на ден (най-много 200) спрямо 3000 полета в кулминацията на операция „Пустинна буря“. Изпълнени са 4800 мисии за въздушни превози, в които са транспортирани повече от 125 хил. тона материални средства от САЩ до афганистанския театър на военните действия. Танкерите от ВВС на САЩ, ВМС и Кралските ВВС извършват повече от 8000 мисии. **Изпълнени са повече от 1300 бойни полета за ISR**, включително от БЛА „Придейтър“ и „Глобал Хоук“, RC-135, U-2, E-3A АУАКС, E-8 JSTARS и EC-130. Коалиционните партньори извършват повече от 3300 мисии от всички типове.

Сериозни проблеми за полетите над Афганистан предизвикват честите задушаваци облаци от пясък и прах, които бързо запушват всеки отвор по фюзелажите и двигателите. Вертолетите са засегнати тежко от суровите условия в пустинята, които често налагат бързо кацане с цел избягване на попадане в заслепяваща прашна струя. В резултат на това лагерите на роторите на вертолетите трябва да се смазват след всеки полет – два или три пъти по-често от нормалната практика. Освен това прахът затруднява видимостта с приборите за нощно виждане при кацане нощем.

До средата на януари 2002 г. американските ударни операции над Афганистан намаляват значително. Кампанията преминава от предимно въздушна в доминирана от сухопътни действия операция.

2.1. Операция „Анаконда“

След два месеца на относителен покой, последвали падането на талибаните и формирането на временното правителство на Хамид Карзай, **американските Сухопътни войски са изправени пред най-големия си тест в операция „Трайна свобода“ дотогава, известен като операция „Анаконда“.** Това настъпление към високите планини на Афганистан е първата и единствена дотогава широкомащабна бойна операция на конвенционални американски Сухо-

пътни сили в операция „Трайна свобода“.

От началото на януари 2002 г. околностите на долината Шах-и-Кот са наблюдавани от CENTCOM и в докладите се определя, че вероятно талибаните и чуждестранните бойци на Ал Кайда са се прегрупирали в район в близост до град Гардез. През цялото време противниковите сили навлизат в района до позиции, които изглеждат като възможни за създаване на сериозни заплахи на все още крехкото правителство на Карзай.

В операцията е планирано да участват около 200 души от Силите за специални операции, от 800 до 1000 местни афганистански бойци и повече от 1400 души от редовните американски Сухопътни сили.⁸ Предвижда се тридневна настъпление, чиято обявена мисия е залавянето или убийството на бойците на Ал Кайда и на талибаните в района.

Операция „Анаконда“ се провежда от 2 до 16 март 2002 г.⁹

Планът на операцията се проваля частично почти от самото начало поради силната съпротива на противника и липсата на адекватна американска огнева поддръжка за преодоляването ѝ. Неочаквано се завързва ожесточена битка при опита за проникване на Силите за специални операции във високите планини Шах-и-Кот на разсъмване на третия ден на операцията, когато внезапно са посрещнати от масиран огън от голямокалибрени картечници, гранатомети и минохвъргачки от бойци на Ал Кайда, скрити в пещерите там. В резултат на това самолети от ВВС, които са почти изключени при първоначалното планиране на операцията, са извикани като спешна мярка и последно средство, когато събитията на земята отиват към катастрофа. Тази въздушна поддръжка се оказва изключително важна за постигането на успешен съвместен резултат.

След като въздушният компонент на CENTCOM се включва активно в операцията, Обединеният център за въздушни операции (CAOC) бързо осигурява допълнителни сили и средс-

---

⁸ RAND National Defense Research Institute. Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom, 2005.

⁹ Headquarters United States Air Force. Operation Anaconda, An Air Power Perspective, 7 February 2005.

тва в поддръжка на вече развърнатите американски Сухопътни сили. *До края на първата седмица, след като съюзническите въздушни удари стават по-съгласувани и постоянни, съпротивата на Ал Кайда започва да отслабва и приятелските сили поемат контрола над голяма територия.* Така операцията, която в началото се очаква да продължи само 72 часа, достига две седмици. Накрая намесата в последния момент на въздушния компонент на CENTCOM се явява основен начин за коригиране на грешките при първоначалното планиране на операцията.

След активното включване на въздушния компонент в операцията съсредоточаването на летателните апарати над района на бойните действия налага изключително тясна координация между много участници и елементи за управление поради провала на планиралите операцията да предвидят своевременно необходимите мерки за деконфликтване. Това изискване често ограничава бързия отговор на авиацията на спешно извикване за оказване на огнева поддръжка. Самолетите със сближаващи курсове трябва да бъдат ограничавани поради тясното и претрупано бойно пространство с голямо количество и различни типове летателни апарати, изпълняващи едновременно разнообразни задачи, включително бомбопускане, в един и същ блок въздушно пространство и с приятелски сухопътни сили в непосредствена близост до противника, като и двете страни провеждат атаки в определени направления с цел избягване на нанасяне на поражение на собствените сили. Освен това *много цели са разположени на входовете на пещерите, върху стръмни наклони, което ограничава възможните направления за ефективно въздействие.* Независимо от многообразните трудности, по време на операция „Анаконда“ не се случват нито сблъсквания, нито други авиационни инциденти.

2.2. Развитие на операция „Трайна свобода“

След успешното завършване на операция „Анаконда“ войната продължава без особени действия. Операция „Трайна свобода“ се развива като антибунтовническа, с ниска интензивност, в която по-малко се разчита

на въздушни удари и на местните афганистанци, а повече на операциите на съюзните сили, които се характеризират с *действия на Силите за специални операции за търсене и залавяне или ликвидиране на останалите талибани и членове на Ал Кайда.*

На 9 август 2003 г. НАТО поема ръководството на ISAF. В състава им влизат 48 държави.

В периода 2003 – 2005 г. талибаните успяват да възстановят своите сили, с което започва нов етап на афганистанската кампания – с активна подривна дейност и партизанска война. Този начин за водене на бойни действия продължава до обявяването на края на войната. Независимо от примитивното въоръжение на талибаните, състоящо се основно от леко стрелково оръжие, ръчни противотанкови гранатомети и импровизирани взривни устройства, *техните действия са по-значими от всички поголеми партизански движения в края на XX век.*¹⁰

*През 2008 г. числеността на силите на ISAF достига 56 хил. военнослужещи.*¹¹ *През 2010 г. американските войски в Афганистан достигат почти 100 хил. души, а тези на останалите съюзници от НАТО – около 40 хил.*

През юли 2011 г. започва постепенното извеждане на коалиционните войски от Афганистан.

Загубите на ISAF до 2013 г. наброяват 3349 души, от тях 2220 американски военнослужещи.¹²

На 28 декември 2014 г., след 13 години война, САЩ и НАТО обявяват край на бойните мисии в Афганистан.¹³

От 1 януари 2015 г. се провежда международна мисия на НАТО за подготовка, съветване и подпомагане на силите за сигурност в Афганистан „Решителна

---

¹⁰ Валецкий, О., В. Неелов. Особенности ведения боевых действий в Афганистане (2001 – 2015), Центр стратегической конъюнктуры, 2015.

¹¹ Пак там.

¹² Тетерюк, А., Я. Чижевский. Оценка эффективности военного аспекта стратегии НАТО в Афганистане, принятой при Б. Обаме. – В: *Сравнительная политика*, 2 (19), 2015.

¹³ Operation Enduring Freedom Fast Facts, CNN Library, September 30, 2015.

подкрепна“ (Resolute Support). Мисията е фокусирана върху подготовката, подпомагането и предоставянето на екипи от съветници за афганистанските държавни институции и националните сили за сигурност във взаимодействие с афганистанското правителство, партньорите и другите международни организации, ангажирани в региона.

От началото на 2015 г. САЩ започват в Афганистан операция „Страж на свободата“ (Operation Freedom’s Sentinel). Американските сили продължават да провеждат две допълващи се мисии – подготовка, съветване и подпомагане на Афганистанските национални сили за отбрана и сигурност и поддръжка на контртерористичните операции срещу остатъците от силите на Ал Кайда.¹⁴

3. Изводи от операция „Трайна свобода“

1) За първи път САЩ водят експедиционна война толкова далеч от собствената си територия. *Огромната дистанция* предефинира значението на продължителността на въздушната кампания и представлява безпрецедентен тест за американската бойна мощ (*бойният полет на един самолет В-2 продължава 44,3 часа и става най-продължителната въздушна бойна мисия в историята*¹⁵). *Изтребителите изпълняват бойни полети с продължителност 10 и повече часа.* По време на войната се провеждат ударни операции от самолетоносачи на най-голямото отдалечение в историята на морските въздушни битки.

2) Операция „Трайна свобода“ се отличава с мобилност, която е не по-малко важна за успеха на войната. До края на ноември 2001 г. всичко, от което се нуждаят войските в Афганистан, включително гориво, се осигурява чрез въздушни превози, защото страната е без излаз на море. Успешното изпълнение на въздушните превози по време на операцията показва зна-

¹⁴ **Department of Defense.** Enhancing Security and Stability in Afghanistan, Report to Congress for Fiscal Year (FY) 2015 (P.L. 113-291), December 2015.

¹⁵ **RAND** National Defense Research Institute. Operation Enduring Freedom, An Assessment, Research Brief, 2005.

чението на логистиката на оръжейна система, както и факта, че базираните на ефекта операции изискват доставки на значителни материални средства.

3) Операция „Трайна свобода“ показва **по-нататъшно развитие на някои важни тенденции в използването на силите**, приложени за първи път по време на войната в Залива десетилетие преди това. Например **високоточните оръжия** от само 9% от използваните боеприпаси в операция „Пустинна буря“ и 29% в операция „Съюзна сила“ **достигат почти 60% в операция „Трайна свобода“**.¹⁶

4) По време на операция „Трайна свобода“ се извършва **първото бойно използване на височинния безпилотен летателен апарат (БЛА) RQ-4 „Глобал Хоук“ (Global Hawk)**, както и **първото оперативно използване на БЛА MQ-1 „Придейтър“ (Predator), въоръжен с ракети „Хелфайър“ (Hellfire)**. Наблюдава се и **първото бойно използване на насочваните чрез сателит високоточни боеприпаси JDAM (Joint Direct Attack Munition) от самолетите B-1 и B-52**.

5) За **първи път в историята на модерната война се провежда операция с всеобхватната подкрепа на разузнаването и наблюдението (Intelligence, Surveillance and Reconnaissance – ISR)**, които непрекъснато и упорито следят всяко действие на противника. Комбинацията от взаимно поддържащи се сензори позволява сериозно увеличаване на потока от информация от ISR спрямо този в предишните конфликти. Това позволява ниво на обединяване на информацията от средствата за ISR, отличаващо операция „Трайна свобода“ от всички предишни въздушни операции. **Сателитите на орбита са ключови за ISR**. Те осигуряват изключително важната осведоменост за обстановката (situation awareness) в реално време за всички участници в операцията както на командно, така и на изпълнително ниво.

6) Друга важна **новост е синхронизацията на въз-**

---

¹⁶ RAND National Defense Research Institute. Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom, 2005.

*душната и сухопътната мощ. Най-голямата тактическа новост във войната е тясната интеграция на предните авионасочвачи от ВВС с групите от Специалните сили на Сухопътните войски (A-Teams) и диверсионните формирования на ВМС (Sea-Air-Land – SEAL) за създаване на центрирано около Силите за специални операции прилагане на **високоточна въздушна мощ срещу новопоявяващи се цели**, което е нов начин за водене на бойни действия от Американските въоръжени сили. Поради важноста на Тактическите групи за въздушно управление (TACPs) се споделя мнението те да бъдат разглеждани като оръжейни системи както ударните самолети и високоточните боеприпаси.*

7) Операция „Трайна свобода“ показва, че въздушната мощ може да бъде по-ефективна, ако използва не само предни наземни насочвачи, но и приятелски наземни сили. В Афганистан многократно е демонстрирана не класическа непосредствена авиационна поддръжка или изолиране на района на бойните действия, а подпомагани от Силите за специални операции прецизни въздушни удари по противникови наземни сили, които не са в пряк контакт с приятелски наземни сили. Това ново използване на въздушната мощ осигурява наземна поддръжка на авиационната огнева мощ, все още повече на оперативно, отколкото на тактическо ниво. **От доктринална гледна точка това размива линията между „поддържащи“ и „поддържани“.** Операциите обикновено са толкова динамични, че „поддържащите“ и „поддържаните“ командни отношения често се сменят. Двата основни елемента, които правят възможно това, са прилагането на въздушна мощ на големи дистанции и изключително добрата тактическа разузнавателна информация в реално време, осигурявана от мобилните групи на Силите за специални операции, действащи като човешки сензори за ISR.

8) Най-характерните черти от гледна точка на **иновациите** в използването на ВВС по време на операцията включват:

- синергия между предните авионасочвачи от SOF и ВВС;
- техническите линии между сензорите и нанасящите ударите намаляват продължителността на процеса до минути;
- непрекъснатото водене на ISR позволява действия по из-

викване денем и нощем и високоточно поразяване при всякакви метеорологични условия;

– достъпно за бойния компонент многосензорно ISR;

– способности на САОС, които осигуряват значително подобрена осведоменост за обстановката и свързаност в рамките на целия театър;

– способности почти в реално време в САОС, осигурени от БЛА „Придейтър“, за получаване в рамките на минути на точни координати в интерес на прецизно поразяване на критични спрямо времето цели.

В заключение може да се каже, че военният конфликт в Афганистан е един от най-продължителните във военната история, и то проведен на огромна дистанция от собствената им територия за много от участващите държави. В конфликта широко приложение намират високоточните оръжия и боеприпаси, а редица нови концепции, оръжия и боеприпаси се използват за първи път.

Въпроси и задачи:

1. Каква е причината за военния конфликт?
2. Каква групировка създават коалиционните сили?
3. Кога започва операция „Трайна свобода“?
4. Какви са първите обекти, планирани за поразяване от коалиционните сили?
5. Какво е новото в използването на Силите за специални операции?
6. Как участва в операцията военноморският компонент на коалицията?
7. Какви са новите задачи на коалиционните сили от началото на декември 2001 г.?
8. Кога Международните сили за поддръжане на сигурността (International Security Assistance Force – ISAF) поемат отговорността за сигурността в Афганистан?
9. Кога завършва първата фаза на конфликта?
10. Кога завършва въоръженият конфликт в Афганистан?
11. Какви новости и нови оръжия и боеприпаси се използват за първи път в този въоръжен конфликт?

Дискусия

1. Кои фази в развитието на международния конфликт наблюдаваме при този въоръжен конфликт? Посочете ги.
2. Какви са основните характеристики на двете фази на въоръжения конфликт? Опишете ги.

Използвана литература и допълнителни източници

1. **Валецкий, О., В. Неелов.** Особенности ведения боевых действий в Афганистане (2001 – 2015), Центр стратегической конъюнктуры, 2015.
2. **Тетерюк, А., Я. Чижевский.** Оценка эффективности военного аспекта стратегии НАТО в Афганистане, принятой при Б. Обаме. – В: *Сравнительная политика*, 2 (19), 2015.
3. **Department of Defense.** Enhancing Security and Stability in Afghanistan, Report to Congress for Fiscal Year (FY) 2015 (P.L. 113-291), December 2015.
4. **Detained and Denied in Afghanistan, How to Make U.S. Detention Comply with the Law, Human Rights First,** May 2011.
5. **Headquarters United States Air Force.** Operation Anaconda, An Air Power Perspective, 7 February 2005.
6. **Operation Enduring Freedom Fast Facts,** CNN Library, September 30, 2015.
7. **RAND National Defense Research Institute.** Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom, 2005.
8. **RAND National Defense Research Institute.** Operation Enduring Freedom, An Assessment, Research Brief, 2005.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. **Актуализирана** стратегия за национална сигурност на Република България, приета с Решение на Народното събрание от 14.03.2018 г., обн. ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.

2. **Бахчеванов**, Георги. Управление на кризи и конфликти. София: Софттрейд, 2005.

3. **Богданов**, Пламен. Експедиционни операции от края на ХХ и началото на ХХІ век. Велико Търново: Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2019.

4. **Богданов**, Пламен. Операция „Съюзна сила“ – въздушната война през 1999 г., монография. Велико Търново: Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2019.

5. **Български червен кръст**. Женевските конвенции от 12 август 1949 г., Допълнителните протоколи от 1977 г. София: Медицина и физкултура, 1990.

6. **Ваис**, Морис. Международните отношения след 1945 г. София: Кама, 2004.

7. **Валецкий**, О., **В. Неелов**. Особенности ведения боевых действий в Афганистане (2001 – 2015), Центр стратегической конъюнктуры, 2015.

8. **Георгиев**, П. Ролята на Косово в сблъсъка между САЩ, ЕС и Русия на Балканите. – В: *Геополитика*, бр. 2, 2019.

9. **Денчев**, Стоян. Информация и сигурност. София: За буквите – О писменехъ, 2019.

10. **Димитров**, П. Операция „Пустинна буря“ – изводи и поуки. – Във: *Военен журнал*, бр. 4, 2013.

11. **Допълнителни** протоколи от 1977 г. към Женевските конвенции от 1949 г.

12. **Дюфур**, Жан-Луи, Морис **Ваис**. Войната през ХХ век. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1999.

13. **Женевски** конвенции от 1949 г.

14. **Златев**, Марко. Военни конфликти, лекция. Велико Търново: НВУ „Васил Левски“, 2016.

15. **Манев**, Евгени. Глобална, регионална и национална сигурност. София: Софттрейд, 2012.
16. **Министерски съвет**. Национална стратегия за киберсигурност „Киберустойчива България 2020“, София, 2016 г.
17. **Министерство на отбраната**. Доктрина на въоръжените сили на Република България, Издание (А), ноември 2017 г.
18. **Печуров**, С. Война в Югославии 1991 – 1995, 1998 – 1999 г.г. – межэтническая война в Югославии и агресиия НАТО против Союзной Республики Югославия. – В: *Локальные конфликты и войны*, 11.03.2014.
19. **Пашовски**, Слави. Международното хуманитарно право – граница на насилието във въоръжените конфликти. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1990.
20. **Попова**, Л. Войната за Косово така и не завърши. – В: *Сега*, 23 март 2000 г.
21. Сайт на НАТО: <https://www.nato.int/>.
22. **Слатински**, Николай. Петте нива на сигурността. София: Военно издателство, 2010.
23. **Слатински**, Николай. Теория на Справедливата война, личен блог, 14.04.2018 г.
24. **Стефанов**, Георги. Теория на международната сигурност. София: Ciela, 2008.
25. **Стефанов**, Георги. Теория на международните отношения, София: Ciela, 2007.
26. **Строгинов**, Б., Д. **Васильев**. „Джаст коз“ – военная операция США против Панамы. – В: *Зарубежное военное обозрение*, № 6, 1990.
27. **Речник** по национална сигурност и отбрана, ВА, София, 2006 г.
28. **Тетерюк**, А., Я. **Чижевский**. Оценка эффективности военного аспекта стратегии НАТО в Афганистане, принятой при Б. Обаме. – В: *Сравнительная политика*, 2 (19), 2015.
29. **Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization**, adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon, 19 – 20 November 2010.
30. **АJP-3.4.1**, Allied Joint Doctrine for the Military

Contribution to Peace Support.

31. **AJP-3.4.2**, Allied Joint Doctrine for Non-Combatant Evacuation Operations.

32. **AJP-3.4.3**, Allied Joint Doctrine for the Military Contribution to Humanitarian Assistance.

33. **AJP-3.4.4**, Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency.

34. **AJP-3.4.5**, Allied Joint Doctrine for the Military Contribution to Stabilization and Reconstruction.

35. **Allied Joint Publication (AJP)-01**, Allied Joint Doctrine, Edition E, Version 1, February 2017.

36. **Allied Joint Publication (AJP)-3**, Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations.

37. **Aron**, Raymond. Peace & War: A Theory of International Relations. New Brunswick, London, 2003.

38. **Clark**, W. Waging Modern War. New York, Public Affairs, 2001.

39. **Cordesman**, A., **R. Abraham**. The Lessons of Modern War. Volume IV, The Gulf War. Westview Press, March 14, 1996.

40. **Correll**, J. The Air Force and the Gulf War, Air Force Association, December, 2009.

41. **CM(2011)0022**, Political Guidance, 14 March 2011.

42. **Department of Defense**. Conduct of the Persian Gulf War: Final Report, Washington D.C., April 1992.

43. **Department of Defense**. Enhancing Security and Stability in Afghanistan, Report to Congress for Fiscal Year (FY) 2015 (P.L. 113-291), December 2015.

44. **Department of Defense**. Kosovo/Operation Allied Force After-Action Report, Report to Congress, 31 January 2000.

45. **Detained and Denied in Afghanistan**, How to Make U.S. Detention Comply with the Law, Human Rights First, May 2011.

46. **Headquarters United States Air Force**. Operation Anaconda, An Air Power Perspective, 7 February 2005.

47. **Isherwood**, M. W. Airpower for Hybrid War, Air Force Magazine, October 2009.

48. **Joint Chiefs of Staff**. Joint Military Operations Historical Collection, 15 July 1997.

49. **Joint Chiefs of Staff**. "Operation Allied Force", Briefing, Unclassified, Washington, D.C., June 10, 1999.

50. **Johnson, M., J. Meyeraan.** Military Deception: Hiding the Real – Showing the Fake, Joint Forces Staff College, Joint and Combined Warfighting School, 2003.

51. **Lamb, M.** Operation Allied Force, Golden Nuggets for Future Campaigns, Air War College Air University, Maxwell Air Force Base, Alabama, August 2002.

52. **Lock-Pullan, Richard.** US Intervention Policy and Army Innovation: From Vietnam to Iraq, Routledge, 2006.

53. **MC 0472/1,** Military Committee Concept for Counter-Terrorism.

54. **MC 343,** NATO Military Assistance to International Disaster Relief Operations.

55. **MC 400/3,** MC Guidance for Strategic Concept implementation, 5 July 2013.

56. **Nardulli, B., W. Perry, B. Pernie, J. Gordon, J. McGinn.** Disjointed War, Military Operations in Kosovo, 1999. RAND Arroyo Center, 2002.

57. **NATO's** strategic documents since 1949 (https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm?, 25.10.2019 г., 10,50 ч.).

58. **NATO** Press Statement (1999)041, Statement by Secretary General Dr. Javier Solana, March 24, 1999.

59. **Operation** Enduring Freedom Fast Facts, CNN Library, September 30, 2015.

60. **RAND** National Defense Research Institute. Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom, 2005.

61. **RAND** National Defense Research Institute. Operation Enduring Freedom, An Assessment, Research Brief, 2005.

62. **Report** of the Defense Science Board Task Force on Joint Precision Interdiction, Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition and Technology, June 1994.

63. **Rottman, Gordon.** Panama 1989 – 1990, Osprey Publishing, 1991.

64. **Savage, David.** Combat in Panama: Legality of U.S. Invasion Spurs Debate, Los Angeles Times, 21 December 1989.

65. **Schubert, F., Th. Kraus.** The Whirlwind War, The United States Army in Operations Desert Shield and Desert Storm, Center

of Military History, US Army, Washington D.C., 1995.

66. **Stenbit, J., L. Wells, D. Alberts.** Lessons From Kosovo: The KFOR Experience, DoD Command and Control Research Program, Washington, D.C., July 2002.

67. **United States General Accounting Office.** KOSOVO AIR OPERATIONS, Combat Aircraft Basing Plans Are Needed in Advance of Future Conflicts, Report to the Chairmen, Committee on Armed Services, House of Representatives, May 2001.

68. **United States General Accounting Office.** KOSOVO AIR OPERATIONS, Need to Maintain Alliance Cohesion Resulted in Doctrinal Departures, Report to Congressional Requesters, July 2001.

РЕЦЕНЗИЯ

**на учебника „Теория и практика
на военните конфликти“
с автор д-р Пламен Богданов, бр. генерал о.р.**

Актуалността и значимостта на темата на представения труд са безспорни, но все пак ще ги коментирам. Става дума за радикалните трансформации на военно-политическата обстановка в света и рязкото нарастване на военните конфликти с ниска интензивност. Те непрекъснато възникват като отклик на геополитическото реструктуриране на света и формирането на новия световен ред. Ако оставим настрана международната интеграция в политическото, икономическото и информационното пространство, ще открием, че основната причина за конфликтите е конкуренцията между субектите на международната политика в борбата им за разширяване на сферите на влияние и получаване на достъп до материални, енергийни, технологични, човешки и териториални ресурси. В тези условия се формира новият световен пазар на стоки, услуги, капитали, работна сила и знания. Именно борбата за ресурси прави много актуално разширяването на обособените икономически зони и споделянето на достъпа до техните пазари. Отсъствието на политически консенсус за начините, по които трябва да става това, обезсилва постигнатите договорености и създава трайни предпоставки за хаотично възникване на конфликти.

В дневния ред на съвременната геополитика трайно се насатиха проблемите на разрешаването на военните конфликти и поддържането на военно-стратегическото равновесие в новия многополярен свят. Както е известно, военно-икономическата мощ на Европейския съюз, САЩ, Китай, Индия, Русия и редица държави в Близкия изток и Югоизточна Азия се превръща в императивен фактор на съвременната геополитика. Участието на тези сили във въоръжените конфликти през последните години

неопровержимо доказва, че военните конфликти с ниска интензивност постоянно се използват като инструмент за защита на геополитическите интереси във всяка точка на света. Това, по което всички специалисти в областта на сигурността и отбраната са съгласни, е, че формите, методите и средствата за водене на въоръжена борба са коренно различни от известните. Те претърпяха качествена трансформация, при което възникна остра необходимост от обобщаване и преосмисляне на натрупаните знания и поуки от практиката в тази област. Вече е очевидна нуждата от нови теоретични модели и концепции за военните конфликти, които да се използват като практически полезни инструменти за анализ и прогнозиране на военно-политическата обстановка и подпомагане на вземането на стратегически решения. Като вторичен ефект на тази необходимост се задава въпросът за квалификацията на специалистите в тази сфера и релевантността на знанието, което получават в учебните заведения. Трансформациите в тази сфера са в ход и ефектите от тях тепърва ще се оценяват. Това, което всички специалисти забелязват, са бързото остаряване на учебното съдържание на учебниците по военни науки и нарастващата необходимост от тяхната актуализация.

Представеният труд „Теория и практика на военните конфликти“ е създаден като отговор на необходимостта от нови учебни материали в тази област. Неговата мисия е да даде първоначална представа за днешното състояние на знанията за въоръжените конфликти и да създаде необходимите предпоставки за развитие и по-нататъшно надграждане на квалификацията на работещите в тази сфера специалисти. Авторският подход към разглеждания предмет предполага, че събраните наблюдения върху съвременните военни конфликти са създали необходимите условия за критичен анализ на теорията и практиката в тази област. Обобщаването и целесъобразното структуриране на наличните знания са довели до представянето им в два тематично обособени модула.

В първия модул конспективно са изложени теоретичните основи на сигурността, същността и съдържанието на въоръжените конфликти и развитието на стратегията на НАТО за провеждане на съюзни съвместни и многонационални операции. Конспективният характер на повествованието е съобразен

с началната подготовка на студентите и необходимостта от постепенно и безконфликтно навлизане в предметната област. Авторът е обработил голям обем публикации за въоръжените конфликти и на тази основа конспективно проследява развитието на схващанията, концепциите и съвременните теории на проявяването им. С изключение на някои от източниците, признати за класически, основната част от използваните са от последните години, което показва, че авторът е запознат със съвременното състояние на обсъжданата тематика. Той е анализирал най-значимите и актуални публикации и документи и на тази основа е представил основните знания по темата. Събраната информация е много полезна, тъй като предоставя възможност за първоначално запознаване с теориите, концепциите и моделите на сигурността и въоръжените конфликти. Всичко това дава основание да се приеме, че авторът е навлязъл в тематиката до ниво, което му позволява правомерно и коректно да прилага учебно-педагогически методи и инструменти, гарантиращи ефективно усвояване на учебното съдържание от обучаемите.

Вторият модул на труда разкрива специфичните особености на военните конфликти в края на ХХ и началото на ХХІ век. Авторът е селектирал четири от множеството такива конфликти, така че да разкрие в ретроспектива еволюцията на схващанията за начините на водене на въоръжена борба. Сполучливо избраните периоди разкриват промените в мисленето за организираното насилие и дават възможност на обучаемите да придобият навици за стратегическо мислене по темата. Тук основният принос на автора се свежда до обработката на огромен фактологичен материал, от който са синтезирани представените описания, обяснения и основните изводи. Очевидно е, че той притежава задълбочени познания в сферата на военните конфликти и показва ярки способности за самостоятелни научни изследвания. Обобщенията му са научно обосновани и са насочени към постигане на съществен учебно-методически ефект. Те са оригинални и са принос в контекста на методологията на преподаването на тематиката на въоръжените конфликти.

Като цяло трябва да се отбележат: сполучливото използване на подходяща терминология, детайлното използване на

конкретноисторическия метод, умелото прилагане на сравнителния метод като средство за съпоставяне на разглежданите конфликти, успешното описание и обяснение на тяхното протичане и точните анализи на настъпилите в резултат на тези конфликти промени в света. Изложението е подкрепено с добре селектирана библиография, която ще бъде много полезна на навлизащите в тази актуална област на знанието.

Забелязва се, че авторът има дълготраен научен интерес към темата за въоръжените конфликти. Той е събрал богата фактология, цитирането на която е направило съдържанието на представения труд интригуващо и убедително. Това е една много положителна негова страна. За разлика от други подобни трудове, където авторите се ограничават с експлицирането на знанието, което освен себе си не показва нищо друго, авторът е създал труд, чийто текст може да стане основа за по-нататъшно развитие на учебните материали по темата и създаване на нови пособия и наръчници за политически действия и вземане на решения.

Към всяка научна публикация може да бъдат отправени критични бележки. Това, което прави впечатление, е неизползваният потенциал на темата. Този труд има нужда да бъде развит до нива, на които ще бъде полезен не само на навлизащите в тази тематика специалисти, но и на всички, които работят в тази област от дълго време. Фактът, че въпреки конспективния си характер трудът отлично разкрива същността на тематиката, показва, че авторът трябва да продължи работата си в същата посока, за което заслужава подкрепа в научно и методологическо отношение.

Казаното дотук дава основание да се стигне до извода, че ни е представен един творчески, теоретично издържан и прагматично написан труд, който почива както върху научните търсения на неговия автор, така и върху многогодишния му опит в областта на военните науки. Това ми позволява да го препоръчам горещо на всички, които искат да получат начални знания и обща представа за въоръжените конфликти, които авторът е описал със забележителна компетентност, творчество и професионализъм.

проф. д.т.н. Цветан Семерджиев

РЕЦЕНЗИЯ

**на учебника „Теория и практика
на военните конфликти“
с автор д-р Пламен Богданов, бр. генерал о.р.**

Известно е, че цялата човешка история е съпроводена от войни и военни конфликти независимо от историческите периоди, независимо от наличието на неформална или формална нормативна уредба в световен мащаб, независимо от превратностите на събитията, нравите и обичаите.

Генерираното и синтезирано ново знание по темата е актуално и значимо поради факта, че до военни конфликти, като инструмент за решаване на спорни въпроси, водещи до нерешими с други средства противоречия, се стига поради обективни причини – необходимостта от осигуряване на външни ресурси за всяка държава, за да може тя да отговори на обективния закон за социалната организация (държавата): *постоянно възобновяващите се нужди от осигуряване на външни ресурси за нейното съществуване*. Тази обективна необходимост на всяка държава предизвиква постоянно разместване на геостратегическите и геополитическите сфери на интереси на държавите участнички в световните процеси. Несъмнено съвременните форми, средства, съдържание и технологии на провеждане на въоръжени конфликти са коренно различни от предходните, погледнато в исторически план. Различни са съвременните сфери на противопоставяне както по географски мащаб, така и по технологичен, информационен, пространствен и организационен обхват. Това налага постоянно да се изучава развитието на военните конфликти, и обосновава, от друга гледна точка, актуалността и значимостта на темата.

В учебника „Теория и практика на военните конфликти“ авторът е синтезирал необходимо съвременно знание за същността и съдържанието на военните конфликти за обучение в

сферата на националната сигурност. Представил е професионален анализ на конкретни военни конфликти.

В първия модул на учебника в методическа последователност са разгледани в необходимата степен теоретични постановки и определения за използваните понятия: *сигурност, конфликти, възбуждени конфликти, военни конфликти*. Следвани от анализи на етапите в развитието на *стратегията на НАТО* и на *съюзни съвместни и многонационални операции*.

Показани са определения на използваните понятия от различни автори, от различни частни науки, както и аргументирани обосновки на автора. Вниманието е фокусирано върху развитието на съдържанието на определението на понятието *национална сигурност* от известни автори от научната общност. На следващия етап са посочени развитието на определението на същото понятие в стратегически и доктринални документи на Република България и разбирането на *сигурността* в широк и тесен смисъл. Разгледани са четирите доктринални подхода за решаване на проблема за *глобалната сигурност*. От гледна точка на системния подход авторът разглежда елементите на външната и вътрешната сигурност, както и обективния и субективния компонент в съдържанието на понятието *сигурност*. Във връзка с това са анализирани и субектите в системата на международната сигурност. Интерпретирани са известни теории за формите и нивата на сигурността.

В методическа последователност авторът разглежда и определенията на останалите използвани понятия, представя по подходящ за обучаемите начин тяхната същност и съдържание. Системата на международните отношения е разгледана също през призмата на теорията на системите. Анализирана и обоснована е разликата в семантиката на понятията *международен конфликт* и *международна криза, участниците в тях и използваните ресурси*. Авторът успешно анализира същността и етапите на развитие на международните конфликти.

След изясняването на съдържанието на понятията, следвайки методологията от общото към частното, авторът целесъобразно и основателно разглежда основни характеристики и откроява разликата в семантиката на понятията *война* и *военен конфликт*. „Когато се разглежда въпросът за взаимов-

ръзката между войната и военния конфликт, трябва да се има предвид, че те се отнасят както общото към частното“, подчертава авторът (с. 38). Същността, съдържанието, формите, класификацията и другите важни характеристики на *военния конфликт* са разгледани целесъобразно, по-подробно и задълбочено.

Представени са ролята на *Срещите на високо равнище на НАТО* за развитие на съюзната стратегия – Лисабонската Стратегическа концепция на НАТО (2010) и Стратегията на НАТО за противодействие на хибридните заплахи (Уелс, 2015). В исторически аналитичен стил е представена хронологията на промените на стратегиите на НАТО от неговото създаване до наши дни. Отделено е подобаващо внимание на *Съюзната стратегия* в последната *Стратегическа концепция на НАТО*.

В необходимите и подходящи за целите на учебника обем, форма и съдържание авторът анализира основни принципи, характеристики и компоненти на *съюзните, съвместните и многонационалните операции*. Той неусетно въвежда обучаемите в основите на операциите, разглежда типовете операции и логически стига до същността, формите и съдържанието на съвременните военни операции.

След представяне на необходимото теоретично знание авторът логически представя във втория модул на учебника, в историческа последователност, във фактологичен и аналитичен стил, емблематичните четири военни конфликта от края на миналия и началото на XXI век, а именно в: *Панама (1989 – 1990)*; *Ирак (1991 г.)*; *Съюза република Югославия (1999 г.)*; *Афганистан (2001 – 2014)*.

Съдържанието на изследваните конфликти може да се обобщи като представяне на анализи на причините, плановете за операциите, поводите, същността на конфликтите и генерираните изводи за всеки от тях. Освен това са разгледани основни и важни етапи от провеждането на военните конфликти, като е показана спецификата на всеки от тях. Направени са обосновани и професионално компетентни изводи.

Следвайки методическите стандарти за съдържанието на учебника, авторът поставя след всяка учебна тема въпроси и задачи към обучаемите, теми за дискусия и необходимата ли-

тература за подготовка.

В заключение следва да се отбележи, че в съдържанието на учебника ясно личат богатият емпиричен и теоретичен опит на автора по организиране и участие в планиране, организиране, провеждане, контрол на изпълнението и анализ на резултатите от подготовката и използването на въоръжени сили съгласно техните национални конституционни и коалиционни задължения, в учебно-бойната подготовка и във военни конфликти.

В представения учебник авторът е генерал, на високо професионално и методическо ниво, правилно конструирано съвременно знание по темата, което е полезно за въвеждане в терминологията, в същността и съдържанието на военните конфликти на студенти, специалисти в областта на сигурността и отбраната, на политици и всички, които се интересуват от темата.

Изявявам моите admirationи към автора. Изказвам високата си положителна оценка за представения за рецензиране учебник и го препоръчвам като много подходящ за учебния процес във висшите училища и университети, които обучават по тематиката на сигурността и отбраната.

проф. д-р инж. Евгени Манев, ген.-майор о.р.

Пламен Богданов

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА
НА ВОЕННИТЕ КОНФЛИКТИ

УЧЕБНИК

Българска
Първо издание

Научни рецензенти
проф. д.т.н. Цветан Семерджиев,
проф. д-р инж. Евгени Манев, ген.-майор о.р.

Редактор и коректор
Жана Ганчева

Дизайн на корицата
д-р Ралица Йотова

Формат: 70/100/16
Печатни коли: 14

ISBN 978-619-185-427-1 (pdf)
Академично издателство „За буквите – О писменехъ“

София, 2020

Бригаден генерал (о.з.) д-р Пламен Богданов е офицер от българските Военновъздушни сили. Роден е на 24.05.1962 г. Завършва ВНВВУ „Георги Бенковски“ (1985). До 2008 г. заема различни длъжности в изстребителен авиационен полк, дивизия ПВО, Генералния щаб на Българската армия, изстребителна авиационна база, Главния щаб на Военновъздушните сили и Командването на ПВО. През 2009 г. завършва Военна академия „Георги С. Раковски“ със специалност „Стратегическо ръководство на отбраната и въоръжените сили“, след което заема длъжности като началник на щаба на

Военновъздушните сили (2010 – 2011), командир на База за командване, управление и наблюдение (2012 – 2015) и началник (ректор) на Националния военен университет „Васил Левски“ (2015 – 2019). Завършва езикови, тактически, оперативни и стратегически курсове в България, Турция, Франция и САЩ.

Работи активно по подготовката за членство на България в НАТО и за включването на националната система за ПВО в Интегрираната система за ПВО на НАТО (2003 – 2004), ръководи дейността във ВВС по промяна на законодателството и нормативната база в Министерството на отбраната, свързана с охраната на въздушното пространство на страната (2005 – 2010), ръководи дейността в Министерството на отбраната по водене на преговори и сключване на двустранни споразумения за презгранични операции за охрана на въздушното пространство (Air Policing) със съседните страни членки на НАТО (2009 – 2015), национален представител е в Комитета на НАТО по противовъздушна и противоракетна отбрана (2010 – 2015).

От 2017 г. е доктор по „Организация и управление на въоръжените сили“. Понастоящем е преподавател в катедра „Национална сигурност“ на Университета по библиотекознание и информационни технологии. Професионалните му интереси са свързани с теорията и практиката на военните конфликти, схващанията за използване на въоръжените сили, експедиционните операции и способности и развитието на военнообразователната система. Има повече от 30 публикации в областта на националната сигурност.

